

Ur grefve Erik Sparres lefnadssaga.

Strödda bidrag till en riksdags- och kulturbild.

Det stod i år eller i fjol i svenska tidningar en anekdot om furst Bismarck och en flock preussiska skolpojkar, hvilka på en utfärd kommit till Varzin och sammanträffat med fursten. Sin vana likmätigt språkade kanslern i all gemytlighet med dessa den preussiska militarismens blifvande lifegne och bland andra hälsosamma lärdomar gaf han dem till väggkost på deras kommande lefnadsbana det uppriktiga rådet att icke tro tidningarna, som endast talade illa om deras gode kansler och mistydde alla hans bemödanden att sörja för deras och deras anhörigas sanna nytta. Anekdoten skulle lätt kunna lokaliseras och vara karakteristisk för åtskilliga af våra inhemska större och mindre samhällspotentater. Ty hur relativt tröga och hyggliga våra svenska tidningar än i regeln förefalla, ställa dock de flesta af dem, enligt hvad månget godt folk här i landet uppenbarligen tycker, till alldeles för mycket bråk och ofog, hvarför man ock har ett förbåldt intresse af att hjelpa till att förekomma »tryckfrihetens missbruk». De upphetsa samhällsklasserna inbördes, då t. ex. arbetarne, om de endast finge vara i fred, skulle ha det så bra och känna sig så

belätna med sina arbetsherrar. Och deras vanligaste fel är, att de söka draga ned hvad ädelt och upphöjdt är och öka antalet misskända storheter, både bland kungliga personer, svenska akademici, prelater, politici och deras vederlikar. En svensk riksdagsman i Andra kammaren — dock måhända ha Dagens krönikas läsare, hvilka säkerligen känna den ljusskygga sedlighetspetitionen och hvad dess upphofsmän tänka om svenska tryckfriheten, icke ännu inom sitt medvetandes synkrets upptäckt riksdagsmannen för Kinda och Ydre härad, hr A. E. Petersson i Hamra. Det är i alt fall en förlust. Han är visserligen icke ens typisk för de enklare hemmansegarepolitici och ännu mindre något att taga efter, utan mest, hittills åtminstone, ett riksdagskuriosum, jämbördigt med den der långa frireligiösa olyckan på Stockholmsbänken.

Han är en »lofvande» riksdagsman från det bördiga Östergötland och gjorde sig vid sista riksdagen mest känd genom sitt välmenta råd till ministären Themptander att söka sig andra ämbeten, i stället för att bråka mot de välsigade spanmålstullarne, som skola skaffa östgötahemmansegarene någon förbättring i deras magra dagliga kost af sill och potatis. Vid 1885 års riksdag fann denne man en lika talande som kort formulering för en del af svenska pressens dödssynder. Den svenska spanmålstullfientliga pressen består nämligen af tvänne hufvudgrupper, »af den revolutionära pressen, som gjort till sin lifsuppgift att undertrycka tron på den treenige guden» och »af den press, som synes hafva tagit till sin uppgift att hetsa upp arbetstigare mot arbetsgifvare i afseende på deras olika intressen, då dessa intressen deremot borde vara gemensamma!» När hr Petersson, den jämförelsevis oerfarne offentlige mannen, från sin lilla landsortsvrå kunnat så pass få ögonen öppna för den svenska pressens skuggsidor, hvad skall väl då icke en äldre man på samhällets höjder med sin af rik lifsfarenhet skärpta blick kunna anföra för hemska saker?

Bland våra offentliga män fins väl knappast någon, om hvilken man med mera fog än om vår hjälte, grefve Erik Sparre, kan säga att han och svenska pressen varit som hund och katt mot hvarandra. — Att han icke undgick andra aflidnas lott att i tidningarnas minnesrunor disproportionerligt berömmas, inverkar ej härpå. — Var han ock enligt sin egen uppfattning en pressens martyr och besköts han från dess sida i decennierna med smädelsens, illviljans och hatets projektiler värre än Paris af tyskarne, nog, sanningen att säga, refs och bets, skrek och flängde han reelt mot alla misshandlingsförsök och nog var hans sinne i regel okänsligare för den hvassaste ironis pilar eller den direktaste beskyllnings kraftigaste klubbslag än någon pakyderm i Afrikas floder. Och var han icke vid upphetad sinnesstämning, utan i vanligt godt humör, nog mätte han då bättre, när han fick tillfälle göra sig påmint af tidningsskrifvarne genom någon gliring.

Om än Dagskrönikans läsare skulle vara okunniga om en och annan Andrakammarman, känna de tvifvelsutan sin inhemska klassiska litteratur. Då minnas de helt säkert riksdagsscenen i »Röda rummets» åttonde kapitel, »Arma fosterland», då grefve von Splint i sitt tal får syn på referentläktaren: »Der, der! — Han pekar uppåt dufslaget och kastar blickar, som om han såg afgrunden öppna sig i väggen. Der sitter korpboet! Jag hör deras skrån, men de förfära mig intet! Upp svenske män och hugg ner trädet, såga af bjelkarne, rif ner plankorna, sparka sönder stolarne, spänta sönder pulpeterne, i stickor, så små som så här —

(Han mäter af ett ungefär på lillfingret) — och bränn sedan af hydet med man och mus, så skolen I se, att riket skall blomstra i lugn och dess örter skola drypa. Så talar en svensk ädling».

Modell till denna med det Strindbergska snillets konciserande förmåga skildrade bild har Erik Sparre suttit.

Och det är en kulturbild, karakteristisk för den ädle herr grefven och icke håller så litet för Första kammaren och dess talman, hvilken ännu med samma oförlikneliga flegmatiska passivitet tronar i Första kammarens talmansstol som i det sörmländska landshöfdingeresidenset.

Det var 1868 på kung Karls namnsdag, den 28 januari. Kammaren hade före en motion af nuv. t. f. presidenten C. F. Wærn om åstadkommande af en mellanrikslag. Sparre deltog i diskussionen, yttrade sig vidt och bredt och kom slutligen fram med följande minnesvärda och dyrbara tirader:

»Den enda diskussion, som kan föras emellan de bägge rikena, underhålles af tidningarna. Och hurudan är denna diskussion? Vanställd, förvrängd, underhållande eller rättare framkallande fördomar; och gifvande det ena folket alldeles förvända begrepp om stämningen hos det andra. Då jag kommer till Norge, säger man mig: »tro icke på våra usla tidningar». Men hvad skulle norrmännen säga, om de rätt kände våra. Tidningspressen har i Sverige nedsjunkit till den yttersta grad af uselhet. Skrifven I herrar referenter deruppe, nedskrifven sanningsenligt, om det är Er möjligt att skrifva annat än falskt, hvad jag här säger, ty dessa ord äro afsedda att på tidningarnas blad hinna ända till Norge. Tidningspressen har i Sverige, för att blifva lönande, slagit sig på skandalen. Den mest spridda tidning — Fäderneslandet — den har 15,000 prenumeranter, är en skandaltidning. Deras ansvarig, en mureriarbetare, som knapt kan läsa, har med redaktören öfverenskommit i särskildt kontrakt om dagspenning för den tid, han sitter häktad till umgällande af redaktionens brott. De öfriga tidningarna sträfva alla samtliga med ekonomiskt betryck och nödgas, för att rädda sig derur, mer eller mindre tillgripa skandalen. Den som i detta afseende kommer den första närmast och åtminstone skryter med de flesta prenumeranter — Dagens Nyheter — redi-

geras af en cessionant. Jag känner det så mycket bättre, som jag sjelf till honom sålde på kredit det tryckeri, hvarmed han började sin publicistiska bana, samt genom hans konkurs förlorade hvarenda skilling. Den tredje har i sitt betryck och då prenumeranterna börjat tryta i Sverige, slagit sig på att i grumligt vatten fiska efter prenumeranter i Norge* och deri lyckats, ty den är mest spridd der. Denna tidning smeker och underhåller de norska fördomarna mot Sverige, förvränger de yttranden, som här gifvas — såsom det färskaste exempel hvarpå må anföras, att då jag sjelf för få dagar sedan uttryckte min högaktning för Norge, tidningen lade mig i munnen, jag vet ej hvilka, dumheter under citationstecken och berättade, att detta var »ett förstucket anfall». Den fjerde, som ligger i ständig strid med Aftonbladet, ockrar på dettas fel i fråga om Norge och öfvergår till en motsatt ytterlighet af ilsknen antinorskhet. Sålunda täfla de alla i att förvillia opinionen i Norge angående stämningen i Sverige. Hvem af oss, som genomläser tidningarnas referat af våra diskussioner — der de yttranden, som referenten gillar, präktigt utstyras, under det motsidans förvrängas — kan väl igenkänna hvad som verkligen förelupit? Hvad föreställning skall man då på andra sidan fjällen derom erhålla? Bristen på gedigenhet i tidningens egna artiklar ersättes med skandalhistorier; och bitterheten i uttrycken fångslar till den grad läsarens uppmärksamhet, att han förbiser tomheten i innehållet. All afsigkommen intelligens engageras vid denna i betryck varande litteratur, och hvad som dertill saknar förmåga tjenstgör som uppsamlare af notiser eller diktade skandaler. Den terrorism, som detta sällskap utöfvar, tillbakahåller den betänksamme, förlamar hans verksamhet och återhåller hvarje åtgärd, hvarigenom han befarar att bereda sig en

* Aftonbladet uppvisade löjligheten i dessa beskyllningar, genom att omtala att dess upplaga var 7,000 ex. och häraf gingo 67 till prenumeranter i Norge, således denna senare siffra alldeles för liten att ha någon betydelse.

fiende, som i dessa tidningar finner tjenstvilliga organ för sin ilska. Hvilken frestelse innebär det icke för den mindre karaktärsfaste att se sig offentligen prisad! Huru mäklar han icke med sitt samvete för att undgå tadlet, skandalen! Hvem håller honom räkning för att han uppoffrar sig för sin pligtkänsla, då den allmänna moralen är vilseledd? Hvem vågar uppträda emot denna enväldsmakt? Öfvertygelsens helgd respekteras icke, men kännes af den samma? Luften impregneras af alt det etter, som dagligen utgår från dessa nidskrifveriinrättningar, hvilka slutligen skola förgifta förhållandet mellan nationerna. Sådan är, åtminstone på svenska sidan, den tribun, der unionens angelägenheter i brist på ett gemensamt parlament behandlas . . . » (Se 1868 års I kam. prot. s. 116 och 117.)

Talet var i verkligheten t. o. m. skarpare än hvad protokollet ger vid handen. Det framfördes med skallande röst samt ledsagades af våldsamma gester, knytnäslag i pulpeten och gnistrande ögonkast samt med händernas sträckande upp mot tidningsreferenterna, medan kammarledamöterna öfverljudt gånsvo sin munterhet till känna. Men talmannen, bland hvars förnämsta pligter man väl anser ordningens vidmålthållande vara, satt der tyst och liknöjd, förmodligen precis lika lugn, som när hans frände »bränvinssenatorn» gastar som värst eller på ett något grofkornigt sätt »educeras» af örebrohöfdingen.

Det enda försök, man i protokollet finner ha blifvit gjordt att utsätta grefve Sparre för öfverhusets »uppfostande inverkan», är från friherre Ad. Chr. Raabs sida. Då han, den andre i ordningen efter Sparre, fick ordet, yttrade han nämligen: »Ehuru jag högt värderar den frimodighet och kraft, som alltid utmärker den värde talaren och ehuru mången tänkvärd sanning låg i hans yttrande, tillåter jag mig dock reservera mig emot samt vördsamt hemställa, om det kan vara öfverensstämmande med kammarrens lugna hållning och värdighet att begagna så skarpa

ord, som här fallit. Jag tror, att man vinner ett mål säk-rare, om man icke nyttjar sådana uttryck, hvilka icke voro så mycket sårande för dem, emot hvilka de blifvit riktade, som fastmer för ledamöterna inom kammaren!»

Men icke' ens en så moderat och saktmödig erinran var den ädle grefven vid lynne att smälta, utan lika karskt svarade han härfå:

»Det anfall, för hvilket jag nyss varit utsatt och som efter min uppfattning innebär ett ytterligare bevis på det slafveri under pressen, en och annan frivilligt underkastar sig, hälst jag påminner mig, att samme talare, till förekommande af falska referat, flera gånger föreslagit särskilda åtgärder, skulle jag bemöta, om det innefattade uppgift om ett enda oriktigt yttrande i mitt anförande, men jag älskar icke att svamla med allmänna fraser. Jag har ansett den utflygt från ämnet jag tillåtit mig nödvändig för att upplysa normmännen om pressens beskaffenhet i vårt land. Erfarenheten har lärt mig nödvändigheten deraf. Vid det besök jag nyligen gjort i Norge yttrade man till mig och jämväl till andra förundran öfver att finna en för skäl tillgänglig människa i en person, som den svenska pressen i många år utpekad som ett monster. Sedan trettio två år tillbaka — då en yngling, som ansågs hafva fått för höga betyg vid en akademisk examen — är jag nämligen oupphörligen smäddad af denna press. Och hur har icke denna usla press under årtal underhållit missämjan mellan Sverge och Norge. Det är därför jag vill säga normmännen: »tro ej hvad dessa tidningar berätta; det är lögn, hvarje ord är förfalskadt». Jag skulle nämligen önska, att normmännen ville bedöma hvarje sak efter dess egen beskaffenhet, sådan den företer sig, och ej efter tidningarnas diktade innehåll». — — —

När man läser dessa ord och ser, att en sådan ton redan kunde få göra sig ostraffadt gällande i Första kammaren och detta medan tanken på kammarens demokrati-

sering nästan icke var annat än ett djerft fantasifoster, kan man icke förundra sig öfver, att t. ex. Henning Hamilton m. fl. några dagar senare som sitt hjertas mening uttalade den åsigten, att kammarens protokoll lämpligast borde förvaras uteslutande i handskrift.

Det är en tragikomisk nemesis af händelserna, att just från den del af svenska tidningspressen, som ifrigast arbetar på underhållande af missämjan mellan Sverge och Norge, har herr grefven städse kunnat påräkna sitt varmaste understöd och största eloger.

Den första vederläggningen från pressens sida kom redan följande morgon, då Dagens Nyheters utgifvare ådagalade, att Sparres invektiv mot honom voro fullständigt *sanningsslösa*. Upptäckt af Sparre på åhörareläktaren, hade han af denne bokstafligen rent af utpekats. Genom intyg af natarius publicus visade han nu att å hans till Sparre för tryckeriets inköp utfärdade revers af den 1 oktober 1845 å 1,066 rdr 32 sk. bko fans tecknadt Erik Sparres kvitto för å öfverenskomna tider uppbyren ränta. Från 1852 kvitterades räntan af en Sparres bror, till hvilken efter verkställd afbetalning en ny revers utskrefs 1856. Försedd med vederbörlig transporterung af denne andra Sparre, innehades numera reversen af hr Wall sjelf. Häraf följer således, att antingen ljög Sparre, då han sade sig ej ha fått en enda skilling betald, eller ock var brodern klipskare. Det är ingen anledning att antaga det sista.

Så många år senare kunde det väl ej vara, då hr grefven uppenbarade sig i samma tidningsutgifvares salong i all sin prydligaste ornat med kraschan och ordnar. Gemensamma affärsförbindelser lära nämligen verkat som kylande pulver på hr grefven, i synnerhet sedan tidningsutgifvaren, såsom det säges, ledt en ögynsam affär så, att hr grefven slapp relativt helskinnad undan, medan deremot hufvudsakliga förlusten stannade på honom sjelf. Dylika

slags glödande kol bar nog hr grefven med lätthet på sin bördstolta hjessa.

Aftonbladet gick till rätta med grefven för hans förlopningar på ett sätt, som var både allvarligt i form och tillintetgjorde i grund Sparre såsom politisk personlighet. Ett kort referat är på sin plats. Tidningen erinrade om den allmänt gängse åsigten, att af fienderna till den nya författningen endast sådana eminenta förmågor borde inväljas, hvilkas närvaro i riksförsamlingen innebure en illustration och kunde bidra till en ärendenas allsidigare pröfning och utredning. Näppeligen kunde med allvar påstås, att Sparre borde räknas till den kategorien, och när hans landsting valde honom med ett ringa röstetal, gjorde det hvarken det allmänna eller särskildt Första kammaren någon tienst. För skams skull bibehållen såsom ledamot och ordförande i lagutskottet, hade han vidmakthållit det inflytande, som utskottsledamöternas undfallenhet lemnat åt ordföranden, och man skulle framgent såsom hittills ha honom i väsentlig mån att tacka för, att en mängd nyttiga och nödiga lagreformer blefve tillbakavisade eller affattade på sådant sätt, att de icke kunde sanktioneras. Det vore få representanter, hvilkas verksamhet varit så menlig för den sunda och naturliga samhällsutvecklingen som hans. Härtill hade han högst egendomliga begrepp om *decorum*, hvilket uppenbarat sig icke blott vid tillsättandet af åtskilliga befattningar inom utskottet*. Pressen hade ganska ofta varit i den obehagliga nödvändigheten att sysselsätta sig med Sp., icke blott för att bemöta och granska hans politiska uttalanden, utan ock för att i någon mån gifva uttryck åt den allmänna mening, som gjort sig gällande i afseende på åtskilliga förhållanden, som varit föremål för offentliga rättegångar, t. ex. den Brogårdska bränvinsbränningshistorien. Tidningen ansåg det icke var en obillig

* Sekreterare- och vaktmästaresysslorna. Se längre fram.

fordran, att Sp. skulle ega den urskilning, att han insåge passande tid och ställe för att ge luft åt sina personliga känslor i afseende på pressen. Vid landbruksmötet i Karlstad hade han också gjort ett häftigt utfall mot pressen, men då det var efter supén och under en mycket upprymd sinnesstämning och en pressman var närvarande och i tillfälle att svara, finge väl sådant i viss mån ursäktas. Men aldrig hade man i tidningsverlden sett någon personlig skandal jämförlig med denna nu af Sp. tillställda.

Sp:s klagomål öfver pressföljelsen med anledning af hans examensbetyg voro ungefär lika grundade, som hans nyssnämnda beskyllningar mot hr Wall. Sp. hade till juridikofilen fått goda betyg och ibland annat af den för adel svage prof. Grubbe bekommit ett laudatur i filosofi. Fader Sparre, — äfven han landshöfding och politisk talare, ehuru lysande med lånta fjädrar, ty hans tal skrefvos af Georg Scheutz m. fl. — for då till universitetsstaden, uppvaktade hrr professorer och utverkade, i sina bemödanden underhjelpt af den hos akademiska fäderna epidemiskt grasserande adelskurtisen, att sonen skulle kunna få räkna sig dessa betyg till godo för graden. Härigenom blef Erik Sparre efter några kompletteringar i tillfälle att promoveras af Geijer vid 1836 års promotion. Häröfver och öfver sitt laudatur i filosofi var han icke litet stolt. Detta års jubelpromotion omförgylde den sålunda ursprungligen tämligen oäkta lärdomsglansen.

Men kort efter 1836 års promotion började det i ett upsalabref till Aftonbladet röras i saken. Dittills hade ett laudatur i graden för en viss filosofie professor ansetts något högst ovanligt och undgått t. o. m. den af de yngre lärarne i filosofi ojämförligen mest förtjente. Brefskrifvaren tillade ironiskt:

»Måhända bör det dock tydas såsom ett högst lofvande tecken dertill, att det filosofiska studiet numera skulle åt sig inkräkta en allmännare borgarrätt äfven inpå samhällets mest illustra områden, att en ung ädling blifvit med

detta utmärkta och ovanliga vittnesbörd om filosofisk kallelse, från denna promotion utsänd i det praktiska lifvet.»

Hvad sålunda en tidning af ogrannlagenhet bröt, skyndade sig en annan att reparera. En upsalatidning framkom med ett försvar, som egentligen ingenting försvarade, då rättvisan af betyget för en mindre examen aldrig debatterats, och profeterade en lysande framtid för den unge ädlingen.

Enligt framställningen i Johannes Sundblads »Upsalalif» skulle denna fördelaktiga betygsevalvering kommit snart, sagdt som en gåfva från skyn öfver den unge ädlingen, och han funnit sig fullständigt öfverraskad öfver professorernas af egen impuls gjorda anbud. Förnäme ynglingar med relationer kunna visserligen lugnt öfverlåta bekymret om sin framkomst åt sina fränder och gynnare, men föga troligt är väl i alla fall, att E. Sparre varit aldeles okunnig om faderns manövrer.

* * *

Endast tre år stannade grefven i Första kammaren, der han förstod, åtminstone i kammарprotokollen, att taga för sig stort utrymme. Hade han icke sjelf ett par år senare antydt orsaken, hvarför han utbytte denna kammare med dess snusdösor, guldbågade glasögon och prunkande uniformer mot den mindre förnäma Andra kammaren, skulle man kunnat tro, att det berott på förhoppningen om något större inflytande eller någon mer materiel anledning. Det verkliga skälet var öfverraskande nog — Första kammarens *egoism* och *stela konservatism*. I 1871 års remissdebatt yttrade han nämligen: »De egna intressenas altför stora inflytande är en farlig sida af hvarje representation. Jag har varit ledamot af Första kammaren, och med er-

kännande af dess många och stora sidor, måste jag tillstå, att luften blef mig för kvaf; jag gick in i den andra, men äfven här finner jag enahanda förhållande. Luftpumpen opererar ej tillräckligt. Här är visserligen en helt annan atmosfär än i Första kammaren, men en hufvudingrediens i bägge är — egoismen. I Första kammaren visar sig ett passivt motstånd mot äfven de obetydligaste yrkandena från denna kammare, och här finnes samma motstånd mot regeringens, af Första kammaren understödda förslag. Det är det egna intresset, som framkallar detta motstånd etc.»

Att Andra kammaren i ett och annat hänseende gjorde en vinst genom att med sig införlifva den ädle grefven, kan man icke gärna betvifla, äfven om man ej kan förneka sanningen i rätt betydlig mån af härads höfding R. Carléns ironiska omdöme en gång vid 1872 års riksdag, då han lyckönskade Andra kammaren, som hufvudsakligen bestod af anspråkslöst och medelklassen tillhörande folk, till den förmånen att från högra sidan af riddarhuset ha tillvunnit sig en man, som kunde höja förhandlingarna genom att kasta det nobla hånet öfver ärliga försök att gifva anvisningar till lösningen af viktiga frågor. Det må vara hur det vill med representationens inneboende disposition att angripas af egoismens tvinsot, och Sparre må ha rätt eller orätt i sina här strax ofvan anförda iakttagelser; i alla händelser torde icke *han* lyckats att oaktadt sina vackra ord och talrika åberopanden af sina egna högsinta tänke- och handlingssätt göra Andra kammaren ädlare och mer själf-uppoffrande, än hvad den utom honom i sin krets skulle varit. Men på borttagande af ett annat fel, som, ehuru intet egentligt karaktärsfel, dock är rätt obehagligt och helt lätt insmyger sig hos representationer, arbetade han deremot med mera framgång. Det breder sig lätt öfver parlamentariska förhandlingar en viss enformighet och banalitet, som, om den får ostördt kondensera sig, kan småningom bilda ett lager af en täthet, som kan jämföras med det

asklagers, som en gång begrof Herkulaneum och Pompeji. Och hos en nation, på det hela så stel och föga retoriskt anlagd och utbildad som vår, är något sådant icke ur vägen att befara. De stereotypa frasernas och vändningarnas herravälde är alldeles för dominerande i våra offentliga förhandlingar. Sparre, som icke synnerligen generade sig ens på riddarhuset eller i Första kammaren, slog sig nog ännu lösare i Andra kammaren och bragte med sig till dess diskussioner ett ordförråd, hvilket oakadt den burleska simpelhet, som ofta präglade detsamma, det ändå var en viss piff i och som satte omväxling i den seriösa diskussionen. Och detta, ändock han icke kan fritagas från beskyllningen att repetera sig sjelf och göra sig skyldig till samma ordrikerdom och pratsjuka, som bruka vidlåda hans speciella »vänner», gamla tidningsskrifvare. En ny bekräftelse på ordstäfvet »les extrêmes se touchent».

Han blef ju af allmänna meningen ansedd som Andra kammarens rolighetsminister. Efter en af de hederlige landmännen till honom ofta gjord erinran skulle han kanske rättare bort kallas kammarens djurgårdskasper. Den Voltaire-Söndagsnisseska sentensen, som vill gå med på alt utom hvad som är tråkigt, var uppenbarligen en af Sparres förnämsta retoriska maximer. Hvem skall nu taga upp hans fallna mantel och föra kammarens runor så väl med den äran? Männe lektor Waldenström? Orden skräder han åtminstone ej.

Sparresläkten är af urgammal börd, och det måtte ha flutit något af gammalt äkta nordiskt, obändigt vikingablod i Erik Sparres ådror. Icke visade han mycket spår af den degeneration, som brukar vara nemesis för gamla adelsfamiljer. Vikingablodet var naturligtvis moderniseradt, det dref honom ut på resor i främmande länder och till bardalekar, som i följd af förändrade förhållanden endast kunde ha ordutbytet och grälet gemensamt med de gamlas. Vikingarne läto de främmande folken betala sina resekostnader,

Sparre bjöd till att låta svenska staten göra det — t. o. m. för sin betjent, ehuru denne sedan kvarglömdes i Venersborg.

Det var si och så med förhållandet mellan Andra kammarens ledamöter och Erik Sparre, som slutligen genom riksdagsanciennitetens slump nådde upp till hedersuppdraget att öppna och avsluta kammarens förhandlingar, något som han gjorde *con amore*. Vid den sista riksdagen, han hade kvar i lifvet, »smet» han dock, måhända af förargelse öfver tullfrågornas utgång, ifrån avslutningen, utan att derom på förhand underrätta någon, och öfverlät åt sin gamle antagonist Carl Ifvarsson att oförberedd träda fram och bringa kammarens omtyckte och bäste talman den sedvanliga afskedshälsningen.

Sparres städse stridsfärdiga, ofta aggressiva lynne kom honom lätt att, såsom Sigfrid Wieselgren en gång sade, 'med sin stora klubba, svängd såsom Starkodders af try par starka armar »damma på»' med besked. Men hans okonstlade och rättframme kammarkamrater hyste å sin sida föga försyn för det grefliga skinnet, utan gånge så grundligt igen, att man ovilkorligen kommer att tänka på: »sådant läder skall sådan smörja ha». Men nog var han, såsom han sjelf erkände, »en ful fisk att fjälla», icke minst därför att han bättre än de förstod att »variera på konfekten».

Ibland voro de dock rätt sams, ty »pax slåss och pax förliks», sade bondgumman till Fredrik den store. Men aldrig sågo Sparres riksdagskamrater och knappast några andra håller med *vördnad* upp till honom, hvilket den Ridderstadska tidningen tyckes egendomligt nog på fullt allvar föreställa sig. Ett par citat från män, hvilka både vida mer än Sparre tänkte först och talade sedan och åtnjuta mer obestridd aktning af alla partier, kunna vara betecknande nog. Vid 1884 års riksdag förklarade t. ex. den man, hvars afgang lemnat ett ännu icke fylldt tomrum i riksdagen, Ola Andersson, sin uraktlåtenhet att bemöta

Sparre, då han betecknat åtskilliga af Andrakammarledamöternas sträfvanden såsom »oförskämda», uteslutande bero derpå, att han vore fullt förvissad om, att ingen enda af kammarens ledamöter fäste det ringaste afseende vid hvad Sp. yttrade, särskildt då han uppträdde som tuktomästare i fråga om heder och moral. Året förut hade samme man gifvit honom en första(?) varning, att »han ville låta bli att uppträda som läromästare i fråga om heder.» Det vore bäst att han lemnade det åt andra. Sparre hade nämligen sagt om somliga af dem som sutto i landtförsvarkomitén och särskilda utskottet, att regering, riksdag och hela nationen voro bedragna på dem. O. Andersson, som kände grefve Sparres riksbekanta »justeringar», tog fasta på det ojusterade protokollet och tillade: »Detta angrepp kan knappast tydas annorlunda än så, som om vi beskyllas för att vara bedragare. Jag har ännu aldrig fått uppbära en sådan beskyllning, och jag har äfven den lyckan att icke någon gång i sådant hänseende hafva råkat i delo med rättvisan. Jag ingår högst ogärna på enskildt område, emedan det är mig ytterst motbjudande, och jag skall icke håller nu göra det. Men deremot kan jag icke underlåta att erinra om hvad som offentligen har passerat inom denna kammare, nämligen hurusom en stockholmsrepresentant för några år sedan visade, att i fråga om ett statsbidrag till ett enskildt bolag i Vestergötland den ärade representanten från Venersborg här i kammaren lemnat uppgifter, som stodo i fullständig strid med hvad han i egenskap af landshöfding uti offentlig ämbetsberättelse rörande samma sak uppgifvit.»

Detta yttrande faldes under diskussionen om landtförsvarets organisation, men det var icke den enda »fjällningen», grefven då hade att genomgå, utan de voro på honom litet hvar, något som han endast hade sina egna hänsynslösa personliga angrepp att tacka för. Professor Axel Key snäste af honom t. ex. på följande sätt: »Jag har en-

dast begärt ordet för att protestera mot det jonglörmessiga sätt, hvarpå grefve Sp. här uppträdt. Det kan vara löjligt detta sätt, ja lika löjligt, som det i verkligheten skulle vara att se den ädle grefven springa i kapp med en 50-årig indelt soldat, hvarmed han velat bevisa dennes krigsduglighet, men värdigt en så allvarlig debatt, som här eger rum, är det ingalunda. Likaledes vill jag på det bestämdaste protestera mot den ädle grefvens sätt att i andras anföranden inlägga yttranden, som aldrig förekommit anorstädes än i den ädle grefvens rika fantasi, på hvilken vi fått så lysande prof under dessa dagars diskussion.»

Sparre tog sig visserligen ibland en viss öfverlägsen »air» såsom ålderspresident och ansåg sig berättigad att bibringa sina medmenniskor mores, men andligen mera kompetenta till utöfvandet af en dylik funktion såsom »censor morum» voro dock de två honom mycket nära i riksdagsålder kommande Carl Ifvarsson och kommerserådet Sjöberg. Dessa röja, i synnerhet den förstnämde, ock en viss benägenhet för ett patriarkaliskt styrelsesätt och gripa gärna in för att erinra om det passande, när ett par ledamöter sitt kif bli något för bångstyriga. Derfor hade de ock rätt ofta besvär med sjelfva den faktiska ålderspresidenten. Vid ofvan antydda tillfälle blef så Carl Ifvarsson nödsakad att rycka in. »Det har varit ledsamt för mig», sade han, »att höra de tillmälen, som kammarens ålderspresident ådragit sig, och de tillrättavisningar han fått uppbara för sitt yttrande, men jag kan å andra sidan icke undgå att erkänna, att de varit berättigade, då han mot ett flertal af kammarens ledamöter uttalat beskillningar, som äro ganska grofva. Han betecknade detta flertal som bedragare, hvilket tillmäle var minst sagdt otillständigt och sårande att få höra af den, som kammaren så gärna ville se upp till med vördnad; men jag hoppas, att kammaren ursäktar honom, ty han, som jag, börjar bli gammal. Om sin oegennyttia och sanningskärlek hade han icke

behöft orda mycket, ty båda dessa egenskaper äro riksbekanta.»

Redan första riksdagen efter det nya systemet ansåg Sparre sig behöfva redogöra för sin talarekonsts skaplygne. Måhända kan denna förklaring något mildra intrycket af nyss anförda stränga citat. Den lyder som följer:

»En gång för alla ber jag nu om tillgift, därför att jag i alla frågor, som intressera mig, talar med värme, att jag då måhända icke väger på guldsvigt hvarje ord jag yttrar. Det fans en tid, då äfven jag bemödade mig om att tala logiskt, då jag höll mig mycket strängt vid den allvarsamma, oromantiska prosan, men då sade man om mig: »den der Sparre talar icke illa, men han talar tråkigt. J'aimerai voir un loup dans sa bergerie.» Derfor, m. h., säger jag numera fritt ut hvad min känsla manar mig att yttra, och om det skall blifva något lif i diskussionen, om vi icke skola sitta här och vara tråkiga, så måste diskussionen föras med värme. Har jag orätt, skall jag tiga, men tala lugnt och kallt i frågor, som ligga mig om hjertat, det kan jag ej.»

* * *

Bland de många absurditeter, som kunna hämtas upp till dagsljuset ur de gamla ståndens fossila aflagringar, för att förvaras jämte en massa likartade skatter i de fosterländska minnernas museum, är den regel, att högsta riddarhusnumret tillsatte utskottsordförande. Genom sin börd medlem af riddarhuset och i följd af sitt yrke ansedd lämplig till lagutskottsmedlem, blef han, tack vare de höga nummer han representerade, vid flera ståndsriksdagar samma utskotts ordförande. Äfven efter det nya systemet kvarstod han med ett undantag (1873) ända t. o. m. 1877 i den be-

fattningen; af hvad anledning upplyser Aftonbladscitatet (se ofvan sid. 625).

Orsaken hvarför han för 1873 prickades och icke kom med i utskottet var, enligt hvad sist citerade blad öppet angaf, mindre partihänsyn, än den tämligen allmänt utbredda meningen, att han begagnat sin ställning såsom utskottsordförande till att undanskjuta åtskilliga viktiga frågor, mot hvilka han hyste motvilja. Under ståndsperioden var det icke så sällan en viss praxis hos herrar utskottsordförander att i löndom afdagataga i ett eller annat hänseende genanta motionsfoster, och den vanan satt kvar ännu under början af det nya riksdagsskicket. Jöns Rundbäck, som har en viss benägenhet att spela frondör, stälde till litet väsen i anledning deraf vid 1871 års riksdag. Det var i riksdagens elfte timme, den 19 maj, och öfverstekammarsjunkaren hade nyss förut inbjudit kammarens ledamöter till rikssalen dagen derpå. Då interPELLERADE J. R. grefve Sparre om, hvart 30 till lagutskottet remitterade motioner tagit vägen. Af dessa gälde 8 kommunalförfattningarna, ett ämne som med värme då omfattades både inom och utom riksdagen. Han erkände dock, att utskottets verksamhet varit ganska stor, om ock mestadels i negativ räkning. Redan några dagar förut hade L. J. Hierta ironiskt tackat utskottet för, att det denna riksdag åtminstone inkommit med ett betänkande angående hans motion om ändring i lagstadgandena ang. mannens målmansrätt öfver hustrun; det var en lycka, som icke alltid vederfarits honom vid föregående riksdagar.

Att den af Rundbäck framdragna saken var sjuk, märktes mer är väl af svaren. Grefve Sparre sökte urskulda utskottet med att det haft så mycket besvär med kungliga propositioner. Sigurd Ribbing svängde sig med filosofiska termer och tyckte det inte var värdt att bråka, så mycket mer som lagutskottet ingen riksdag på senaste tiden medhunnit alla motioner. Rich. Carlén visade sig

högligen stött och förklarade ledamöterna ha arbetat mer än de egentligen orkat. Hedin, hvilken då äfven tillhörde utskottet, upplyste om, att utskottet af 53 motioner endast behandlat 15, ehuru af de återstående 38 flera hade varit förtjenta af samma behandling. För sin del hade han ansett, att utskottet sjelfmant bort inkomma med en förklaring i frågan. Af kammarmajoriteten yttrade sig Uhr, som erinrade om att äfven vid föregående riksdagar en hel mängd till utskottet hänvisade motioner spårlöst försvunnit. Märkligt är i alla händelser, att då bestod lagutskottet från Andra kammaren af 4 jurister och hrr S. Ribbing, G. Kolmodin och Hedin och endast en af majoriteten eller handlanden P. Engman, och ändock medhunnos icke flera ärenden. Nu är Andra kammarens majoritet icke synnerligen benägen att sätta in jurister, men ärendena medhinnas. Nå ja, förtjenten ligger nog mest hos ordföranden.

När Sparre vid utskottsvalen under 1878 års riksdag ej blef omvald, skref en tidning: »Att en person, hvilken i likhet med grefve Sp. har så många juridiska härfvor att för egen räkning reda, blifvit förskonad från att syssla äfven med statslagstiftningen, är ett drag af kammarmajoritetens takt och hänsyn för grefve Sparre personligen — en takt och en hänsyn, som ju ingen kan klandra.»

En dylik prickning måste ju naturligtvis alltid vara genant, men vid 1873 års riksdag hade den vissa direkta små olägenheter med sig. Sparre var då ännu icke husägare, utan hyrde sig rum; men icke vän af någon onödig bekvämlighet bodde han trångt och undvek onödiga omkostnader. Derför förde han med sig från Venersborg vid somliga riksdagar sin länsnotarie och i allmänhet sin betjent. Den förre gjordes till utskottssekreterare och till Sparres privatsekreterare, hvilken senare befattning naturligtvis var i mer än ett hänseende lärorik för en ung man. Betjenten åter gjordes till vaktmästare. Till utskottslokalen förlade Sparre sin privata affärsbyrå och der förvarades

— hans respels. Vid uppkomsten till 1873 års riksdag fick betjenten från stationen gå direkt med pelsen till utskottet; en eller två dagar efteråt var utskottsval med den för Sparre så oväntade påföljden, att både pelsen fick hämtas tillbaka och betjenten nöja sig med betjentsysslan samt i stället för den goda vaktmästarelönen vara hänvisad till hvad hans herre kunde afstå af sitt knappa riksdagsmannarvode. Det var ju litet snotet.

En likartad historia var den långt tidigare om vagnköpet. Riksarkivarien Nordström och Sparre hade att resa till Norge och reste med en af Sparre på gemensamt konto anskaffad vagn och med gemensam vaktmästare. Enligt hvad historien förmåler, kom Nordström under återresan under fund med, dels att vaktmästaren endast uppburit den af N. inbetalade andelen i aflöningen — Sparre ansåg tvifvelsutän, att det var mera till hans nytta att få den Sparreska andelen på en gång såsom en samlad styfver — och dels att det var i Sparres gamla på annat sätt orealiserbara vagn de åkte. Det berättas, att detta t. o. m. skulle ofrivilligt förrådts af Sparres egen grefvinna. Nog af »entente cordiale» förbyttes i följd af N:s häftighet till ett slags handgemäng i vagnen, der Sparre lär dragit kortaste strået och i alla händelser ej torde fått betaldt för vagnen.

* * *

I sitt politiska skriftställerj är visserligen Marcellus ett typiskt uttryck för en stadsbos eller akademiskt bildads hela öfverlägsna bondeförakt, hvilket har lika lätt att hos någorlunda liktänkande herremän upptäcka framstående egenskaper, som det har svårt att ens se, än mindre rätt bedöma förtjensterna hos landtmannapartiets medlemmar. Men icke ens han har i sin »1881 års Andra kammare» förmått taga Sp. allvarligt och låta honom representera

»någon princip, icke ens några åsigter, utan till den väsentligaste delen endast stundens tillfälliga hugskott.» Många äro väl ej håller de, som, med handen på hjertat, kunna förneka giltigheten af detta omdöme! Men dermed är ju ock Sparre såsom *politiker och statsman* ohjelpigt dömd.

Ur den rena saklighetens synpunkt är det äfvenledes svårt att så synnerligen högt värdera Sparres bidrag till utredningen af förekommande riksdagsärenden. Man har i Sparres aldrig hvilande energi velat finna ett försonande drag, som mildrar det obehagliga intrycket af de många skuggsidorna af hans karaktär. För honom sjelf har denna energi burit gyllene skördar och uppgifves ha varit till gagn för hans län och den inhemska industrien m. m. Men för riksdagsarbetet har den mest visat sig i många och långa tal och mycket »bråk». Hans intresse för en sak antog ju, såsom han sjelf vitsordat, lätt formen af »bråk». Att hans goda hufvud och praktiska lynne lät honom under ärens lopp framkasta flera eller färre nyttiga tankar, var ju icke att undra på. Men hans liflighet, som icke sällan blef hafs, hindrade hans energi att grundligt bearbeta och förvandla dessa tankar från flyktiga infall till genomtänkta och praktiskt utförbara förslag. Hvarför ock de som skola upptaga dessa få nog ett icke ringa besvär att bortskilja de myckna agnarna. Denna hafsighet gaf sig ett mycket karakteristiskt uttryck i de historiska och geografiska målningar, hvarmed han älskade briljera. Han visade sig nog ha reda på hvarjehanda, saker men vanligen blott på ett ungefär. Och att taga fullt reda på hur det verkligen förhöll sig, hade han icke tålmod eller lust — fränsedt afsigtliga förvrängningar.

En så der »bråkig» ande, kan dock, det måste erkännas, vara af sin nytta i riksdagsförsamlingen i ett land, der mångskrifveriets formalism och slentrianens fasa för insläende på nya oförsökta stigar så lätt snärja in eller

söfva den enskilde medborgarens och hela samhällets för-
måga till initiativ. En sådan kan bli »oron» i samhällsuret.

Icke ringa positiv skada har Sparre deremot gjort det svenska riksdagsarbetet både genom sin egenmäktighet och hänsynslöshet som lagutskottets mångåriga ordförande och genom sin talang att genom klipsk sofistisk, skefva framställningar och uppgifter samt hänsynslösa personliga utfall leda på sned en saklig, lidelsefri diskussion. Många äro de framsteg på lagstiftningens område han så, trots alt sitt skrån om motsatsen, lyckats fördröja. Landets mångåriga väntan på en ny strafflag ända till 1864 är till icke ringa del hans verk.

Sparre var eller trodde sig vara det gamla junkerpartiets kandidat till justitieministerämbetet. Han har dock aldrig gält för att vara någon styfvare jurist. Hans erfarenhet som domare var ringa och det lilla han utgifvit i juridiska frågor icke vidare högt uppskattadt af sakkunnige. En fiffig advokat hade han naturligtvis alltid kunnat bli. Hos kung Oskar I stod han en tid rätt väl och denne funderade på att göra den ännu helt unge assessorn till justitieråd. Enligt sedvanan rådförde han sig härom med älsta justitierådet Engelhardt. Tvänne versioner äro gängse af dennes svar, båda betecknande nog. Enligt den ena versionen hade E. erinrat om, att Högsta domstolen fått ibland mycket kunniga jurister, som sedan icke visade sig vara tillräckligt skickliga domare, men att taga en som hvarken var kunnig jurist eller skicklig domare vore väl föga på sin plats. Enligt den andra hade E. erinrat kungen derom, att oförvitlighet vore första och oundgängligaste kompetensvilkoret för en medlem af rikets högsta domstol. Planen förföll.

Liksom han i sina riksdagsanföranden i formelt hänseende oskillerade mellan de tvänne ytterlighetspolerna af det burleskaste hvardagsspråk och den mest högtrafvande patos, svajade han icke sällan hvad sjelfva innehållet vidkom af

och an från öfverdrifvet svärtande och nedsättande af sig sjelf till ännu öfverdrifnare sjelfberöm. Liksom »bränvinssenatorn» eller egenkära komedianter talade han ytterst gärna om sig sjelf, men medan L. O. talar om alt det storartade han skall uträtta, talade Sp. om alt det myckna han redan gjort, för att derigenom styrka sina konklusioner. I likhet med L. O. förstod han ock att skaffa sig lysande biografier i utländska tidningar.

Till sina riksdagsbröders disposition stälde han villigt och oombedt sin rikt skiftande erfarenhet, som tycktes omfatta alt möjligt, från sättet att behandla »pinplågan» utländska profryttare och länsmännens ställning till hvad de svenska diplomaterna i Paris behöfde för att bistå de svärmar nödlidande landsmän, hvilka ej unnade dem vara i ro. Han var synbarligen, om man vill tro honom sjelf, snart sagdt en sådan der för riksdagen oumbärlig uppslagsbok. Men också hade han haft mer beröring med svenska folket och kände bättre dess innersta tankar än kanske någon annan i Andra kammaren — så sade han åtminstone sjelf. Och hvad icke svenska folket kunde upplysa honom om, det fick han veta af de talrika framstående utlänningar, t. o. m. konungar och furstar, han resonnerade med på sina många utländska resor. Uppenbarligen gillade han den zolaska metoden med »documents humains».

T. o. m. hans egna familjeförhållanden fingo tjena såsom bevisningsmaterial, t. ex. då han såsom ett prof på känsloloheten, hvilken gjorde kvinnorna ej fullt lämpliga att bestämma öfver sin hand, anförde sin 18:åriga dotters ohäjdade sorg öfver en favorithunds bortgång. Ibland låter han sitt juridiska ljus skina i dess fullaste styrka; uppger t. ex. sig sjelf grundligt känna all litteratur, som utkommit under de senaste decennierna angående ett så stort ämne som hypotekslagstiftningen och behandlar som okunniga pojkar de hvilka djerfvas kriticera hans juridiska resonnemang. Men han har ock lika lätt

att ge sig och Sveriges jurister följande ofördelaktiga orlofsedel:

»Vi äro okunniga, ty det äro vi, jag för min del är den sämste, fastän jag tror, att flere finnas, som icke äro mycket bättre än jag i detta hänseende. Och jag vädjar till de af kammarens ledamöter, som äro medlemmar i lagutskottet och hvilka haft tillfälle afhöra der förefallande diskussioner, om de med hänsyn till dessa kunna anse oss besitta något högre mått af juridiskt vetenskapliga insigter».

Från senaste riksdagen må dock icke glömmas hans förtjenst af att medverka till förkastandet af det för den medborgerliga friheten så vådliga lagförslaget om ransakning i brottmål, hvarigenom den nuvarande justitieministern då ytterligare dokumenterade sig.

Våra junkrar äro som känt i allmänhet ganska gudfruktiga, åtminstone *ad usus practicos*; d. v. s. de stå exempelvis på god fot med sina församlingsprester och gå i kyrkan rätt ofta för att ge sina underlydande ett godt föredöme, hålla husandakt o. d. Det senare berättas om grefve Arvid Posse, och det är väl få, som vackrare än vår vän Erik Josias kunnat tala vackert och rörande om religionen. Han var öfverhopad af en mängd olika göromål och endast det hindrade honom att i hans hus iakttaga denna sistnämnda goda sed. Henning Hamilton var ock mycket from i sitt tal. Hade t. ex. den heliga skrift uttalat en bestämd åsigt om dödsstraffet, skulle all öfverläggning derom varit obehöflig. Det vore då »intet annat att göra än att sätta lagstiftningen i öfverensstämmelse med det Gudomliga ordet, vare sig detta föreskref dödsstraffets afskaffande eller bibehållande». En annan junker, protektionisternas ifrågasatte statsminister, frih. Åkerhielm, kunde, äfven han, tala vackert om att den nye svenske konungen böjde sitt hufvud inför konungarnes konung, innan han pryddes med den svenska kronan. Man behöfver icke leta mycket i protokollen för att se, huru våra junkrar behjerta visdomen af en hög

talares föredöme att i sina ord först och sist ge gudi äran för alt och strängt hålla på statskyrkan.

Den Sparreska patosen var verkligen, för att begagna ett uttryck från »Zigenarbaronen», »utmärkt», när den kunde få slippa lös, och det fins åtskilliga praktbitar i det hänseendet förvarade i protokollen.

Ett exempel för långt att anföra är hans tal vid 1868 års riksdag mot dödsstraffets afskaffande. I detta var han äfven rättsfilosof. Hans patos var hälst samhällsbevarande eller oegennyttig. Det förra var den t. ex. vid 1873 års riksdag på ett mycket eklatant sätt, då den uppträdde mot parlamentarismen och för kröningen.

Ännu i dag får man ju då och då bevittna i våra konservativa tidningar utfall mot parlamentarismen och skadeglädje, att försöken att införa parlamentarism här i landet enligt deras åsigt totalt misslyckats. Ofvannämnda år var fasan ännu värre. Ett förslag likartadt det som 1876 blef grundlag, nämligen om skiljande af statsministersbefattningen från att ovilkorligt tillkomma chefen för justitiedepartementet, framstod då för många i hemska proportioner, som vi ha litet svårt att föreställa oss, invanda som vi äro med saken. När konstitutionsutskottets tillstyrkande och hvilande utlåtande förekom till afgörande, talade häradschefen Carlén varmt för förslaget. Bland annat klandrade han skarpt Karl Johans personliga regemente, be-
tviflade juridikens lämplighet att utbilda statsmän etc. Kanske bidrog detta att ytterligare upphetsa Sparre. Äfven i sitt »justerade» skick innefattar det på 11 sidor tätt tryckta anförandet den 8 febr. så många för Sparre karakteristiska stycken, att det lilla besväret med dess uppsökande i Andra kammarens protokoll för den 8 febr. väl lönar sig. Tankegången, om man kan härvid använda detta uttryck, gick egentligen ut på, att parlamentarismen och premierministersinstitutionen varit orsak till, alla de omstörtningar och inre och yttre olyckor, som hemsökt speciellt Frankrike

efter den stora revolutionen, men äfven sådana länder som Danmark och Nordamerika och t. o. m. Sverige under frihetstiden. Jag skall blott anföra ett litet citat för att visa, hur han då uppfattade Tysklands store kansler som senare år tycktes vara hans förnämsta ideal.

»Men torde någon vilja invända», säger han då, »det finnes äfven exempel på premierministrar, som lyckats väl utföra sitt värf. Ja väl, i ett icke alltför långt ifrån oss beläget land, jag menar Preussen, finnes en premierminister, som har lyckats: Bismarck! Bismarck, som började med ett grundlagsbrott och slutade med trenne förhärjande krig! Om det vore möjligt att ännu en gång bringa Sverige till en sådan höjd af makt, hvar-till våra fäder fordom lyftade det, så kanske jag skulle kunna underkasta mig en sådan premierminister».

Om Sparres justeringar af detta anförande hänvisas närmare till nr 56 af Aftonbladet samma år.

Förslaget föll i Första kammaren, men återupptaget vid 1875 års riksdag genom en motion af Wallenberg blef det 1876 som sagdt lag, Sparre stretade emot äfven då, understödd af sådana män som P. A. Bergström, B. A. Leijonhufvud, Rydin, Rundgren, K. J. Berg, Asker m. fl.

Sparres uppträdande i frågan 1873 skildras på följande målande sätt af en på läktaren närvarande:

Grefve Sparre kastade sig visserligen icke med häftighet upp i tribunen, såsom man lärer få se de eldiga naturerna i franska nationalförsamlingen göra; han stod väntande kvar på den plats, der han representerar Åmål i vår riksförsamling, men för öfrigt var han, enligt hvad en af mina läktarekamrater, som sett hur det går till i Frankrike, försäkrade mig, fullkomligt fransysk i tournyren, hvilket äfven var hr Emil Keys åsigt. Att referera grefve Sparre är otacksamt, ty äfven det trognaste referat kan icke återgifva det rätta uttrycket. Man måste höra honom och företrädesvis se honom. Först då har man bilden för sig.

Grefve Sparre hörde i lördags till den historiska sektionen. Han läser och tolkar historien ungefär som en viss anti-boströmian läser och tolkar bibeln, men det har sina pikanta sidor, och det gnistrar om honom alldeles som om den nämde antiboströmianen, när denne är ute i sina underjordiska affärer. De spirituella gnistorna blifva riktiga lågor under stundom och då upplyses talarens anlete af ett leende, som har något fosforescent i sig, något som lyser, utan att gifva värme. Men man må dock icke föreställa sig, att det är något hemskt. Visst icke. »Det var mig

en rolig fan!» sade någon på läktaren, och så vulgärt uttrycket än låter, måste det dock anses ganska träffande. Den som känner till den italienska maskfiguren Pulcinello i dennes ursprungliga betydelse och form kan ej underlåta att — — — men vi skola kanske återvända till läktaren och ej gifva oss in på *commedia del arte* alt för djupt.

Den ifrågavarande talaren har alt för många medel i sin makt för att intressera. Förutom bildernas groteska anordningar, minspelet och färgprakten i uttrycken, anlitar han äfven åtbörderna och föraktar ej häller att begagna rörelsens många resurser. Än dundrar han, än hviskar han, än är han den enkle landtmannen, som säger sitt hjertas mening så enkelt och trofast, än är han den fine dialektikern, som med en habilitet utan like klyfver ett hårstrå, än gentlemannen i säkerhet och elegans, än smickrande, än hotande, än läspande, än grof i målet. När man sätter alt det der till hopa, kan man få en rätt pikant *olla podrida*, men att det är en substantiel föda, det kan den som serverar rätten omöjligt få någon att tro».

Denna skämtsamma och ovedersägligen ganska träffande karakteristik, som stod i Aftonbladet n:r 34 för den 11 februari under rubriken »Från riksdagsläktaren» af H. H. (Claës Lundin), förskaffade, i förening med tidningens uppgift om orsaken till Sparres uteslutaude ur lagutskottet (jfr s. 634) och dess reflexioner om Sparres uppfattning af parlamentarismen, tidningens ansv. utgifvare, Sohlman, ett åtal från Sparre, som förklarade sig ha förlorat tålamodet öfver att icke illviljan hos tidningen tycktes vilja tröttna efter 12 års angrepp. Han sökte åt utskottsordförandena vindicera samma rättsliga förmåner, som för ämbetsmännen för ämbetets utöfning mot pressens angrepp, men ehuru både han och hans advokat, A. O. Beckman, ville taga saken mycket tragiskt, slog det icke bättre till, än att allmänheten fick en inblick i de riksdagsmysterier, som kallas »justeringar» och hvilka nog kunde förtjena ett eget kapitel, och att Sparre fick betala 50 kr. i ersättning till Sohlman och rättegångskostnaderna.

I afseende på den gamla tvistefrågan om ämbetsmäns aflöning och pensioner förde Sparre ibland ett språk, som borde klinga väl i kammarmajoritetens öron. Han var icke vän, sade han, af höga löner eller många tjenstemän, ty

»det förhåller sig med ämbetsmännen som — sans comparaison i öfrigt — med tjenarne i ett hus. Äro desse för många, latas de, drifva spektakel och ligga i delo med hvarandra, men äro de få, arbeta de och det blir lugn och trefnad i huset». Och energisk som alltid påyrkade han t. o. m. indragning af ett dussin tjenstemän inom justitirevisionen och redan 1870 af hela järnvägsbyggnadsstyrelsen. Han skulle icke ogärna se alla civila ämbetsmän af sättliga, hvilket skulle vara det säkraste korrektiv mot lata tjenare och frondörer. När han hade sådana principer, ansåg han sig synbarligen berättigad att fordra ovillkorlig och i handling visad tilltro, när han — och det var då oftare fallet än motsatsen — talade för en högre lön eller pension. Han ryckte på axlarna, förklarade han, då han från sitt kansli hade att utanordna de futtiga pensionsbelopp, staten anvisat för vissa tjenster, och mången gång hade han måst ur egen kassa bistå de uselt aflönade elementarlärarne. Vid sina besök i Paris hade han alltid öfverlupits med en massa behöfvande landsmän; därför kunde han så väl vitsorda nödvändigheten af höga löner för våra å utländskt ort befintliga diplomater och gillade nog icke den af Hedlund framställda förklaringen, eller att det var ryktet om ankomsten af en för rikedom och välgörenhet så allmänt känd grefve, som framkallat en exceptionel tillströmning af tiggare.

Allra minst ville Sparre vara med om någon sorts reduktion i löneförmånerna för landets främste ämbetsman, d. v. s. h. m:t konungen, eller undanrödjande af något, som kan bidra till spridande af glans, äfven en skenbar, kring kung och konungahus. Ständerna, hvilka i följd af böndernas underordnade ställning voro åtskilligt släpphändte med statens medel, hade som ett betecknande testamente efter sig vid den sista riksdagen af sin tillvaro beviljat en förhöjning af civillistan från 630,000 till 800,000 kr. Dessförinnan hade de 1862 i tillfällig hjälp anvisat en million

för att förebygga en affärskrach för konung Karl XV. Men å andra sidan var det ett af 60-talets populärare sätt att såsom riksdagsman hålla radikalismens fana högt att motionera om nedsättning af första hufvudtiteln. Alla dessa försök ledo dock af det gemensamma stora felet att misslyckas, och först vid 1873 års riksdag dref man det till en kompromiss, hvarigenom statsutskottet enhälligt tillstyrkte en obetydlig nedsättning af 100,000 kr., mot att den nya konungen tillförsäkrades sin civillista orubbad under sin regeringstid. Ehuru denna nedsättning egentligen ej gjorde skäl för en sådan benämning, enär förhöjningen till Karl XV af 170,000 kr. rätteligen var att betrakta såsom »ett tillfälligt anslag, som af mer än en orsak beviljats då regerande konung för hans person och som man sedermera icke under hans lifstid ville återtaga», väckte ett dylikt kompromissförslag ett häftigt motstånd från deras sida, som alltid haft och alltid skola ha omöjligt att inse, för att begagna Carl Ifvarssons ord, »tillbörligheten deraf att konungen representerar icke blott de klasser, som lefva i öfverflöd, utan den verkliga nationen, det stora flertalet. Finner man, att tiden icke fordrar mer lysande hofhållning än tillföre, utan tvärtom mindre lyx och mera värdighet, och hoppas man, att sådant skall hafva ett välgörande inflytande på hela samhället, så bör man tillse, att grundsatsen härom blir tillämpad i verkligheten».

Trots alt vackert tal om att hvarken Oskar I eller Karl XV med sina enkla, billiga och okonstlade (!!) lefnadsvanor förmått draga sig fram på sina anslag och om kungars frikostiga, för konstens, vetenskapens och litteraturens utveckling gagnande (?) mecenatskap och representerande inför utlandet af nationen, samt trots alt regn af kvickheter från intelligensens satiriker, kapten Casparsson, fick i Andra kammaren n. v. presidenten Arvid Posse och landshöfdingen John Ericson majoriteten med sig. I den gemensamma voteringen låg dock sparsamhetspartiet under. Att Sparre,

som ett par riksdagar förut stämplat som en både juridisk och moralisk omöjlighet förslaget att nedsätta det kungliga apanaget och senare (1884) energiskt talade för det lösligt utredda yrkandet om anslag till elektrisk belysning å k. slottet, i sitt sinne stämplade det ofvannämnda statsutskottets förslag som ett »eländigt knussel», kan man taga alldeles för gifvet, i synnerhet efter hans stora tal i kröningsfrågan fyra dagar förut. Det är med verklig afsaknad, jag för utrymmets skull måste lemna å sido såväl hela detta synnerligen karakteristiska Sparreska vältalighetsprof som den genom d. v. vice talmannens (n. v. öfverstekammarjunkaren, frih. Åkerhielm) fjäsk och salvelsefullhet till lif bragta kröningsfrågan, eller att riksdagen skulle underdånigt anhålla om deras majestäters kröning. Sparre hade i sitt tal verkliga glansbitar om religionen och om jäsningsprocessen inom de lägre samhällslagren. Om hans arfvingar en gång skola utge valda tal af Erik Sparre, då få de ovilkorligen icke glömma bort dessa. I ett annat och bättre afseende är Hedins yttrande lika mycket förtjent af uppmärksamhet. (Se närmare Andra kam. prot. 1873, I sidd. 27, 54—64, 217—227.)

Man lider verkligen af ett sannskyldigt »embarras de richesse», när man vill fästa uppmärksamheten på i ett eller annat afseende beaktansvärda pointer från Sparres riksdagstid, och ändock har jag med afsigt hållit mig till tiden efter riksdagen 1865—66 och endast ytterst flyktigt berört hans deltagande i så rika ämnen, som debatterna om grundskatter, försvarsväsende, järnvägsbyggandet och protektionismen. Af den stora allmänheten, som icke har nödig vana eller energi att sjelf orientera sig i riksdagsprotokollen, skulle några torra års- och paginasiffror förmodligen icke vinna tillräckligt beaktande. Forskningsresorna i riksdagsprotokollen kunna vara i viss mån tröttsamma, men det är med dem som med letningar i gamla tidningar, der finnas icke få vederkvickande och fruktbara oaser uti enformig-

hetens och det tomma eller omständliga pratets sterila öken.

Från de tvänne sista riksdagarne är väl ännu i friskt minne Sparres ingalunda fullt ärliga stridssätt mot de frireligiösa eller mot Rich. Gustafsson (civiläktenskap = konkubinät; socialismen vill dela, omstörtningar, revolutioner, röda spöket). Att han slog mynt af ett och annat, som i dessas tal eller uppträdande erbjöd sig för en komisk behandling, liksom 1884 i diskussionen om kvinnans rösträtt efter Borgs anförande, är väl ursäktligt, åtminstone för dem som ha sinne för ett skämt, om ock grofkornigt.

Att räkna alla gånger Sparre blifvit korrigerad i sina sakuppgifter vore väl detsamma som att söka räkna sanden på havvets botten eller himmelens stjärnehär. Från allra sista riksdagen erinra vi blott om de tre riksbekanta minnesvärda episoderna om: *stenkolstonen*, *rågkappen* och den fullständigt utplånade *amerikanska statskulden*, och tro ej nödigt att redogöra för alla hans svängnings- och bortförklaringsförsök, eller hur hr Arvid Gumælius den 5 mars med orubbligt lugn lät honom dansa maxis, utan att Sparre dervid hade minsta möjlighet att slingra sig undan, till största delen just därför att han i sin hafsighet glömt justera på alla ställena, der han så borde ha gjort. Hans oförsynta anfall samma dag mot hr Gumælius personligen står deremot efter justeringen i en sådan form, att, om det framförts så från första början, det knappast skulle undgått talmannens tillrättavisning.

* * *

En korsriddare så bård, drog Erik Sparre i riksdagsdebatten väldeligen och ofta i härnad mot sjelfviskhetens och de egna intressenas framträngande kohorter. Och han gjorde det äfven, när han sjelf derigenom satte på spel

egen pekuniär fördel, hvaraf han såsom rask affärsman kunde tämligen lätt precis på siffran uppgifva beloppet. Det rörde sig då, invänder en och annan kanhända nog ogrannlaga, icke om några större belopp. Må så vara, men man vet ju från sista riksdagen af den konklusion, hr Severin Axell drog ur de af Lars Olsson Smith i bankdebatten lemnade premisserna, att 400 kr. om året kan vara ett belopp »tillräckligt stort att förvillja äfven en svensk senators omdöme», och då bör det väl trots riksdagsmannarvodet vara lockande äfven för en underhusledamot, när t. ex. den lede frestaren kommer såsom vid 1883 års riksdag med 10 procents afskrifning på indelningsverk och grundskatter i sin hand. Härpå skulle Sparre förtjenat, enligt sin egen uppgift, mellan 4—500 kr. om året, men att mottaga en sådan gåfva »skändes» han för. Inför en sådan storsinhet slår man ock döförat till för illviljan, som erinrar om, dels att 1873, samma riksdag, som den förkättrade kompromissen kom till eller då, såsom en dess fiende sade, det »morganatiska äktenskapsförbundet mellan försvarsväsende och skattefrågor», ingicks, hade Sparre mot Charles Dickson uttalat sig* för en grundskatteafskrifning såsom en rättvis reglering af skatteväsendet och dels att Sparres egendomar till största delen bestodo af säterier och frälsejordar.

Något som djupt upprörde Sparres sinne var förekomsten vid riksdagen af dessa olyckliga »ruskiga» järnvägsstrider, hvilka i följd af de enskilda intressenas inbördes kamp verkade sönderslitande och fördärfvande. För att förekomma dylika utkastade han 1869 sitt ryktbara stora järnvägsnät och arbetade vid mångfaldiga tillfallen med händer och fötter mot all utsträckning af statsbanesystemet. I stället för att tigga af staten, skulle man bygga sjelf, så gjorde t. ex. elfsborgarne. Till regeringens disposition skulle

* Detta uttalande anses ha bland annat bidragit till, att Sparre togs till nåder och fick åter gå in i lagutskottet året derpå.

dock stå ordentligt med pengar att utlåna till dylika enskilda företag. Han delade tydligen icke Hedlunds här nedan anförda betänkligheter mot det enskilda, af staten subventionerade järnvägsbyggandet:

»Det har i afseende på Sveriges af staten subventionerade järnvägsföretag insmugit sig åtskilliga missbruk, hvilka i tid måste påvisas, på det icke den kräfte, som är värre än hvarje annan kräfte, nämligen opålitligheten, måtte insmyga sig hos vårt ärliga svenska folk. Här tecknas till exempel aktier i ett bolag till ett visst belopp, för att sedan få understöd af statsmedel; men undersöker man hvilka aktietecknarne äro, så finner man att de äro insolventa. Sedan dessa personer sålunda inbetalt tio procent af det tecknade beloppet; bry de sig icke om någon vidare inbetalning och aktierna återgå då till bolaget enligt bolagsordningen. Här har en enskild person tecknat ett stort belopp och iklädt sig förbindelse att utbetala det samma, men då teckningen är slutad och riksgäldskontoret utbetalat sista skillingen af det till bolaget anslagna låneunderstödet, så besluter bolaget att återbetala den enskilde de af honom lemnade medlen — till exempel genom att inlösa den af honom som inbetalning utfärdade skuldsedel — och således minskas bolagskapitalet med motsvarande belopp, hvaraf vållas utom andra olägenheter, uppskof med räntelikvider till staten. Här kan inträffa, att framstående ämbetsmän sitta i en sådan bolagsstyrelse och uppbära arvoden därför, och detta äfven i sådana fall, der pröfningen af bolagets angelägenheter kunde falla inom deras egen ämbetsförvaltning. Här kan inträffa, att utländska leverantörer lemna lokomotiv eller materialier till ett visst pris åt ett sådant bolag, utan att man får reda på huru stor del af den kontraherade summan i form af provisioner går till enskilda personer, som äro med om inköpen. Alt detta, hvartill jag kunde lägga åtskilligt annat, kallar jag en samhällskrafta, och jag anser att i de samhällen der sådant kan ega rum, äfven med högsta myndigheternas vetskap, der bör man tänka på att akta sig, på det man icke må komma in på det mycket omtalade systemet. Vi böra enligt min tanke vara rädda om vårt folks heder och ärlighet.

Men icke nog härmed. Man har vidare framlagt lysande prospekt för att locka utlänningar in i våra stora företag, och så har man, då detta lyckats, tagit emot dem med öppna armar, men sedermera, när prospektet blifvit närmare undersökta, kommer man till korta och utlänningen står der ruinerad. Vårt svenska folk kommer derigenom att stå inför utlandet, såsom det der svekfullt lockat in främmande kapital, med den påföljd att dess egare blifvit ruinerade, och så kommer det svenska namnet att framstå för utlandet i en dålig dager, hvarigenom vår kredit kan komma att rubbas

just i de länder, der det är af högsta vigt att bibehålla den. Alt detta har jag svarat mera än en utlänning, som talt med mig derom, får den enskilde stå för, för såvidt det rör rent enskilda aftal; dermed har det allmänna icke något att skaffa. Men om det enskilda företaget understödjes mera eller mindre af en offentlig ämbetsman, till exempel af en landshöfding, som af nit och intresse för sitt län ställer sig i spetsen för dylika prospekt, då får frågan en annan karaktär och då kan det främmande landets regering få skäl att tänka på »skyddandet» af sina undersåtars intressen. Detta är faror förbundna med det enskilda järnvägsbyggandet».

Om en stor del af denna »ramsa» (Sparres uttryck) gälde just, ville H. säga: »*de te fabula narratur*, grefve Sparre».

Att en massa af de personer, hvilkas garantiförbindelser möjliggjorde Dalslands kanal, sedan visade sig utgöras af torpare, inhysesshjon o. d., har man velat förevita Sparre. Det är dock orätt, ty icke rådde han för, att de, entusiastmerade af hans värtaliga framhållande af företagets allmännyttan, glömde alldeles bort, att de voro fattiglappar och ingenting annat. Ett af de bästa sätten att mildra antagonismen mellan kapitalister och arbetare anses ju vara, att göra de senare direkt intresserade af det företag, i hvars tjänst de arbeta. Sparre föregick äfven i dylikt sitt län med godt föredöme och i sådant syfte skall han af de aktier, han tecknat i de olika vestgöta-banorna, låtit den vid banorna anställda tjänstepersonalen ända ned till eldare och lokomotivförare öfvertaga icke få af Sparres egna tecknade aktier.

* * *

Vid den stora Sala-Sevalla-striden 1870 ansåg han sig så mycket mer böra förorda regeringens proposition om Sevalla-linien, som han utefter den andra linien rådde om en egendom och i följd deraf visste hur ofruktbar jorden der var. »Besynnerligt nog» beskyldes han då af hr Johan

Erik Johansson i Forneby för osanning i egendomsfrågan. Derfor fann Sparre sig nödgad upprepa, att han egde en egendom inom *Färlåsa* socken i Hagunda härad af Upsala län och han önskade se den person, som kunde bestrida riktigheten af denna hans utsago, utan att dervid göra sig skyldig till osanning. Vid hufvuddebatten något öfver en månad senare tog han upp i kammaren geologiska byråns kartor och demonstrerade efter dem, sålunda att Sevallinien befans gå genom åkerfält. Salalinien åter tog sig mycket briljant ut på kartan. Skada blott, att dess granna färger betecknade granit och kross-stensgrus. Men hr Johan Erik Johansson ville ingalunda ge med sig till förmån för Sevallinien, som han sade landsortsbefolkningen hade gifvit namn af »grefve- och statsrådsbanan», då det endast vore dessas mäktiga intressen och intriger samt hänsynen till dessa herrars bekvämlighet som talade för den banan. Om Sparres geologiska kartor yttrade han:

»De äro så vilseledande för omdömet, på det sätt de blifvit tolkade, nämligen att de gula färgerna äro åker och de röda granit och gråsten, att afseende derpå icke bör fästas. Den gula och gröna färgen betecknar äfven sådan trakt, som består af sand, grus- och stenbotten, och således ligger målartrakten äfven på dylik botten. Bland de förevisade kartorna är af klok försigtighet icke någon, som berör Salatrakten, hvilken säkert skulle gifvit ett motsatt bevis.

Vid 1868 års riksdag höll Professor Bergstrand vid landbruksakademins sammanträde en föreläsning, dervid han upplyste, att hela trakten af och omkring Sala är till följd af sin kalkhalt en af de bördigaste inom hela landet. Ett sådant omdöme af en fullt kompetent person borde fullkomligt tillintetgöra den ädle grefvens skefva framställning af verkliga förhållandet, hvilket förfaringssätt af honom icke är alls ovanligt, när han har sitt eget intresse i syfte. Det hade varit opartiskt af honom att utpeka Brogård med flera egendomar, som han eger utefter Sevallinien, hvilket icke skedde. En engelsk författare, Marryat, yttrar någonstädes, att man ofta nog i lifvet är i tillfälle att iakttaga tvänne slags osanningar, »hvita» och »svarta», och att de hvita äro sådana, som hafva sin grund i bristande kännedom om verkliga förhållandena och framkomma utan afsigt att vilseleda. Med de svarta osanningarna menar han åter sådana, som tillkommit i akt och mening att förvilla. Herr grefve Erik Sparres yttrande i kam-

maren den 27 Januari, att han eger och besitter egendom i Järlåsa socken, men det oaktadt icke kan förorda Upsala—Sala-linien, emedan den går genom en ödemark, kan jag icke undgå att hänföra till det senare slaget af osanningar, nämligen sådana, som uppsåtligen söka förvilla den med verkliga förhållandet obekante».

Sedermere uppläste han intyg: 1) af ortens härads-skrifvare, att Sparre hvarken var eller under den senaste tio åren varit antecknad såsom egare inom Tibble eller Järlåsa socken; 2) af Järlåsa kommunalnämnd, i och för tillbakavisande af Sparres sanningslösa uppgift att i Järlåsa icke funnes annat än ödemarker, att Sparre aldrig egt egendom i socknen eller var delegare i några dervarande verk eller inrättningar; 3) ett liknande intyg af pastor loci. Vidare anförde han med stöd från landskontoret i Upsala, att Sparre egde flera egendomar i närheten af Tureberg—Sevalla-linien till ett taxeringsvärde af 430,000 kronor och att Sparreska sterbhusdelegarne derstädes egde flere egendomar, taxerade till 300,000 kr. (Se Andra kam. prot. 1870. I. Sid. 565—67.)

»Det är visserligen ett tämligen ovanligt förhållande inom denna representantkammare», svarar nu Sparre, »att af sina motståndare mötas med beskyllningar att man talat osanning och behöfva hvarje gång man uppträder i en fråga vara försedd med officiella dokument, som betyga sanningen af hvad man har att anföra». Var dock beredd derpå och läste upp nu i sin tur intyg, ett af den 27 febr. 1870 af förvaltaren å Ribbingebäck i Tibble och Östersunda socknar, att Sparre m. fl., ehuru ej såsom egare skrifne, i bolag innehafvt sistnämnda gods, samt det andra från domhafvanden, att Sparre m. fl. såsom kärande i en rättegång inlemnad en afhandling af 1866, hvarigenom en enkegriffinna Oxehufvud, f. Sparre, såsom påstådd ensam egare af sitt och sin mans bo, öfverlemnad under full egande- och dispositionsrätt hela detta bo, bestående bland annat af Ribbingebäck, till dessa käranden. Sedan Sparre uppläst

detta, förklarade han sig icke vidare komma att inlåta sig i polemik med personer, som attackerade honom på sådant sätt och med sådana medel. Motståndaren var istadig och kunde icke finna sig ha talat osanning, då han förnekade den ädle grefvens eganderätt till någon egendom i *Färlåsa*; Ribbingebäck, hvaraf Sparre nu senast *sökt* bevisa sig vara delegare, låg i *Tibble*. För öfrigt uppläste han ett intyg af den 5 febr. 1870 af B. Oxehufvud, »egare till Ribbingebäck», att Sparre numera ej vore egare i detta gods. Man måste verkligen hålla med grefve Erik Sparre, att sådana jernvägsstrider har man i sanning skäl att anse för-därflika.

1857 hade Sparre uppträdt med sin kända energi mot södra mälarbanan och han kunde aldrig lära sig fatta annat än att det var en kolossal dumhet att icke draga banan i stället norr om mälaren.

* * *

Sparres »juridiska härfvor» voro många och ha ju t. o. m. spökat efter hans död, enligt hvad det för ett par veckor sedan visade sig af en tidningsnotis om en genom högsta domstolens försorg afgjord tegelaffär, förmodligen en bagatell. Den olyckliga utgången af hans rättegång mot Sohlman är redan omtalad. Men med Brogårdsgodsets stolta historia, är förbundet minnet af tvänne uppseende-väckande rättegångar, hvarur Sparre gick, om ock icke i somliga personers ögon med bibehållet anseende, dock med såverad börs. Den ena var den som antyddes i citatet från Aftonbladet (se s. 625) och utspelades 1861, den andra 16 år senare. Den första om otillåten bränvinstillverkning, den andra om sjelftagen rätt.

På femti-sextitalet tycktes våra förnåma män ingalunda ha varit besvärade af några modernt-fanatiska goodtemplar-

åsigter om det förkastliga att på något sätt ha beröring med eldvattenindustrien. Henning Hamilton ruinerade sig såsom landtmarskalk på bränvinsspekulationer, och han var säkerligen icke den ende riddarhusledamot, som dref dylika affärer. Enligt en tidnings uppgift skulle Sparre redan 1856 tilltalats för olaga bränvinstillverkning och af häradsrätten dömts till böter och redskapens förlust, och något af åren mellan 1848—50 hade beslag egt rum å bränneriredskapen. Hur härmed i verkligheten förhåller sig, har jag ej varit i tillfälle att förvissa mig om.

I slutet af 1860 infortrade justitiekanslersämbetet förklaring från kon. befhde i Upsala län, som meddelat arrendator Berg på Sparres gods Brogård tillstånd till bränvinbränning. Förordn. af den 27 nov. 1857, som förbjöd landshöfdingar och andra tjänstemän, hvilka hade att besluta om eller kontrollera bränvinstillverkning, att sjelfve befatta sig med dylik tillverkning, hade tillkommit, ansåg kanslersämbetet, för att åtskilliga inflytelserika personer både skulle lemna godt föredöme och ej påräkna egen personlig fördel. Ej håller å landshöfdingars egendomar torde en dylik tillverkning böra få ega rum, enär jordegaren väl i allmänhet ej utan någon ersättning tillåte detta, och syftmålet, att landshöfding ej finge ha fördel af tillverkningen, derigenom påtagligen lätt skulle kunna kringgå. Ungefär samtidigt visade sig dock, att icke blott Sparre utan äfven tvänne andra landshöfdingar, Lagerbielke och Bildt, tillåto sina arrendatorer bränna. Dessa senare gingo tvifvelsutan fullständigt fria i den allmänna opinionen, men Erik Sparre misstänktes deremot svårligen såsom den verklige bränvinbrännaren med Berg till bulvan.

Landsfiskalen i Upsala län stämde in Sparre, som han ansåg i betydlig del ha tagit befattning med Brogårdens nyinrättade ångbränneri. Arrendekontraktets tillförlitlighet kunde, enligt fiskalens i stämningen uttalade åsigt, sättas i tvifvelsmål. Man hade skäl antaga, att uti öfverenskom-

melsen ingått fördelar af bränvinsbränningen för egaren eller ock att kontraktet ingåtts pro forma, hvarför yrkades ansvar på Sparre. Denne instälde sig ej godvilligt, utan först sedan han ålagts personlig inställelse och ej lyckats få detta rättens beslut upphäfdt. Hvarjehanda omständigheter voro rätt mystiska. Kontraktet t. ex. var ej bevittnadt och dateradt först den 1 sept., ehuru gällande från den föregående 14 mars. Arrendetiden stod ej utsatt i kontraktet. Ingen borgen fordrad af den obemedlade Berg för den stora arrendesumman (20,000) kr. m. m. Berg var samtidigt inspektor på Sparres bredvid liggande egendom, Lejondahl, som sköttes i sambruk med Brogård. Bokföringen var gemensam för båda gårdarne och fortgick på samma sätt före som efter utarrenderingen. Sparre garanterade muntligen försäljaren af brännerimaterialen hans betalning; likaså var han nog hyggelig att bespara Berg besväret af inresor till hufvudstaden för att uppbära betalning för levererad bränvin m. m. Åklagaren lyckades ej åstadkomma tillräcklig bevisning, och Sparre frikändes, men hans rekonventionstalan ogillades.

Medan rättegången pågick, hade Sparre till k. m:t insändt sin afskedsansökan, hvori, för att begagna Crusenstolpes ord, »med exempellös finkänsla och lofvärd ömtålighet för ämbetets anseende ordades med mycken emfas, huruledes grefven fann dermed oförenligt, att en landshöfding satt på de anklagades bänk». Samtidigt skötte Sparre sina kort så väl, att det kunde sättas i scen en storartad komedi med deputationer och petitioner från länet till regeringen att få behålla sin utmärkte och ädle höfding. Den önskade effekten uppnåddes och i Posttidningen förklarades officiellt, att ingen anledning förefunnes för Sparre att afgå.

Af det Sparreska försvaret fick man bland annat en föreställning om de högsinta principer, Sparre uppställt för sig vid behandlingen af sina arrendatorer eller andra af honom ekonomiskt beroende. Hans uraktlåtenhet att icke

fordra borgen af Berg för arrendebeloppets utgörande kom sig t. ex. deraf, att denne icke skulle få öfver sin ekonomiska existens det damoklessvärd hängande, som en borgen alltid är, då Berg naturligtvis för att sjelf erhålla en dylik borgen såsom arrendator alltid riskerade att få visa samma tjänst tillbaka. Sparre lär ock i regeln icke brytt sig om uppgörande af några skriftliga förbindelser, då han, hvilket icke sällan var fallet, med förlagslån understödde sådana af sina underordnade, hos hvilka han tyckte sig upptäcka nog klipskt affärshufvud att slå sig fram här i världen. Han kände väl med sig, att förtroende var en ovilkorlig och första förutsättning för alt fruktbringande samarbete och att en ädlings heder borde vara höjd öfver alt tvifvel. Det var därför en hyllning, fullt på sin plats, den, som hans arrendatorer från den sumpiga och odikade Årstadalen i år bragte honom under anförande af grosshandlaren Dunér, hvilken senare, från att vara betjent hos Sparre, med Sparres hjälp och nitiska verksamhet i lumphandelns tjänst arbetat sig upp icke blott till en stor förmögenhet, utan äfven till vasaordens riddarkors.

Den nyssnämde arrendatorn Berg var äfven en af dem, som Sparre tagit under armarne och från medellöshet förnjelpte till välstånd. Ehuru oförnöjsamhet och otacksamhet äro mycket allmänt-menskliga fel, måste det dock både ha öfverraskat och sorgligt öfverraskat Sparre, att vid Bergs död hans närmaste, några fattiga småländska kvinnor, sökte på hr grefven kasta skuggan af att ha velat olofligen tillhända sig ett större belopp, som rätteligen skulle tillkommit dem.

De förnämsta data i den andra Brogårdska rättegångens historia voro följande:

Berg, som varit inspektor 1858—60, arrendator 1860—75 och sedan inspektor, afled redan den 30 juli samma år. Sparre reste då skyndsamt dit; Bergs handlingar och värdepapper, representerande ungefär 178,000 kr., öfverlemnades till Sparre, upptecknades och inlades i ett kon-

volut i ett skåp, som förseglades. Den 6 aug. på aftonen bröts förseglingen och värdepappren lemnades oförseglade i förvar hos Sparre och en nämndeman Lundin, ombud för Bergs slägtingar. I den följande dagen upprättade bouppteckningen upptogos tillgångarna till 137 tusen kr. Bouppteckningen godkändes den 30 aug. af arvingarna och det den 7 mars 1876 förrättade arfskiftet, hvari ungefär 131 tusen kr. skiftades och Lundin tillgodoräknade sig 4,500 kr. i arvode, blef äfven godkändt af dem. Men till 1877 års sommarting uttogo de stämning på Sparre och Lundin. Bland tillgångarna hade uteslutits dels ett belopp af 45,000 kr. i depositionsbevis etc. och dels en Bergs fordran hos Sparre å 80,000 kr., som grundade sig på en af Berg förd bok, hvilken bevisligen funnits aftonen före bouppteckningen, men sedan spårlöst försvunnit.

Från Sparres sida genmälde: Såsom förvaltare af egendomen innehade Berg naturligen en gårdskassa, i följd hvaraf första åtgärden, när grefven och utredningsmannen sammanträffat, blef att skilja Bergs enskilda tillgångar från dem han innehade för gårdens räkning; något annat hade ej skett vid den mellan Lundin och honom uppgjorda sluträkningen, då han genom de ifrågavarande värdepappren erhållit likvid för sitt tillgodohafvande, ty de medel, som tillgodofördes honom, voro sådana som tillhörde honom och hvilka Berg i egenskap af förvaltare innehaft. Kärandens advokat fann detta tal orimligt eller att kalla det för gårdskassa, då dels Sparre icke ens uppgifvit sig ha lemnat B. någon gårdskassa och dels det var fråga om obestyrkta fordringar, han förmenade sig ega från arrendetiden hos B. för begagnandet af maskiner, husröta etc. Jo, svarade Sparre, i stället för att lemna B. kontanta pengar, fingo dessa fordringar innestå hos honom och äro således en kassa, han innehade för Brogårds räkning.

Lundin återopade sitt erhållna uppdrag att helt och hållet sköta boets realisering och att å sina hufvudmäns

vägnar verkställa nödiga uppgörelser och utbetalningar. Sterbhusdelegarne hade skriftligen förklarat sig »på förhand nöjda med alt hvad han komme att göra och låta». Dessutom hade de den 7 mars 1876 fullständigt godkänt hans utredning.

Hvart den ifrågavarande boken, en vanlig »kladd», tagit vägen, visste svarandena ej, måhända hade den hamnat bland åtskilliga papper efter Berg, hvilka ansetts värdelösa och uppbränts.

Den Lundin-Sparreska uppgörelsen synes ha egt rum natten till bouppteckningsdagen. Samtliga de omtvistade värdepappren voro stälda till Berg personligen.

Kärandenas slutpåstående blef, att svarandena skulle gemensamt återbära 36,500 kr. och antingen återställa boken eller betala 80,000 kr.; Lundins arvode borde reduceras.

Häradsrätten fann visserligen, att svarandena varit skyldiga att till Bergs arfvingar aflemna sagda bok, men då ej styrkts, att den innehållit bevis om någon Bergs fordran hos Sparre, kunde yrkandet ej bifallas. Som Sparre i samråd med Lundin vidtagit den åtgärd, hvarigenom ifrågavarande depositionsbevis etc. ur bouppteckningen uteslutits, fann häradsrätten, som ej kunde pröfva Sparres fordringsanspråk, skäligen förpligta svarandena att ofördröjligen till Bergs arfvingar afgifva fullständig redovisning och utbetala hvad på grund deraf kunde finnas böra dem tillkomma. Sparres rekonventionstalan ogillades och Lundin fick behålla sina 4,500 kr.

Ofvan anförda godkännande på förhand af arfvingarna räddade i de högre instanserna både greve Sparre och nämde Lundin. (Handlingarna finnas utgifna år 1879.)

Sparres kända kroppsliga liflighet och slägtintresse höllo en gång på att låta honom till sina djupa teoretiska insigter om främmande länders lagstiftning äfven lägga en obehäglig, praktisk kännedom om den franska. Hans slägtning, den bekante uppfinnaren Sparre, hade afidit i Paris och

vår Sparre skyndade dit för att till släktens fromma taga hand om kvarlåtenskapen. Han satt der försänkt i tankar en Tyko Brahe-dag i den dödes rum i en gungstol; denna kom i fart, och innan Sparre visste ordet af, hade han med sin fot snuddat mot och förstört den officiella förseglingen å en sekretär eller dylikt. Denna malheur hade kunnat stå honom dyrt, liksom det ju höll på att gå med diplomaten i Niniche. Hvad Niniche utverkade med en kyss, det lyckades vår beskickning först efter mycket trängna bemödanden. Till råga på förargelsen lär släktingen icke lemnat något vidare efter sig. Att Sparre icke förglömdo sin tacksamhetsskuld till svenska diplomatien, visar det nit hvarmed han alltid sedan tog dess försvar mot sina kammarkamrater.

* * *

Onekligen lemnar grefve Sparres bortgång ett betydelsefullt tomrum i spanmålstullarméns befälskadrer, och dess rekryter i Andra kammaren kunna ej mera af hans »bjällermusik» uppeldas till stormlöpning. Men liksom protektionistcheferna i själ och hjerta torde med jämnmot fördragit om den hetsige och sig förlöpande Burén icke nu slunkit in i Första kammaren, och liksom de tänkte på att låta den obekväme frih. Klinckowström falla, så bör det kännas som en viss lättnad för dem att icke längre behöfva blygas för och lida skada af grefve Erik Sparres stridssätt, hvilket ofta lät äfven hans medkämpars handlingssätt och bevekelsegrunder framstå i en annan dager än flera af dem förtjenade. När »spolia opima» en gång kommit att delas, skulle han nog förstått bevaka sina intressen, men i en ministär hade han säkerligen i mer än ett hänseende varit ytterst obekvämt att ha med sig.

Jag har nu slutat min parentation öfver salig grefven. Den är icke fullständig hvarken i afseende på hans fel eller

förtjenster. Men för det nyttiga och goda han uträttat har han förut och af andra både fått och tagit sig erkännande. Kan min teckning icke alltid anses hållen i tillräckligt allvarlig ton, må man öfverse dermed, vid minnet af den bortgångne, hvilken i åhörarens skratt ofta tycktes finna den bästa belöningen för sina retoriska ansträngningar. För hans egen skull är det kanske och kanske alltid varit bäst att icke taga honom *au sérieux*. *Requiescat in pace.*

Gasparone.

Ann Charlotte Edgren-Leffler.

En essay

af

Nils Erdmann.

Det finnes åsichter om qvinnan, hvilka förfakta, att hon är mannen underlägsen, icke blott i begåfning, men i kunskapsförmåga och duglighet, åsichter, som gå ut på, att qvinnan bör vara »qvinlig», med andra ord naiv, mycket vek och sentimental, viljesvag, undfallande, böjlig och osjelfständig. Atterbom är nog artig att i en recension öfver Euphrosyne komma med det påståendet, att qvinnan saknar sinne för humor och högre qvickhet, att hennes fält är hjertats, »den idylliska naivetetens», men blott när den är oskuldsfull, barnlig och glädjesprittande, blott när den rör sig inom hemmets trånga värld, har till föremål »de små putslustigheter», som uppträda i hennes krets. Går hon utom denna, anlägger hon en måttstock, som saknar denna begränsning, »hisnar och svindlar hon»; känslan och det personliga intresset bestämma hennes omdömen, och hon tål ej, att det, hon älskar, beles eller kritiseras, — ty för det känner hon »en isolerande entusiasm».

Hur skulle denne hedersman, denne grundlige litteraturkritiker, som utredt qvinnans begåfning på ett så ypperligt sätt, ha dömt, om han anträffat en skribent, som fru Edgren! Hon har ju, med ett slag, kullkastat hela teorien.

Hon har icke sinne för »den idylliska naiveteiten»; hon är hvarken oskuldsfull eller barnslig eller glädjesprittande. Hemmets »små putslustigheter» lemna hon åt sitt värde, och trots det, att hon sysselsätter sig med djupgående problem, hvarken »hisnar eller svindlar» hon. Vore han riktigt snäll, skulle han skämta öfver hennes skrifklåda, tala om, att blåstrumporna skola uttränga litteratörerna, att männen få gå i köket och kvinnorna sköta kommunen. Derefter borde han framkasta. — i likhet med Wirsén — »att bland de skrivande damerna en och annan ej skickar sig så illa med pennan», och att »fru Edgren ju har en viss begåfning, fast hon ej lär använda den till djupare sinnens belåtenhet.»

Emellertid är det föga troligt, att domen blefve så gynsam. Fru Edgren är ju motsatsen till hans samtids kvinnotyp, icke blott som skribent, men isynnerhet derigenom, att hon icke i något afseende hyllar denna idealbild. En »sann» kvinna är för henne något abnormt och onaturligt. När hon använder benämningen, brukar hon den satiriskt, och när hon skrifer »sanna kvinnor» såsom titel på ett skådespel, är det ej för att visa, hur en sann kvinna *bör* vara, utan endast för att lära oss, hur hon *icke* skall se ut. Hennes fru Bark t. ex. Kan man tänka sig något abnormare! Hon förlåter sin man allt; hon förlåter, att han ruinerar henne, förlåter, att han förorättar henne, förlåter, att han spelar bort både hennes och barnens penningar. Ja, hon går så långt, att hon förlorar vår sympati. Hon gör sig, genom sin viljesvaghet, till mannens medbrottsling; och dock är hon ej okunnig om hans usla och dåliga handlingssätt. Hon vet, att han bedrager henne, att offret tjenar till intet; men detta kan ej hindra henne att oupphörligt förnya det. Hon offerar sin egen lycka, sina barn och sin förmögenhet. Hon är så sentimental, att hon nära nog blir karaktärlös, och hon följer den, som leder henne.

Eller Lissi, den gifta dottern! Hon är osjelfständig som modern, ber om lof, när hon vill göra något, låter mannen behandla henne, som han sjelf finner för godt; och när mannen är henne otrogen, faller hon till hans fötter, ber honom tillgifva, att hon vredgades ett ögonblick, tigger om hans kärlek och lofvar att förlåta honom — både nu och i framtiden.

Detta är sanna qvinnor — efter verdens föreställningar. Fru Edgren är af annan mening. Hon är nog djerf, att hon anser denna förlåtande kärlek icke kunna upprätta, snarare demoralisera; ej kunna förbättra, men försämra männen. Vilhelms teorier, att det, att hustrun sjelf disponerar öfver sin förmögenhet, blott leder till upplösning af familj och familjelif, gendrifver hon dermed, att detta just blir fallet, om mannen genom sitt lättsinne gör ett slut på hennes penningar. Qvinnans högsta dygd är icke nu, som i forntiden, att lyda och likna hundarne. Och sådana, som Lissi, anser hon icke mer värda, än »detta andra slag af qvinnor».

* * *

Fru Edgren är sålunda en förkämpe för qvinnan. Hon hyllar emancipationsideerna och vill genom sina böcker polemisera mot fördomarne. Hela denna serie af hennes skildringar ur lifvet, alla dessa skådespel, som hon gifvit publiken, — allt rör sig blott kring qvinnan och kvinnofrågan. Långt ifrån att missakta det naiva och barnsliga, det, som hos den unga flickan är skärt och rent och oskyldigt, ser hon det med glädje. Hennes vackraste kvinnoporträtt bära sådana färger. Arla, Elfvan och hjeltinnan i »Ett bröllop» äro ju intet annat än de fagreste naturbarn, tecknade med behag och med en omisskänlig sympati.

Hon älskar det naturliga såsom motsats till det förkonstlade. Hon älskar det till den grad, att hon urartar

till en beundran af den rent fysiska kraften. Man spårar den i hennes beskrifning af fyrvaktaren i »Aurore Bunge»; den yttrar sig då och då hos hennes qvinliga idealtyper, senast hos Ulla Rosenhane, hjeltinnan i »En sommarsaga»; den erhåller sitt eklatantaste uttryck i Falks gestalt, den manlige hufvudpersonen i sistnämnda berättelse. Falk är ett naturbarn, stor och grof och kraftig, med en jättelik kroppsbyggnad och ett jättelikt mod. Han älskar att simma ut i de vredaste vågorna; han seglar helst i storm, när vattnet slår in i båten; han talar mycket högt, är uppbrusande och häftig, föraktar all rädsla, hatar och älskas lidelsefullt, arbetar sjelf i jorden, anser, att det lekamliga arbetet är godt och befriande, och mycket väl kan förlika sig med lärdom och kunskaper, och han uppsöker det farliga på samma sätt som bergvandranden, för mödans och ansträngningens och farans egen skull.

Hans pendant, Ulla Rosenhane, beundrar denna styrka. Hon älskar det sunda och kraftiga med sympatiens lockelse. Hon har aldrig varit sjuk, är frisk och stark och lycklig, vill njuta lifvet så, som hennes sunda natur kräfver, och känner sig ej i stånd till någon uppoffring af lifsglädjen. Hela hennes böjelse, hennes kärlek till Falk sammanhänger oskiljaktigt med begreppet om hans styrka. Hon ser honom första gången under en farlig simtur på hafvet. Hon anhåller om simlektioner; hon seglar med honom i storm; han står ute och låter regnet blöta sig af artighet mot henne; han bär henne på sina armar, och hon beundrar det fysiska modet, äfven utan att det gagnar något. Långt mer, än moraliska egenskaper, älskar hon en skön kroppsbyggnad. Tänker hon på Falk, är det på hans spänstiga jätteskepnad, och hon tycker, att hon är förälskad i »hvarje linie af denna gestalt». Då hafvet är nära att sluka honom på hans simtur under utflykten, då Ulla tänker sig in i, att Falk redan är död, ser hon honom blott såsom

den härliga gestalten, hvars harmoniska former brukade fröjda hennes öga.

* * *

Men det enkla och naturliga kan icke trifvas med det konventionella. Härmed förstår fru Edgren allt det konstlade, man skapat, all denna societetsmoral, som uppfyller samhället, onaturen bland människorna, som de sjelfva satt i naturens ställe, och lögnen, som skyler sig under en aktad och ärad mask. Hon avslöjar utan medlidande excellensen, serafimerriddaren, — honom, en af de aderton och sitt stånds ypperste, honom, författaren till de värtaliga äreminnena, — blottar utan skonsamhet hans moraliska och ekonomiska ruttenhet, hur han utpressar sina underhafvande, förskingrar myndlingars medel, förfalskar och ljuger, allt under det morfinsprutan lurar bakom leendet och total ruin smyger sig bakom prakten och storheten.

Hon avslöjar obarmhertigt »societetens» uselhet, all flärd, all lögn, all tomhet och lastbarhet; allt detta, som döljer sig under de granna toiletterna, elakheten, korruptionen, onaturen, oblygheten; Cecilia, den unga flickan, som redan efter tre vintrar, tillbragta i societeten, är passerad och — förstörd; den sminkade koketten, som döljer sina skrynklor, och dottern med sin gula hy, sin sjukdom och sin bitterhet; den gråhåriga amiralinnan, som ligger med rått kött för att bevara halsens hvithet; och slutligen Aurore Bunge, den blaserade och sköna baldrottningen.

Dylika societetsmenniskor begripa ej naturen. Aurore t. ex. När hon vandrar genom skogen, känner hon sig som en främling. I början springer hon, och allt, hvad hon möter, förskräcker och upprör henne. Allt gör henne rädd, äfven de egna fotstegen. Allt är så stort, så högtidligt och imponerande. Först ser hon en fiende i den

ensliga ödemarken. Småningom lugnar hon sig, men sent kommer hon dit, att hon förstår naturens skönhet.

Duger det att vara naiv i ett så utomordentligt sällskap? Duger det att der tala naturens och känslans språk? Nej, tyvärr icke. Den oskyldiga Arla såras redan första aftonen. Hon tager en roués hyllning för en uppriktig kärleksförklaring. Såret, som hon erhåller, riktar hela hennes lif, och denna ödesdigra balafton blir bestämmande för hennes utveckling.

Dock — lika farlig är den kälkborgerliga inskränktheten. Elfvan hackas sönder liksom kolibrin i hönshuset. Skråköpings societeten har icke sinne för naturbarn. De sqvalleraktiga tanterna och de nyfikna småstadsfruarna, alla dessa afundsjuka och elaka menniskor, hela denna samling af genuine kälkborgare, släktingar och svärmödrar, majorskor och prostinnor, hur kunna förtänka dem, att de icke begripa elfvan! Elfvan är ju så ren, så oförderfvad och ursprunglig. Hon älskar skog och mark, älskar att ströfvä kring i den omgivande naturen, har en glödande konstnärssjäl och ett oroligt temperament. Van som hon har blifvit att ständigt vara på resor, qväfs hon inom fyra vägar och hatar enformighet. Hon bryter i hvarje ögonblick mot de herskande fördomarne, och sättet, hvarpå hon sköter sina pligter såsom husmor, är just ej det bästa.

Slutligen är hon gift. Härmed äro vi inne på ett nytt kapitel hos fru Edgren. Äktenskapet har i henne ingen ifrig beundrarinna. Aldrig söker hon visa oss ett godt och lyckligt sådant. Tvertom blifva de, hvilka hon tecknar och analyserar, oftast mycket olyckliga. Hvarpå beror då detta? Först på de kontraster, som hon sammanför i äktenskapet; vidare på det maktbegär, som alltid fins hos mannen; sist, hvilket är hufvudsaken, på hans gränslösa egoism. Elfvan är ju motsatsen till den nyktre och förständige borgmästaren, Ulla med sin konstnärssjäl till

Falks pligttrohet och Ellinor, verldsdamen, till Adrian, Brand-naturen.

Farligare än allt äro dock maktbegäret och sjelfviskheten. Borgmästaren, Elfvans man, gifter sig af egoism. Han, faderns ungdomsvän, sedermera dotterns förmyndare, han, den gamle ungarlen med de regelräta åsigterna, han, som i hustrun vill se husmodern och hushållerskan, barnens vårdarinna och hemmets värdinna, han är nog sjelfvisk att tillfredsställa sin böjelse, gifta sig med en ung flicka, som icke vet, hvad kärlek är, och fordra, att detta barn, som i allt är hans motsats, genast skall bli omskapad till en ärevärdig borgmästarinna. Den olyckliga »doktors hustru», offret för en ärfd last, skulle ej, som fru Edgren visar, alldeles ha tillintetgjorts, om doktorn icke hade varit en så rå och sjelfvisk människa. Han är plump, rätt brutal och utan takt eller finkänslighet. Han var det, som ordinerade, att hustrun skulle stimulera sig; han gaf henne konjak, när hon klagade öfver sjuklighet; han ökade doserna och förbjöd, när det var för sent. Slutligen rövade han, med konjaken och sitt råa skämt, hennes oskyldiga barnatro. I ersättning gaf han henne den krassaste materialism. Och kärleken, han egnade henne, var som allt det öfriga. Hustrun insåg det. »Hon hade börjat förstå, att hans kärlek för henne endast hade varit af sjelfvisk och sinlig art — så länge hon var vacker och glad hade han burit henne på händerna; i samma stund hennes sällskap ej längre kunde göra honom något nöje, öfvergaf han henne, och detta då hon mest behöfde honom.»

Äfven Arlas far, statsrådet, är despotisk och egenkär. Det heter om hans hustru, att »den så småningom alltmer skärpta linien kring munnen berättade om ett äktenskap, der hustrun ej kunnat, såsom hon helst skulle velat, underordna sin vilja under mannens, utan der hon tvertom måst kämpa för uppehållandet af sina grundsatser och för bevarandet af sin inre harmoni.» Männen i »Sanna qvinnor»

äro brutale egoister och Adrian i »Tvifvel», han, hvilken fanatiskt, i sjelfkärt andligt högmod, plågar och torterar sin stackars döende hustru, han är intet annat än ett nytt led i kedjan.

* * *

Tror man författarinnan, söker man alldeles fåfängt efter en man, som ej är sjelfvisk. Qvinnorna äro för undfallande; de böja sig för undergifvet; de smeka hans fåfånga och uppamma hans egenkärlek. Isynnerhet mödrarna. För dem är det ju naturligt, att sonen bildar medelpunkten. Om än aldrig så beskedliga, om än aldrig så goda och hjertliga, blifva de, när det gäller sönerna, allt utom angenäma. Icke nog dermed att de offra sin egen bekvämlighet, fordra de af sin omgifning samma tjenstaktiga ifver. De sakna ögon och öron för något annat, än den bortskämde. Alla andra känslor flyga sin kos som genom ett trollslag, och de hjertegoda gummorna blifva rent af outhärdliga. Derfor är Elfvans svärmor ganska ofördragsam mot sonhustrun. Derfor blir fru Rode så besynnerlig vid sonens hemkomst. Och hvad denne beträffar, är han van att vara despot. Ehuru modern söker traktera honom mycket bättre, än hon har råd till; fastän Alie långa timmar sitter i köket och väntar, för att icke behöfva störa honom, då hon går genom rummet, märker han det knappast eller låtsar icke märka det, lika litet som han uppskattar de omsorger, man slösar på honom. Ja, han blir helt uppbragt, då Alie försmår honom. Han tyckte, att hon bedrog honom, när hon afslog hans frieri. »Han hade alltid haft den förnimmelsen, att Alie satt hemma och väntade på honom, höll lyckan liksom i beredskap åt honom, då han kom hem*.»

* »Kvinlighet och Erotik.»

Och alla äro sådana. Alla — äfven älskaren. Derfor låter hon Berndtsson, i sin djerfvaste äktenskapshistoria*, likna hennes andre män. Hur stolt han än är, hur stortaligt han än uppträder, finner man dock slutligen, att motivet, som innerst leder honom, icke är något annat, än en djupt rotad sjelfviskhet. Allt hvad han säger, då han utvecklar sina åsigter, hela hans bemödande att öfvertyga Arla, allt är blott en täckmantel för hans eget begär att vinna henne. Midt inne i föredraget, der han ordar om rätt och sanning, inskjuter förf. denna beska lilla anmärkning: »Han talade med växande lidelse. — — — Det hade först nu blifvit honom klart, att han för intet pris i verlden ville mista henne.» Det heter, att kärleken hade förädlat hans sjelfviskhet, förvandlat den i en ängslan att ej odeladt ega henne. Sedan, efter återkomsten, förebrår han Arla, att hon uppsökt sina barn och sin sjuke f. d. man. De enda pligter, hon nu eger, äro de, hon har mot honom. *Hans* kärlek borde ersätta henne allt, hvad hon lemnat, och med undran hade han erfarit, att hon delade sitt hjerta. »Hvarför», utbrister han, »kände jag dig icke, innan du ännu tillhört någon annan. Hvarför fick du inte då blifva min, utan något förflutet, utan några svikna pligter, som alltid skulle förfölja dig, utan deladt hjerta — min helt och hållet, såsom du aldrig varit det. — — — Men då du inte kunde bli min på detta sätt, borde du aldrig ha blifvit det.» Derhän har det kommit. Han, som hade lockat henne, han, som icke skydde något medel för att vinna henne, han är nog lågsinnad att brutalt skymfa henne. Och detta — hvarför? Jo, emedan hon vikit, därför att hon älskat honom högt nog att följa honom, därför att hon blef hans!

* * *

* »I krig med samhället».

Vidare angriper hon det konventionella äktenskapet, det, som man plär ingå i den förnåma societeten, resone-mangspartiet, förnuftgiftermålet. Såsom hatare af allt, hvilket är tomt och konventionellt, anser hon det onaturligt, oförenligt med sanningskrafvet. Ja, hon går så långt, att hon fördömer institutionen. Man bedrifver humbug med denna ed, detta äktenskapslöfte. Hvem kan genom ett löfte binda sig för ett helt lif? Hvem är nog stabil, att han ej undergår förändringar? Menniskans hela natur är ju ett talande motbevis, denna natur, som underkastas de rikaste vexlingar, jemt är stadd i utveckling och sent sätter sig. Antag, att en hustru icke älskar sin man längre, men förälskar sig i én annan, såsom Arla i Berndtsson. Är det då rätt, att hon fortsätter äktenskapet, bör icke en sådan förbindelse brytas och upplösas? Jo, ty den är osann; bättre att bryta ett löfte än att fortlefva i synd; hufvudvilkor för allt sedligt lif är sanning, ingenting annat, och synd blir synd, äfven om det för världen går och gäller såsom pligter*. Detta är nog godt och väl, men barnen, hvar är barnens plats? Kärleken till barnen kommer aldrig att gifva sig, och der, kring den frågan, rör sig nu problemet.

Arla, som låter blända sig af Berndtssons vältalighet, skiljer sig visserligen, men Örn behåller barnen, och när ruset förgått, det första döfvande kärleksruset, vaknar hon och känner, att hennes jag är söndradt, att modern tager försteget framför makan och älskarinnan. Hela hennes tillvaro är delt liksom i två hälfter, alla hennes känslor söka sig väg åt två håll, och ju äldre hon blir, ju mer konflikten tillväxer mellan Berndtsson och barnen, desto klarare inser hon, att delningen är omöjlig.

Svårt är att utfundera fru Edgrens egen tanke. Visserligen ordar hon mycket varmt för hjertats rätt, men

* Dessa »moderna» och i sitt slag äfven å kvinnans sida sjelfviska åsichter diskuteras i berättelsen »I krig med samhället».

lika varmt uppträder hon till förmån för de öfvergifna. Orubbligt visar hon endast handlingens konsekvens, den jernhårda nödvändighet, som intet i verlden utestänger. Sådant det nu är, så som det är inträttadt, hela detta äktenskap, måste man vara beredd på, att dylika fall inträffa. Just den omständigheten, detta, att så skall ske, visar oss en ny brist, ett fel i institutionen.

Redan sjelfva äktenskapslöftet innebar något onaturligt. Ännu värre blir det, om man betraktar den olika ställning, orättvisan i det förhållande, som herskar mellan makarne. *Han* offerar intet af de intressen, som upptaga honom; han är icke skyldig att lägga åsido sin lifsgerning. *Hon* deremot är nästan nödsakad att göra det; *hon* måste öfvergifva, hvad hon verkat för som ogift; *hon* får icke bibehålla de intressen, hon omfattat, sträfva dit hon önskad, lefva för sina ideer. Samtidigt som hon gifter sig, lemnar hon alltsammans, för att plötsligt och med ett slag nästan begravna sig i hemmet, föda mannen barn och likasom uppgå i hans arbete. Vore det icke löjligt, om en man gjorde detsamma, om Meissonnier eller Munkacsy skulle öfvergifva sin konst, bosätta sig på landet och sköta hustruns egendom? Dock är det icke löjligare, än att qvinnan måste det. Men då blir det en pligt, en omständighet, lika naturlig, som motsatsen vore tadelvärd. Här är nu frågan om en konstnärnatur som Ulla — det är hennes reflexioner, hvilka jag nyss återgifvit —; dock finnes intet hinder för en allmännare utsträckning. Så, som det nu är, bör ett dylikt äktenskap undvikas. Slitningen *skall* inträda, äfven om den låter vänta på sig. Derfor har fru Edgren, i skådespelerskan Ester Lärsson, visat oss en qvinna, som är stark nog att offera sig. Hellre än att framlefva ett lif *utan* sin konst; hellre än att åtaga sig en pligt, hon ej kan fylla; hellre försakar hon den man, hon utkorat.

Dessutom är hustruns ställning underordnad mannens. I »Barnet» har förf. lemnat en typ för många äktenskap.

Hon är alldeles omyndig, en docka, som man leker med, ett barn, som man styr ut och som man roar med vackra kläder. *Han* är en god man, men detta kan ej hindra honom att missuppfatta hustruns ställning. Sådan han vill hafva henne, blir hon icke en människa, en vän, som han förtror sig till, en sjäfständig individ. Nej, hon blir en leksak, en möbel, en lyxartikel. Äktenskapet försätter henne i ett tillstånd af andlig omyndighet, och hvarthän detta leder med en man sådan som Bark, en person, mindre finkänslig än »Barnets» käre doktor, visar oss »Sanna qvinnor».

För att undanrödja detta, för att afhjelpa det missförhållande, som råder mellan makarne, lemna oss förf. ingen direkt fingervisning. Det enda, hon vill införa, är större personlig frihet. Hon vill, att individen skall ha rätt att vara sig sjelf, att tala, handla, kläda och röra sig så, som han finner för godt, och hon önskar, att det umgänge, som herskar mellan könen, blefve mera fritt, mer naturligt och otvunget. Derigenom lades grunden till ett sannare betraktelsesätt. *Hon* skulle ej i mannen se en fiende att värna sig för; *han* skulle ej i qvinnan se ett byte att eröfra.

* * *

Ständigt är det alltså det konventionella, som bekämpas. Fru Edgren hatar det med sin naturs hela styrka. Hon hatar det i äktenskapet, i umgänget mellan könen, i moralen, i sederna, i kärleken och sällskapslivet. Hon visar oss Ulla och Falk på en segeltur under sommarnatten. Dess trolska och ljufva drömlif öfverväldigar dem båda. Omedvetet kommer Ulla att lägga sin hand i Falks; hon trycker den innerligt, hon lutar sig emot honom, och hon glömmet hela världen för den stämning, som beherskar henne. Plötsligt kommer en vindstöt och sopar bort dröm-

synen. Ulla vaknar upp ur det rus, hon befunnit sig i, Hvad skulle han tänka om den förtrolighet, hon visat honom! Hon är ju en ung dam och han en ung man. Derför blir det nödvändigt, att de ömsesidigt bevaka hvarandra. »De voro icke längre i sagans och sångens land, der älskog var lika naturlig som skogens sus. De voro i en konventionel, tråkig, prosaisk verld, der man icke älskade hvarandra, men der man antingen förförde och blef förförd samt kallades fallen eller friade och lät sig tillfrisas och satte bo och kallades aktningsvärd.»

Högre än alla dogmer, religiösa eller moraliska, skattar hon hjertats finkänslighet och ädelhet i sinnet. Ja, hon till och med anser, att en villfarelse, ett felsteg ofta kan vara ädlare än en korrekt, men småsinnad pligtkänsla. Derför är den afsky, det banala inger henne, djupare, än man väntat sig. »Hellre ohöflig», heter det, »än banalt artig. Hellre hård och fränstötande än banalt känslfull, hellre klädd i afstickande färger och i tyger, som alls icke passa till årstiden, än i en banalt vårdad modedrägt.»

Denna afsky för det banala sträcker sig ock till människorna. Hon kan icke begripa dessa glada, harmoniska hvardagsmänniskor, dessa, hvilka beständigt äro förnöjda och vid godt lynne, alltid se unga ut och ofta kunna framleva ett helt, långt lif, utan att man upptäcker en rynka på deras panna. »Då jag ser ett ansigte med skarpa linier och grå hår», säger Elfvan, »väcker det alltid mina sympatier. Jag tänker: der är en människa, som *känt* något, som *tänkt* något, som *lidit*.»

* * *

Ytterst är det dock kvinnan, hennes befrielseverk gäller. Det är hon, som mest är klafbunden af den herskande konventionalismen; det är hon, som mest får lida under trycket af alla fördomar. Mycket i den sociala frågan är en fråga,

som rör kvinnorna, och dit, till den punkten, vill fru Edgren reducera den. Skådespelet »Hur man gör godt» är ett socialt sensationsdrama; dock är det lika mycket en social kvinnodram. Här är handlingen öfverflyttad till de fattige, folkets döttrar, till dem, som man förför och hvilkas barn man ej vill erkänna, dem, hvilka herrarne, sedan de en gång skämt dem, återlemna åt gatan eller till hustrur åt arbetaren. Derfor säger Blanka, då man öppnat hennes ögon: »Kan den man tala om gudsfruktan, som lockar en fattig flicka med pengar och sedan kastar henne ifrån sig och tror, att han uppfyllt alla sina skyldigheter mot henne, då han ger henne en sparbanksbok med några hundra kronor? Och om jämlikhet! Kan man göra så mot en flicka af sin egen klass? Och fins det jämlikhet, när fadern kan bära sitt hufvud högt och aktas af alla, medan dottern — — — Och de fattiga ha det bra och borde vara nöjda och tacka gud och de högre klasserna för deras godhet.»

När man, såsom fru Edgren, ordar så mycket om kvinnan, torde man kunna fråga, hvad hon älskar för slags kvinnotyp. Kärleksfullt dröjer hon vid det enkla och naturliga, vid skära och ljufva bilder af den oskyldiga unga flickan, men hon visar tillika, såsom framställningen lärt oss, att en kvinna, så beskaffad, icke passar i samhället. Hvad blir af Arla — eller af Elfvan t. ex.? och hjeltinnan i »Ett bröllop», är hon icke ett godt bevis för oskuldens tragik? Uppfostrad på landet och i skydd för allt orent, växer hon som liljan, lika skär och oskuldsfull. Sådan blir hon förenad med en lidelsefull man. Det är en djupt rörande skildring, och den tyder på ett missförhållande. Skrams »Gertrude Coldbjörnsen» afhandlar samma ämne; dock har ej fru Edgren gått så långt i dess utveckling.

Alltså: den kvinnotyp, förf. skapat sig, liknar ej den, hvilken jag nyss omnämt. Hon är mer praktisk; hon tänker på verkligheten och det lif, som väntar kvinnan. Detta

är, som sagdt, icke heller något ideallif. Det är snarare en kamp, en strid för mat och oberoende, en farlig bergvandring, der det gäller att vara väl rustad. Derfor är fru Edgrens qvinna stark och djerf. Hon är Bertha, hon är Alie och senast Ulla Rosenhane. Hon arbetar och kan arbeta; hon nöjer sig ej med halfheter; kompromisser föraktar hon och det banala afskyr hon. Äktenskapet är för henne antingen allt eller intet. Allt, om hon för maken är absolut allt; intet med en man, som icke helt blir hennes. Ja, hon går så långt, att hon fruktar kärleken. Den medför »en inre ofrihet», och Ulla är för egenmäktig att binda sin existens. För henne måste kärleken vara utan pligter och utan rättigheter.

Vildfogel har hvarken bo eller vif,

Vildfogel har dock ett herrligt lif.

Slutligen är hon sjelfständig, hatar det konventionella, är öppen och naturlig och sträfvar att vara sann.

* * *

Låtom oss nu se, hvad en qvinna af detta slag, en sjelfständig, emanciperad konstnärnatur, antager för gestalt, då hon binder sig i äktenskapet. Hittills har förf. icke tecknat något sådant, men nu har hon vågat det, nu har hon, i »En sommarsaga», inlåtit sig på ämnet. Troligen har det föresväfvat henne länge, mycket länge, ty Elfvan är en konstnärssjäl, klafbunden i äktenskapet, ehuru hon, ganska omotiveradt, slutar med att bli lycklig, och skådespelerskan Ester Larsson uppställer på nytt problemet. Der är lösningen den, att äktenskapet ej blir af; här blir det både af, både skildradt och debatteradt. Visserligen återfinner man de flesta af hennes anklagelser, skälen, hvarför ett äktenskap ej är eller blir lyckligt, men jag undrar, om experimentet skulle erhållit denna utgång, i händelse

att mannen varit en annan än Rolf Falk. Ty Falk är en ideal-natur, en sällsynt präktig människa. Han tänker och känner stort; i allt älskar han sanningen, och hans blick är så ofördunklad, att han alltid håller fast vid den, äfven om han personligen måste lida af dess fordringar. Han kan vredgas och brusa upp; han kan t. o. m. förgå sig, men sjelf är han den förste att ställa till rätta, hvad han brutit. Han erkänner det öppet, fritt och utan tvekan, och han vinner oss odeladt.

Här se vi sålunda, för första gången hos fru Edgren, en verkligt ädel man. Men Falk är ingen konstnär; han är snarare en pligtmänniska; han offerar sig för en idé, ett stort och härligt mål; han kräfver mycket af andra, men så äro också hans fordringar på sig sjelf nästan öfverdrifna. Denne man förenas nu med en kvinna som Ulla Rosenhane, en konstnär, en målarinna, som aldrig känt en hämsko, en person, som icke böjer sig för någon annan vilja än sin egen, en fördomsfri dam, som icke tål något tryck, som är van att följa sitt hugskott, van att lefva ett fritt lif, van att mäta allt med det estetiska skönhetsmättet, dertill en egoist, som är ur stånd till någon uppoffring.

Här råka vi sålunda författarinnans vanliga motsatser. Dessa båda sammanträffa vid en badort på vestkusten. Längre söker hon värja sig för sin kärlek till Falk, men slutligen ger hon vika. Hon följer honom till Norge, till hans hem i fjällbygden, och der, i Jökelheim, med folkhögskolan som bakgrund, utspelas tragedin. Ulla blir inordnad i en helt ny verld. Hon tvingas nästan att afstå från sina egna infall och önsknings; hon råkar i kollision med sin omgifning och dess vanor. Man har fordringar på henne, och hon saknar sin förra frihet. »Man skulle äta på klockslag, sitta på sina bestämde platser vid bordet, tala om vissa bestämde ämnen, som kunde lämpa sig för eleverna, läsa vissa böcker. Allt för andra — intet för sig sjelf.»

Vidare måste hon afstå från sin konst och dess utöfning, uppgå i mannens lifsgerning, deltaga i hans arbete. Först söker hon göra det. Hon sträfvar att intressera sig för skolan och dess verksamhet. Men snart är det förbi med det intresse, hon lyckats frammana. Tomheten blir allt större och klyftan allt djupare. »Falk hade behöft en hustru, hvilken liksom hans mor helt hade uppgått i hans lifsgerning. Men en hustru, som framförallt önskade lefva ett personligt samlif med honom — som för att få göra detta sjelf hade offrat sin egen verksamhet — för henne hade han ingen tid.»

Dertill kommer saknaden, längtan efter konsten, längtan efter det lif, som hon lemnat och som hon älskade. Hon finner det så meningslöst, så eget, att hon gick här, gick och förspilde tiden — »nu, då hon var på höjden af sin talang och då hennes stora tafla, den som skulle bli hennes lifs hufvudverk, stod oafslutad i Rom! Gick här utan att uträtta någonting och utan att egentligen behöfvas!» Icke ens moderslyckan åstadkommer någon ändring. Tvärtom är det med afsky, som hon minnes, hvad hon genomgått. Här gjorde hon, för första gången, bekantskap med plågorna, och det, hon måste uthärda, syntes henne så afskyvärdt, »att hela hennes själ uppreste sig häremot, och det föreföll henne, som om detta minne för alltid skulle kasta en skugga öfver hennes lycka.» Dessutom var det för henne mycket smärtsamt att amma barnet. Helst ville hon slippa det, men Falk fordrade det. Derigenom kände hon sig blott kränkt och ännu olyckligare.

Mer och mer fjerms hon från mannen och hans arbeten. Utflykten till Kristiania, samvaron med artisterna, besöket i konstutställningen, målningen af porträttet — allt detta eggjar upp hennes lidelsefulla konstnärsåtrå. Slutligen blir den öfvermäktig, då hon misslyckas i Stockholm, då taflorna, hon exponerat på emigranternas utställning, endast väcka medlidande. Brytningen är oundviklig. Ulla

vill bort från Falk, bort från hemmet, som binder henne, bort för att ånyo blifva, hvad hon en gång varit. »Jag kan inte mer vara din hustru», säger hon, »vi kan lefva tillsammans som två vänner — men inte som man och hustru mera — vi skall inte hålla mindre af hvarandra för det — men på ett annat sätt — vi måste tvinga vår känsla att förändra natur.»

Hon reser, hon blir konstnär, hon målar ett härligt mästerverk — och dock är hon ej lycklig, ty hon längtar efter de älskade. »Jag vet bara», skrifer hon, »att jag aldrig kan helt rifva mig loss från dig, men heller aldrig helt lefva med dig.» Detta är hennes förbannelse, faran i alla äktenskap med en qvinna, sådan som hon, och dervid hade det stannat, om hon egt en annan make. Men Falk är, som sagdt, en så fullkomlig ideal-typ, en man, så enkom skapad för fru Edgrens teorier, att han nöjer sig med det lilla, hans hustru skänker honom. I svaret skrifer han: »Du kan aldrig give mig dig selv hel og holden, siger du. Så giv mig da halvdelen, giv mig da så meget, du kan give — jeg skal ikke forlange mere. Ingen mand, der har fåt begavelse og kræfter til at virke noget i livet, eigner alle disse kræfter udelukkende til sin familie. Hvorfor skal da jeg forlange dette af dig?» Och längre ned heter det: »Jeg har lært at blive nøjsom nu, og jeg har fundet, at den største kjærlighed er ikke den, der kræver mest, men tværtimod den, der lader sig nøje med det mindste, hellere end at tabe alt.»

*
*
*

Här ega vi sålunda en praktisk lösning af frågan. Den är mycket vacker, mycket sublim, mycket rörande. Den är äfven det enda sätt, som möjliggör föreningen, hindrar den brytning, som annars vore oundviklig, möjliggör ett äktenskap på ackord och utan skyldigheter. Här hafva

kontrahenterna icke offrat sina intressen. Hvar och en sträfvar för samma lifsgerning, som före äktenskapet; hvar och en är fri, följer sin egen vilja, böjer sig ej för maken och har intet, som binder sig. Äro de *nu* lyckliga? Svaret gifva de sjelfva. Längtan blir dem öfvermäktig, saknaden är för stor. Dessutom — hur begära det? Barnen växa upp nästan utan att känna modern, således utan ledning af den hand, som ömmast vårdar dem; mannen sitter ensam i det gemensamma hemmet; en gång om året skall han mottaga hennes besök; då vill hon vara hos honom några korta sommarmånader*; sedan reser hon åter, och allt är som förr, endast att de hvarje gång måste mer och mer fjermas från, mer och mer bli främmande för hvarandra och samlifvet.

Dessutom ega de knapt ett enda gemensamt intresse. Bandet, som förenar dem, blir allt svagare och svagare. Slutligen *måste* det brista — eller en ändring inträda. Detta är, hvad Falk — eller fru Edgren — drömmer om. Icke om ett äktenskap, som egentligen är en skilsmessa; icke heller om ett äktenskap, der *hon* offerar sin konst, men om ett samlif, som just derigenom blir möjliggjordt och lyckligt, att *hon* känner friheten, vet, att hon kan bruka den, när och hur hon önskar, vet, att hon har rättighet att arbeta för sin lifsgerning, följa, när den kallar, och stanna, när den tillåter. Medvetandet härom blir kanske starkt nog att binda henne. *Ett* skall det väl åstadkomma: det, att hon ej öfvergifver sina älskade för så lång tid.

* Jemför Ullas egna reflexioner: »Det naturligaste och riktigaste för henne hade varit att tillbringa vintern i Rom och att arbeta der på sitt håll, medan han arbetade på sitt — och så råkas igen till sommaren, då båda kunde vara lediga och lefva för hvarandra.»

Minnen från publicistmötet 1886.

I.

I striden.

Några ord af en deltagare.

Som bekant, har under innevarande år ett reaktionärt strömdrag sökt att göra sig gällande inom vår press i och med den företeelse, som rullar sina vågor, lika heliga som Ganges' eller Nevans, under den icke just lämpliga benämningen *Vårt land*. Befälhafvaren på en af dess farkoster tillkännagaf sig nyligen skola styra kurs på Medelhafvet, bland annat för att katalogartadt redogöra för alla möjliga bigotta konstskapelser på vägen, men råkade i brist på proviant och har sedan icke afhörts. En annan af tidningens litterära stormän styr synbarligen kurs på den allena saliggörande kyrkans sköte, och vi önska honom all lycka på vägen. Äfven om han icke försvinner lika spårlost som den nyssnämnda kamraten, torde dock icke denna publicistiska nutidsupplaga af den heliga alliansen innebära någon egentlig fara; dess tendens är nämligen allt för tydlig och dess krafter alltför svaga, hvad intelligensen beträffar. Dessutom är tidningens språk så singuliert, att det öfvergår snart sagdt allt hvad man i den vägen kunnat tänka sig möjligt.*

* Det kan låta otroligt, men är icke desto mindre sant att tidningen *Vårt land* för lördagen den 24 Juli 1886 innehöll en ledande artikel under den smakfulla öfverskriften *Våra ynkruggar*. Huruvida tidningen dermed åsyftade någon syndabekännelse för sitt eget lifgarde, bland hvilket, såsom ofvan antydts, redan en och annan lemnat ledet, kunna vi icke afgöra. Tiden medgaf oss nämligen icke att genomläsa den gruffigt långa uppsatsen; vi fäste oss blott vid den säkerligen i hela världens press ensamt stående rubriken för en ledande artikel i en daglig hufvudstadstidning.

Deremot har under en längre tid inom publicistklubben ett för den fria tanken och för det fria ordet vida farligare attentat varit under förberedelse, ett attentat som emellertid slutade på publicistmötet med ett fullständigt fiasko. Aldrig har en klo varit dold i silkeslenare tassar, än hvad fallet var, då man här föregaf sig häfda bildningens och humanitetens fordringar. Saken var, såsom våra läsare torde erinra sig, i korthet den, att man för blifvande förändringar inom vår tryckfrihetslag sökte af publicistmötet framkalla ett uttalande i reaktionärt syfte, gömdt under den vackra benämningen förmedlingsförslag. Det var förbehållet en Andra kammarens nyvalde ledamot, hr *Ernst Beckman*, sjelf tidningsman eller f. d. tidningsman, att frambara en proposition som, om den antagits, skulle bragt löje och skam öfver svenska pressen. Att skära ris åt sig sjelf, brukar nämligen ej vara nyttigt, åtminstone ej för fullvuxna personer. Något för förslaget utmärkande var ock dess barnlighet. Hr Beckman sade sig önska *frihet* för uttalanden i religionsfrågor, men icke *hel* frihet, utan *half* eller *trequarters* frihet. Med andra ord, han ville lägga en munkaffe på dem som icke förstode att begagna sig af det »vackra språk», hvaraf han ansåg sig sjelf och sina gelikar mäktiga. Under sådana förhållanden skulle tidningen *Vårt land*, såsom vårt förut derur anförda språkprof tillräckligt ådagalägger, snart nog bli lifdömd, men vi tro icke att en sådan katastrof bör framkallas genom åtgärder utifrån. Förmodligen skulle ock hädanefter — ifall hr Beckman blifvit segervinnare — i hvarje tvistigt fall en komité blifvit af nöden, hvari hr B. och andra skönandar varit sjelfskrifna — en komité för utredning af språkets relativa skönhet på en graderad skala för kättare. Detta näpna tilltag skulle just varit passande att sanktioneras af publicister i *Viktor Rydbergs* land — han som en gång tillkännagaf att han slungade sitt spjut i den loffliga afsigten att såra och döda — och i *Thomas Thorilds* land, han som fälde de oesthermligt drastiska orden, att man målar icke fan i morgonrodnadens glans, i himmelens azur, lika litet som en so i rosenrödt.

Och vi ega f. n. ett prejudikat, som kanske skulle kunnat mista sin kraft, ifall publicistmötet brutit stafven deröfver — vi mena utgången af det Strindbergska tryckfrihetsmålet. Det yttrades under debatten vid publicistmötet, att

en annan utgång af detta mål skulle fört oss 50 år tillbaka i tiden, och den som skrifver dessa rader vill taga sig friheten att en smula förtydliga det yttrandet. Att den ifrågasvarande, af Strindberg hänade dogmen är ett nonsens inför både Gud och människor, har ofta blifvit sagdt på »vackert språk», men saken gälde nu, om det finge sägas så att det faktiska förhållandet utan alla omsvep uttalades. August Strindberg hade det modet och den talangen att säga sanningen just så. Det må noga bemärkas, att Strindberg använde icke i detta fall vulgära uttryck, något som enligt vårt förmenande straffar sig sjelf i en sak sådan som denna, utan hans ord, friskt och hänsynslöst, var verkligen ett spjut, slungadt i den lofliga afsigten att sära och döda. Detta tryckfrihetsåtal kunde icke gerna uteblifva; uttalandet var nämligen i ordets fulla bemärkelse alltför sårande för att kunna få passera oanmärkt af Zions väktare, för så vidt den dittills traditionella vördnaden för statskyrkans dogmer fortfarande skulle ega bestånd. Juryns utslag var därför af oberäknelig vikt, icke i det enstaka fallet, utan såsom en principfråga.

Och nu begärde hr Beckman samt några med honom liktänkande, att en samling svenska tidningsmän skulle uttala sin förkastelsedom öfver juryns utslag i det Strindbergska målet, att *publicistmötet* skulle begära en hämsko på det fria ordet. Detta vanärande förslag förkastades emellertid med en öfverväldigande majoritet. Heder därför åt 1886 års publicistmöte, nu och i kommande generationer!

II.

I friden.

Menlös betraktelse

af

Fingal Fingalson.

Sämjoms, bröder, och icke släms;
Minnoms Orestes och Pylades och på dem bräms;
Hoppoms
Och det med skäl,
Att när slutadt är vårt lopp, oms-
Ider allt går väl.

C. E. Fahlerantz.

Den erbjöd ett både rörande och upplyftande skådespel, denna frukostmiddag, som fyra af hufvudstadens dagliga tidningar den 11 sistlidne juli gäfvo å Hasselbacken för samtliga deltagarne i nionde svenska publicistmötet.

Redan vid sjelfva samlingen, som skedde vid tretiden, uppenbarade sig en innerligt blid stämning. Äfven de mest notoriska stridstuppar inom publiciteten buro på sina läppar ett fryntligt och gemytligt leende, som tycktes säga till hela verlden i allmänhet och till de politiska motståndarne i synnerhet: »Du bör ej fruktan bära. Soyons amis!» Det var uppenbart, att de flesta af gästerna på förmiddagen i någon af hufvudstadens kyrkor eller missionskapell upbyggt sig med dagens predikotext, »det borttappade fåret.»

De voro penitenter, allesammans.

Och äktheten af deras sinnesändring uppenbarade sig redan vid bränvinsbordet i en stegrad hjertlighet och godsinthet, som tömde både helan och halfvan utan att fästa

minsta afseende vid den politiska trosbekännelsen hos den, som slog i eller sade *skål!*

Under måltidens lopp utvecklade sig omvändelseverket med förvånande fart. Man kunde riktigt se, hur det nya lifvet sköt både blad och blommor.

Det var redan uppbyggligt att bevittna, hurusom dessa hundratals tidningsmän och tidningsmaninnor af ej blott olika nationaliteter och tungomål, från skånskans grötlena legato ända till norrländskans spikhammarlika staccato, utan äfven af de mest skilda politiska och estetiska riktningar, hurusom de nu sutto som såta knäkamrater vid de festligt dukade borden. Ännu uppbyggligare var det att se dem äta med den mest ostörda matlust, dricka, konversera, glamma, hurra vid skålarne samt först och sist *trycka* — trycka hvarandra utan åtskilnad till höger och venster med en lika skinande belåtenhet, som om de varit stadda med tryckningen af sina resp. i prenumerationsväg raskt och stadigt växande tidningar. Det var en syn, som gaf en försmak af den sälla, profetiskt bebådade tid, då »kor och björnar skola gå i bet, och lejonen skola äta halm såsom oxar.»

Emellertid var nu denna endrägteliga samvaro och samätning egentligen intet annat än en återspeglung af den beundransvärda, att icke säga underbara harmoni, som bildade sjelfva grundvalen för hela festen, harmonien mellan de fyra värdarne.

Underbar ja, ty man bör komma ihåg, att dessa fyra värdar, dessa fyra hufvudstadstidningar, ingalunda i allmänhet framställa bilden af en i stilla frid på ängen vegeoterande fyrväpling. De bilda tvärtom sins emellan rätt stridiga motsatser och utgöra ganska typiska representanter för de fyra temperamenten. Värdarne voro nämligen det ärftligt-koleriska *Aftonbladet*, det protektionistiskt-melankoliska *Nya Dagligt Allehandan*, den ungdomligt sangviniska *Dagens Nyheter* och det halfofficiöst-flegmatiska *Stockholms Dagblad*.

Och trots dessa motsatser hade de vid detta tillfälle samarbetat på ett sätt, som ingifver de rikaste förhoppningar för framtiden, den, såsom man får hoppas, snara framtid, då harmonien dem emellan skall värda en konstant företeelse. Det varder en gyllene tid för Sveriges eller åtminstone Stockholms tidningsmän. Förverkligadt varder då på dem det löfte, som Cyrus, enligt hvad vi minnas från

skolbänken, gaf sina perser efter en för dem tillstäld bankett, det löftet nämligen att de skulle hvar dag få lefva lika kräsligt. Erfarenheten har ju nu lärt oss, att enighet ger icke blott styrka, utan äfven — festliga frukostmiddagar.

Och hurudana sedan!

Sällan har väl någon ledande artikel i en tidning väckt så odelad tillfredsställelse som den ledare, den »menu», de fyra värdarne gemensamt utarbetat och hvars innehåll publicismötets medlemmar voro i tillfälle att i bokstafvig mening inhemta. Denna ledare har ock den oskattbara förtjensten att vara kort, men så mycket mustigare. Den lydde sålunda:

Saumon aux épinards.
Filet de bœuf, Jardinière.
Chaudfroid de gélinotte aux foie gras.
Poulet rôti, Salade.
Fraises à la crème frappée.
Fromage.
Dessert.

Författarne hade ock haft den omsorgen att för den slutliga publikationen och gratisdistributionen lemna sitt opus i händerna på den snart sagdt verldsbekanta Davidsonska officinen på Hasselbacken, hvars blotta namn bör vara en borgen för arbetets förträfflighet. Och slutligen hade de vid sjelfva ombrytningen tillsatt åtskilliga *flytande* noter af den angenämaste beskaffenhet.*

Det är nu blott att önska, att det harmoniska samarbete, som under så lyckliga auspiciers blifvit börjadt, måtte af dem med all flit fortsättas till heder för dem sjelfva samt till hugnad och uppmuntran för öfriga tidningsmän i deras släpiga lif. En något menlös önskan kanske, men fullt upprigtig!

* Då Fingal Fingalson nämt rätternas namn vid den rikliga måltid, hvaraf t. o. m. rektor Gödecke borde känt sig mättad, om han varit närvarande, synes det oss som om F. F. varit alltför kortfattad i fråga om vinerna. Der fans eljest t. ex. en vinsort lika sprittande och sjudande som hr Struve under religionsdiskussionen i andra kammarens lokal, der fans en annan sort lika stark som Julius Mankell i d:o d:o o. s. v. Ja, man hade sträckt artigheten ända derhän att för hr Ernst Beckmans räkning sågs på middagen åtminstone en karaff fluidum af samma halt som hans anförande i religionsfrågan.

För sportsmän*.

II.

Efter det att i näst föregående häfte af denna tidskrift lemnats en historik öfver Hundutställningens tillkomst och en redogörelse för anordningarna vid den samma, vilja vi — sedan utställningen nu tillhör den förflutna tiden — kasta en återblick på henne.

Bland utställningskommitténs ledamöter hade hoffjägmästaren E. Bohnstedt och fil. doktorn C. R. Sundström åtagit sig bestyret med anordningarna i utställningslokalen och ledningen af sjelfva utställningen. Lokalen var, såsom vi förut nämnt, Kavalleri-Etablissemangets stall och ridhus å Ladugårdsgärdet. Sagda byggnader hade arméförvaltningens intendentsdepartement välvilligt upplåtit, och rönte komiterade mycket tillmötesgående äfven från öfversten G. C. H. Leijonhielm, såväl hvad lokalens inredande som äfven åtskilligt annat beträffade.

Inredningen, som utmärkte sig för ändamålsenlighet, prydighet och dyrbarhet, fullbordades under loppet af onsdagen den 14 juli. Kättar af rutstaket och försedda med grindar hade blifvit uppförda längs väggarna och läktaren samt i två dubbelrader i ridhusets båda afdelningar. I dessa utställdes ungefär sju niondedelar af alla de anmälda hundarne, och blott vid pass två niondedelar — alla dessa stöfvere -- förvarades i stallet, der inredningen på grund af de redan förut befintliga spiltornas rymlighet var mycket enklare.

* Såsom våra läsare torde erinna sig, innehöll juni—juli-häftet af Dag. Krönika ett par uppsatser om landbruksmötet och hundutställningen. Forts. följer nu enligt löfte, hvarvid vi tillägga, att ofvanstående rubrik torde äfven framgent komma att i tidningen tillgodoses.

På onsdags e. m. togo referenter från flera större Stockholms-tidningar närmare kännedom om lokalen och de vidtagna anordningarna. Tidningar inom och utom hufvudstaden meddelade både före och under utställningen uppgifter om den samma, hvarjente Tidning för Idrott, såsom specielt organ äfven för jagten i vårt land, innehållit fullständigare redogörelser för denna i sitt slag första svenska exposition. Komiterade sökte å sin sida bidraga till en allmännare spridning af kännedom om utställningen dels genom förberedande meddelanden i tidningarna, dels genom annonsering och affischering, dels genom utgifvande af en katalog öfver de anmälda hundarne (med uppgifter om deras kön, färg, ålder, födelse- och uppfödning-ort; föräldrar, ras, pris och egare), dels genom upplysningars flitiga lemmande åt referenter (att ej någon särskild plats kunde vid utställningens öppnande och prisutdelningens verkställande upplåtas åt dem, synes oss bero på beskaffenheten af den ständiga inredningen i ridhuset), dels genom utdelande af fribiljetter för alla utställningsdagarne till en mängd tidningsredaktioner och personer.

Den i ridhuset befintliga, lilla läktaren, hvilken var afsedd för de kungliga och furstliga personerna, de dem uppvaktande damerna och herrarne, komitéledamöterna, prisdomarena och de utdelade prisens mottagare, var klädd med blått, kronbeströdt kläde från kungliga husgerådskammaren, (af blomsterhandlaren Th. Schiött) med blomsterguirlander och växter, med flaggor och sköldar.

Vid ingången till utställningslokalen blåste flaggor och vimplar (till låns erhållna från flottans förråd) från höga stänger, och voro två inskriptioner — *Hundutställning* — med jättestora bokstäfver anbragta. Men besökaren behöfde icke vägledas häraf, ty ehuru särskildt anställde väktare gjorde sitt bästa (häri stundom störda af besökande af båda könen) att hålla hundarne tysta, hördes alltid några af dem, naturligtvis mest sådana, som ej voro vana att stå bundna*, tjuta efter förmåga.

* Ehuru det blifvit af komiterade på åtskilliga sätt tillkännagifvet, att alla de utställda hundarne skulle vara bundna samt försedda med starka halsband och koppel, hade likväl rätt många utställare försummat detta, hvaraf följden blef mycket besvär för väktare, enär hundar sletto sig lösa nattetid, fastän de ej kunde smyga sig bort. Nya koppel måste också anskaffas åt en del hundar, och sina utgifter härför har komitén

De anmälda hundarne mottogos i utställningslokalen under torsdagen den 15 juli och tidigt på morgonen (skulle nämligen vara avslutadt kl. 6 f. m.) nästföljande dag. Detta arbete var mycket ansträngande för de härmed sysselsatta, här ofvan nämnda komitéledamöterna och upptog en stor del af natten mellan nyss sagda båda dagar.

Sedan allt blifvit i ordning på fredagsmorgonen, öppnades utställningen kl. 10 f. m. Genast blef tilloppet af åskådare stort, och inom en timme rädde nästan trängsel i ridhuset, den mest besökta lokalen, hvilken också inneslöt de för den stora allmänheten intressantaste hundarne. Medlemmar af diplomatiska kåren, lands- och hufvudstads-bor samt utländingar rörde sig nu om hvarandra.

Inemot kl. 11 f. m. anlände utställningskomiténs ordförande, H. K. H. kronprinsen, H. K. H. kronprinsessan, prinsen och prinsessan af Reuss, hvilka för tillfället gästade hofvet, äfvensom strax derefter DD. MM. konungen och drottningen samt H. K. H. prins Eugen. Intet officiellt öppnande af utställningen egde rum, men de kungliga och furstliga personerna, åtföljda af sin uppvaktning och komitéledamöter, togo utställningen i ett noggrant och rätt långvarigt betraktande.

Ursprungligen hade komiténs afsigt varit att hålla utställningen öppen till kl. 8 e. m. den 18 juli. Men kongl. trafikstyrelsen, som medgifvit de anmälda hundarne och deras vårdare fri resa på statens jernvägar till och från Stockholm, bestämde också, med hvilka tåg hundar och vårdare skulle färdas. Styrelsen hade nu med hänsyn till hemresan påbjudit, att en betydande mängd hundar skulle afgå mellan kl. 9 och 10 sagde dags afton och att dessa hundar skulle vara aflemnade vid Norra stationens lastkaj *senast en timme förut*. Enär det tog ganska lång tid att granska de papper, som utställare eller deras ombud skulle uppvisa för att styrka sin rätt att utfä sina hundar, enär för nämnde personer rundlig tid var af nöden för att hinna till Norra stationen och taga reda på sina der kvarlemnade hundburar, måste utlemnandet af hundar börja redan under eftermiddagens lopp, åtminstone ej senare än kl. 6. Naturligtvis uppstodo i följd häraf luckor i utställningen, hvarför denna

ännu, då detta skrives, ej fått ersatta af alla. Exempel fans till och med derpå, att från landet medsända vårdare sökte hemligen tillgna sig koppel, anskaffade genom komiténs försorg.

afslöts före det därför ursprungligen bestämda klockslaget. Från något håll har det yttrats, att biljettförsäljningen borde hafva afbrutits ännu tidigare. Men skädelystna infunno sig alltjemt och hade grundade skäl för att slippa in ända till kl. 8 e. m. Erfarenheten under de båda föregående utställningsdagarne hade gifvit vid handen, att inträdessökande infunno sig i sista stund före biljettluckornas tillslutande, till och med begärde att få komma in efteråt. Hade komiterade vägrat att lemna ut hundar före kl. 8 e. m. på söndagen, så hade foljden deraf blifvit den, att både dessa hundar och deras vårdare ej hunnit medfölja det för dem bestämda tåget och derigenom förbrutit sin rättighet till fri hemresa på statens jernvägar. Också vände sig endast några få personer till de närvarande komitéledamöterna med anmärkningar angående hundars utlemnande och erbjödos att få sina utlagda inträdesafgifter åter. Här nämnda sak kunde i alla händelser, huru dessa komitéledamöter än förforo, ådraga dem klander af tadelsjuka personer, snara att döma, men oftast utan att ega kännedom om de klandrade personernas bevekelsegrunder, hvilket också här nog var händelsen. Men utställningens anordnare böra icke hafva någon anledning att lägga det dem i detta och ett par andra fall tillkomna klandret på sinnet, ty de hafva, fann man nogsam, gjort sin pligt och uppfyllt sina skyldigheter både mot utställare och allmänheten.

Såsom lätt var att förutse, framställes en och annan anmärkning af det innehåll, att djurplågeri utöfvades mot hundarne genom att utställa dem, och att de ej blefvo tillräckligt väl vårdade. Hvad det förra påståendet beträffar, är ej värdt att fästa ringaste afseende dervid, ty för den, som hyser sådana åsigter, borde ju äfven kreaturställningen på landtbruksmötet vara en styggelse. Ej heller mot den vård, som genom komiterades försorg egnades hundarne, kunde några *grundade* anmärkningar göras. Hundarne inhystes i *rymliga* kättrar (i stallet trädde ännu större spiltor i dessas ställe), halm i tillräcklig mängd gafs* dem att ligga på (många egare sände för detta ändamål filter, kuddar o. d.), vatten och mat bestodos, så ofta det behöfdes, och vårdarne tillstades (ja, tillsades) att då och

* Vid den något längre fram på denna sommar hållna hundutställningen i Köbenhavn lära hundarne hafva fått ligga ute under ett skjultak och på blotta marken.

då föra ut hundar att motioneras på den inhägnade, rymliga gården eller utanför ridhuset på sjelfva »Gärdet». Spratts Dog-Cakes, hvilka enligt vitnesbörd af både in- och ut-ländska auktoriteter äro en lämplig och nyttig föda för hundar, gäfvos dem till mat. Derjemte var det (hvilket till och med på förhand meddelats i tryck och flitigt omtalades af komiterade) egarne tillåtet att sända annan mat (kött, mjölk m. m.) till sina hundar; af denna tillåtelse begagnade sig också många personer. Att komiterade visst icke visat någon likgiltighet med hänsyn till hundarnes underhållande, framgår deraf, att de på flera håll, hos slagtare, på restaurationer o. s. v., hört sig för, om icke mat kunde erhållas derifrån åt hundarne, men att de på sina förfrågningar i detta hänseende fått afslag. Som utväg att låta koka mat åt den stora massan utställda hundar ej kunde beredas, återstod ingenting annat än att använda Spratts hundbröd, som anskaffades i så riklig mängd, att en del blef öfver, oaktadt äfven somliga af de främmande vårdarne torde hafva smakat på det samma.

Dessa främmande vårdare kunde med några få undantag saklöst hafva varit borta, ty de voro i allmänhet tafatta, lata, delvis supiga och sökte undandraga sig de »föreskrifter, som af komiterade eller deras ombud meddelas», hvilkas föreskrifters efterkommande var ett vilkor för fritt tillträdes lemmande till utställningen åt ifrågavarande personer. (Klander har uttalats, emedan ej tillräckligt många sängplatser funnos åt dessa vårdare. Komiterade hade dock aldrig haft för afsigt och hade för öfrigt ej den ringaste skyldighet att skaffa dem sådana, men nekade dem icke att stanna qvar och ligga huru som helst.) Deremot voro de af komiterade särskildt legda väktare, dels militär, dels andra personer, påpassliga och oförtrutna i att fullgöra sina skyldigheter. De till utställningen kommenderade polis-konstaplarna förtjena också allt erkännande.

Ett rykte, som utspriddes, att hundar blifvit stulna från utställningen natten efter dess afslutande, är — enligt hvad vi hafva oss bekant — falskt och torde kanske hafva uppkommit från en vid utställningens stängande mycket oredig och bråkig persons osammanhängande prat.

Prisdömarena, hvilka värf var både ansvarsfullt och tidsödande, började sitt arbete redan den 15 juli vid midtagstiden, fortforo dermed under de följande dagarne och

afslutade det den 18 juli på förmiddagen. *Genast* derefter var den i *två* exemplar utskrifna prislistan, i motsats till hvad ett par tidningar oriktigt påstått, tillgänglig hos komiterade i utställningslokalen. Således var det i samma tidningar uttalade klandret öfver, att referenterna på fredagen fingo sjelfva gå omkring samt efter de redan då till en del uppspikade prislapparne och katalogen göra sina anteckningar, emedan komiterade försummat att utskrifva prislista, likaledes obefogadt. De referenter, som frågade komitéledamöter härom på fredagen, fingo också önskade upplysningar. När alla prisen voro bestämda, först då var tiden inne att uppsätta prislistan, och så skedde äfven.

Söndagen den 18 juli något efter kl. 2 e. m. förrättades prisutdelningen af H. K. H. kronprinsessan, ur hvars hand de prisbelönda hundarnes egare fingo mottaga belöningarna. Dessa hade, enär utställningens budget visade sig bättre, än komiterade förmodat, blifvit några flera, än först ämnadt var. H. M. konungen hade skänkt en dryckeskanna, H. K. H. kronprinsen en pokal (i form af ett hundhufvud) och grefve A. P. Hamilton en d:o; för öfrigt utgjordes prisen af pokaler samt större och mindre bågare — allt prydt med jagtemblem, hundhufvuden och inskrifter.

Litet hvar inser, äfven om han icke är närmare förtrogen med hundar, att prisdomarens värf var synnerligen svårt. Men så framstodo de också vid dess fullgörande såsom ytterst pligttrogna, skydde icke några mödor, uppmärksammade noggrant raskarakterer och anställde flitigt jämförelser mellan inbördes täflande hundar. Tvärt emot hvad man kunde tänka sig, hörde vi nästan icke ett enda ogillande omdöme om prisdomarens verksamhet, men deremot gillande yttranden i mängd.

Vi antydde nyss, att utställningens budget gestaltade sig gynsamt. Till komitén hade genom subskription ingått 3,146 kr., afgifterna för de anmälda hundarne stego till 1,343 kr., räntor och diverse inkomster till 102,87 kr., försäljningen af biljetter och kataloger inbragte ungefär 11,143 kr. Tilloppet af besökande var mycket större, än man hade förmodat (första dagen, då inträdesavgifterna voro dels tre, dels två gånger så höga, som under de båda följande dagarne, skedde ungefär fem tolfte delar af alla besöken, hvarjemte omkring två tredjedelar af hela beloppet afgifter då inflöto), och såväl härigenom som genom att utställa

en sådan mängd hundar visade allmänheten sitt lifliga intresse för utställningen. Seriebiljetter, gällande för alla tre dagarne, såldes till ett antal af ungefär 300 (en stor mängd utdelades, såsom vi ofvanför sagt, gratis, framför allt till tidningsredaktioner); icke färre än 11,863 biljetter för enkla besök afyttrades.

Af detta så lifliga intresse från allmänhetens sida synes man med fog kunna draga den slutsatsen, att en andra allmän svensk hundutställning lämpligen bör kunna med utsigt till framgång anordnas samtidigt med det sjuttonde allmänna svenska landtbruksmötet, hvilket skall hållas i Göteborg år 1891. En sådan andra utställning af hundar borde dock ej ske annat än under vissa restriktiva stadganden, genom hvilka både hundarnes antal och i sammanhang dermed äfven utgifterna skulle kunna förminska. Ty oaktadt ett så stort belopp penningar, som här ofvan nämndes, inlutit vid denna första hundutställning, blir behållningen ändock icke synnerligen stor, kanske vid pass 1,000 kronor. Denna behållning torde komma att öfverlemnas åt H. M. konungens Jagtklubb, — som tagit initiativet till denna utställning, och genom den tillsatta komitén insamlat ett belopp, hvilket flere gånger öfverstiger behållningen af utställningen, — samt blifva grundplåt till en ny. Inredningen kostade mycket penningar, de utom och inom lokalen vidtagna prydliga anordningarna, kataloger, uppsyningsmän, prisen (värda ungefär 3,500 kronor) och mycket annat medförde synnerligen dryga utgifter.

Vi vilja nu egna några ord åt de utställda hundarne och gå härvid från klass till klass.

I föregående artikel har det nämnts, att 445 nummer hundar (bland och jemte dem äfven valpar) blifvit anmälda. En del uteblef dock, och några afvisades, emedan de voro behäftade med smittosam sjukdom. Hundarne besigtigades nämligen vid mottagandet af veterinärläkare. De mottagna hundarne voro dock mer än tillräckligt talrika för att möjliggöra en god öfverblick af hundafvelns ståndpunkt i vårt land.

Först af allt vilja vi då nämna, att kaptenen O. B. Rydholm, känd såsom utmärkt jägare, nitisk och skicklig hunduppfödare samt framstående författare på jagtens och hundkulturens område, erhöi ett extra pris (en stor silfverpokal) för sitt med framgång krönta sträfvande att förbättra stöfvarerasen.

Väl funnos bland stöfvarne några, som voro rätt vackra. Ett särdeles stort antal hundar inom denna klass tillhörde engelsk, tysk och schweizisk eller ock blandad svensk-utländsk ras. Bland de fåtaligare inhemska stöfvarne förekommo några, som skulle tillhöra greiffsk, Kafås-, Säby- eller Fiholms-ras. De inom denna klass utdelade prisen tillföll dock till största delen hundar af blandad (oftast utländsk) härkomst. Men äfven några få hundar af inhemska härkomst prisbelöntes; särskildt erhöll löjtnanten grefve A. P. Hamilton H. M. konungens hederspris (om hvilket det var stadgadt af den höge gifvaren, att det skulle utdelas bland stöfvarne) för fyra hundar af Fiholms-ras. Samme grefves hederspokal för bästa inhemska stöfvarne utdelades åt godsegaren R. J. von Essen för tiken Tyra.

De långhåriga hönshundarne voro fåtaliga och med få undantag icke vackra. Laverack- och Gordon-setters höjde sig dock långt öfver sina kamrater inom klassen. Oss synes, att inga hundar på hela utställningen kunde i utseende mäta sig med dem. Inom denna klass tillföll H. K. H. kronprinsens hederspris Bandit of Braunfels, tillhörig med doktorn J. Nordström.

De korthåriga hönshundarne voro nästan tre gånger så många som de långhåriga, hvaraf framgår, att de förre äro mera omtyckta af vårt lands fogeljägare. Också torde dessa korthåriga hönshundar bättre än de andra lämpa sig för vårt land. Endast ett fåtal kunde dock belönas, ty raskaraktererna voro ofta icke rena, och utseendet mindre tillfredsställande.

Fjerde klassen, vindthundar, omfattade blott ett tiotal, och af dem var ej anledning att fästa sig vid andra än friherre F. von Blixen-Fineckes, som långt öfverträffade de öfriga. Derfor erhöll också nämnde utställare både pris för sin förnämste vindthund och ett hederspris för hela samlingen af sådana.

Taxar torde numera ej vara så sällsynta som för ett tiotal år sedan i vårt land. Men endast få pris tillföll dem, ty något felades hos de allra flesta i fullt utvecklade raskarakterer. De svarta taxarne voro mycket talrika än de röda. — Fox-terriers blefvo med hänsyn till pris ännu sämre lottade än taxarne. Hade ej jägmästaren G. Kastmann's (innehafvaren af Sveriges enda Ras-Hund-Odlings-Anstalt, på egendomen Nääs invid Axvall) måst taga bort

tre fox-terriers på utställningen, så hade väl ett första pris, synes det oss, bort utdelas inom denna klass.

Af vallhundarne, som voro blott sju, erhöilo dock tre pris.

Sjunde klassen, sällskapshundar, var talrik och fick sig också många pris tillerkända. S:t Bernhards-hundarne räknade bland sig flera ståtliga exemplar, men bland doggarne voro endast få mera framstående. Terriers, råtthundar och pintscher erhöilo både pris och mentions honorables, af mopsarne prisbelöntes endast kronprinsessans (med andra priset), af de inbygda levretterna blott en och af pudlar två, ty i denna underafdelning rådde mycken blandning.

Bland ovanligare hundar kunna nämnas skotske färhunden »Polhem», som deltagit i Vega-färden, ett par äkta lapphundar och en bastard af lapphund och stöfvere, hvilken blifvit använd till elgjagt, såsom en i hans kätte uppsatt, med jagttroféer prydd ställning antydde.

Största antalet åskådare samlade sig omkring H. K. H. kronprinsens långhåriga hönshund, doktor Nordströms Bandit of Braunfels, taxarne »F.» och »K. Waldman», som med sin barnskara bebodde ett präktigt utstyrdt glasskåp i två våningar, Vega-hunden »Polhem», S:t Bernhards- och Newfoundlandshundarne, doggarne (en sådan af halfblod och tillhörig handlanden O. Lindqvister i Kristinehamn, vägde icke mindre än 175 skålpund), H. K. H. kronprinsessans mops samt ett par små pudlar.

Nedanstående förteckning angifver, till hvilka pris utdelades:

Klass I. *Stöfvere.*

H. M. Konungens hederspris: N:r 132—135, *Körre*, *Hektor*, *Stella* och *Pang* (Löjtnanten greve A. P. Hamilton, Stockholm).

Löjtnanten greve A. P. Hamiltons hederspokal för bästa inhemska stöfvere: N:r 165, *Tyra* (Godsegaren R. J. von Essen, Ljunghem, Vreten).

Första pris: N:r 46 och 47, *Tamburini* och *Ralla* (Landtbrukaren P. Schiller, Kläpp, Stenung). — N:r 113—115, *Spela*, *Klinga* och *Pila* (Jägmästaren L. J. Hallgren, Kungsgården, Kungsgård). — N:r 124—129, *Spanker*, *Senator*, *Speedwell*, *Kula*, *Klinga* och *Krut* (Hofjägmästaren P. B. Seton, Ekolsund).

Andra pris: N:r 122, *Storm* (Skogsinspektören C. G. Göthe, Vexjö).

Tredje pris: N:r 41—45, *Rap, Bahia, Spel Opp, Freja* och *Drifva* (Grosshandlaren C. Lindroth, Stockholm). — N:r 51—55, *Duc, Dolly, Ojvé, Aijalla* och *fyra valpar* (Jägmästaren O. Pettersson, Enge, Frösön, Östersund). — N:r 56 och 57, *Pan* och *Diana* (Apotekaren A. S. Carlsson, Jönköping). — N:r 87—89, *Diana, Fox* och *Jäger* (Friherre J. von Essen, Källefäll, Tidaholm).

Fjerde pris: N:r 1, *Clerry* (F. d. Löjtnanten grefve E. Sparre, Söderköping). — N:r 11, *Hajdi* (F. d. Fanjunkaren C. L. Laurin, Skillingaryd). — N:r 15, *Sancho* (Landtbrukaren A. Wennerholm, Stora Oxhagen, Kungälf). — N:r 21, *Corinna* (Disponenten G. Durling, Norrköping). — N:r 64, *Comlie* (F. d. Fanjunkaren C. Luning, Sjöryd, Skillingaryd). — N:r 71, *Klinga* (Jägmästaren H. Westberg, Stockholm). — N:r 78, *Stella* (Agronomen K. Westfelt, Kjesäter, Vingåker). — N:r 111, *Finesse* (Direktören R. T. Hennings, Vallstanäs, Rosersberg).

Extra pris: Kaptenen O. B. Rydholm, Hofmantorp, för ett framgångsrikt bemödande att förbättra stöfvarerasen.

Klass II. *Långhåriga hönshundar.*

H. K. H. Kronprinsens hederspris: N:r 194, *Bandit of Braunfels* (Med. doktor J. Nordström, Halmstad).

Första pris: N:r 191, *Reb* (Polisdomaren C. Kullberg, Stockholm).

Andra pris: N:r 215, *Dash* (Bankbokhållaren A. Hedenlund, Borås).

Tredje pris: N:r 196, *Breida* (Godsegaren C. O. Rubenson, Ehrendals gård, Gnesta).

Extra pris: N:r 190, *Treu* (H. K. H. Kronprinsen).

Klass III. *Korthåriga hönshundar.*

Första pris: N:r 232, *Roy* (Underlöjtnanten H. Dubois, Strömsholm). — N:r 271, *Toj* (Disponenten H. af Trolle, Nacka, Stockholm).

Andra pris: N:r 217, *Hej* (Polisdomaren C. Kullberg,

Stockholm). — N:r 252, *Hej* (Godsegaren R. G. Elgenstierna, Vidbynäs, Södertelje). — N:r 253, *Cresse* (Jägmästaren L. J. Hallgren, Kungsgården, Kungsgård). — N:r 254, *Dash* (Aptekaren A. G. Unger, Östersund).

Tredje pris: N:r 235, *Ceres* (Friherre F. Wrangel, Ellinge, Eslöf). — N:r 256, *Miss* (Grosshandlaren G. Örn, Stockholm). — N:r 257, *Shamo* (Grosshandlaren C. Simming-sköld, Göteborg).

Extra pris: N:r 260, *Guerre* (Med. doktorn O. Ulmgren, Stockholm). — N:r 277, *Fley* (Kammarherren J. von Holst, Stockholm):

Klass IV. *Vindthundar.*

Hederspris för en samling vindthundar: Friherre F. von Blixen-Finecke, Näsbyholm.

Andra pris: N:r 278, *Miska* (Friherre F. von Blixen-Finecke, Näsbyholm).

Klass V. *Taxar och Fox-terriers.*

Första pris: N:r 310, *Grethel* (Grefve L. Douglas, Gerstorp, Malmslätt).

Andra pris: N:r 311 $\frac{1}{2}$, *Javette* (Direktören R. T. Hennings, Vallstanäs, Rosersberg). — N:r 312, *Bob* (H. Hewett, Esqre, Stockholm).

Extra pris: N:r 303, *Tom* (Handlande C. C. Wetterlind, Stockholm).

Klass VI. *Vallhundar.*

Andra pris: N:r 329, *Rorie* (Handlanden S. Ekman, Malmö). — N:r 330, *Pollhem* (Kaptenen O. Nordenfalk, Blekhem, Almvik).

Tredje pris: N:r 327, *Tay* (H. K. H. Kronprinsen).

Klass VII. *Sällskapshundar.*

Första pris: N:r 389, *Marco* (Studeranden friherre C. G. af Ugglas, Upsala).

Andra pris: N:r 340, *Cid* (Disponenten H. A. Reichenberg, Stockholm). — N:r 364, *Frilz* (Jägmästaren G. Kast-

mann's Ras-Hund-Odlings-Anstalt, Näs, Axvall). — N:r 408, *Gripp* (Hofjägmästaren H. af Petersens, Erstavik, Stockholm). — N:r 413, *Bob* (H. K. H. Kronprinsessan). — N:r 427, *Bell* (Godsegaren A. von Möller, Skottorp).

Tredje pris: N:r 341, *Barry* (Fabrikören F. Agrell, Boo, Vestra Harg). — N:r 349, *Caro* (Regementsläkaren G. Beckmann, Näsby, Gnesta). — N:r 351, *Wotan* (Musikern R. Andersson, Stockholm). — N:r 368, *Cäsar* (Studeranden H. E. Nordlund, Stockholm). — N:r 390, *Flora* (Studeranden friherre C. G. af Ugglas, Upsala). — N:r 403, *Vespa* (Adjunkten A. Tullberg, Skara). — N:r 409, *Topp* (Fröknarna E. och H. von Celsing, Fräkentorp, Helleforsnäs). — N:r 437, *Lord* (Grosshandlaren G. F. Åhrberg, Stockholm).

Extra pris: N:r 344, *Lord* (Bryggaren F. Dölling, Stockholm). — N:r 358, *Bill* (Dockmästaren F. Werner, Stockholm). — N:r 370, *Cäsar* (Kamreraren C. E. Quarforth, Stockholm). — N:r 380, *Miss* (Godsegaren B. A. Weinberg, Hormesta, Stigtomta).

Mention honorable: N:r 401 och 402, *Mollberg* och *Molly* (Landtbrukaren J. Philipson, Mörby, Kilsmo). — N:r 412, *Girl* (Löjtnanten C. Flygare, Stockholm). — N:r 415, *Büchsbang* (Grefvinnan C. Hamilton, Hedensberg).

Från teatrarne.

(Återblick af Habitué).

Teatervännernas intresse har under de första veckorna af säsongen hufvudsakligen varit koncentreradt kring två gästspel, den danske skådespelaren *Olaf Poulsens* och den franska, verldsberömda operettsångerskan *Anna Judic*.

Den senares besök i vår aflägsna landsända efter in- höstade lagrar i olika delar af Europa och Amerika har naturligtvis varit det största événementet och framkallat det största bullret, men hos dem som sätta gedigenhet i konsten högt, har den franska storheten icke stält den danska i skuggan.

Och dock torde det icke kunna förnekas att Olaf Poul- sens gästspel, tack vare förhållandena, gått temligen spårlöst förbi för den stora publiken, ehuru det under den korta tiden af några få representationer omfattade två Holbergs- roller (Henrik i »*Henrik och Pernilla*» och Arlequin i »*De osynlige*»), en Shakspearesroll (Spole i »*En midsommarmatts- dröm*») och två moderna figurer (Charles i Scribes »*Den första kärleken*» och etatsrådet i Benzons »*En skandal*»), således en ganska omvexlande repertoar.

I synnerhet förhöll sig publiken temligen kylig gent emot tillfället att få se Holberg. Ludvig Holberg är en känd och erkänd storhet på den dramatiska diktningens om- råde. Stockholm firar, när det gäller, jubileer till hans ära, och Stockholm subskriberar på praktupplagan af hans kome- dier. Men att se honom spelas på scenen intresserar icke i samma mån detta Stockholm. Faktum talar. Holbergsre- presentationerna gåfvos för halfva och fjerdedels hus, ehuru en af Danmarks förnämste Holbergsskådespelare medverkade. Orsaken bör icke sökas endast i den ogynsamma tidpunkten för hr Poulsens uppträdande härstädes, i den vackra efter-

sommaren och den egentliga teaterpublikens frånvaro på resor, vid badorter och på sommarnöjen. Noga taget »går» icke Holberg hos oss. Det är ju möjligt, att en rollbesättning af idel Poulsener skulle hjälpa upp saken. Det är till och med troligt, att något dylikt skulle hafva samlat ett par fulla hus. Men under nuvarande förhållanden förblir hela den Holbergiska världen oss så pass främmande, att äfven en Poulsens mäterliga förmåga att göra oss förtrogna dermed icke räcker till. Vi uppskatta hans Henrik och hans Arlequin och beundra hans framställningskonst, som sätter lif i *en* af de figurer vi se framför oss, men vi stanna i klyftan mellan vår beundran för den enskilde konstnärens personliga talang och vår likgiltighet för det eljest någorlunda liflösa stycket i dess helhet.

Att spela Holberg är, liksom att spela Molière, en national specialitet och därför inför en främmande publik en af de minst lyckliga uppgifterna för ett gästspel, der icke detta omfattar en hel personal af Holbergsskådespelare. För den lilla falang af åskådare, som går på teatern under alla förhållanden för att icke försumma något, har ett dylikt gästspel alltid sitt intresse och ett mycket stort intresse; då, såsom här vid lag var fallet, det är fråga om verkligt konstnärliga skapelser. Men för den publik, som fyller salongerna och som infinder sig der för att ha roligt, är *en* Holbergfigur, omgifven af kungl. svenska skådespelare och skådespelerskor i Holbergskostymer, ingen tillräcklig lockelse.

Våra teatrarers personal kan icke spela styckena, och vår publik kan därför icke njuta af dem. Det är sant, att fröken *Ahlander* i »*De osynliga*» sekunderar hr Poulsen på ett jemförelsevis förträffligt sätt och att i »*Henrik och Pernilla*» fru *Hartman* är en Pernilla och hr *Personne* en Arv, som icke försvinna vid den främmande gästens sida, men äfven med denna hjälp är hr Poulsen så godt som ensam om den Holbergiska andan, och det hela får icke det öfvertygande verklighetslif, som tilltalar en publik utan danskarnes smaktradition i fråga om deras nationele lustspelsförfattare. Detta kan icke tillskrifvas våra skådespelare och skådespelerskor som något fel, utan det är blott ett faktum, beroende på de ifrågavarande komediernas natur att tillhöra en annan tid och ett annat land än dem vi sjelfva tillhöra.

Hvad som framför allt kännetecknar hr Poulsens framställningssätt är en utomordentlig säkerhet i det tekniska,

godt lynne och stark färgläggning. Hans figurer äro omsorgsfullt utarbetade i alla detaljer. Han föraktar icke några delar af rollen, därför att han glänsar i andra, utan genomför karaktären öfverallt. Han tycks hafva en outtömlig källa af medel för sin karaktäristik och utmärker sig genom rikedom på små detaljdrag, som belysa den figur han har att framställa.

Så förträfflig hr Poulsen än var i alla sina här gifna gästroller, var det dock ingen, der han uppfattades så väl och så fullständigt vann stockholmarne som i etatsrådets roll i »En skandal». Der befunno sig både skådespelare och publik på känd mark, ett nutidsstycke med moderna idéer och moderna figurer. Stycket var redan utspeladt, men det är allt för sannolikt att, liksom det nu fylde Dramatiska teaterns salon ett par qvällar, skulle detta stycke och möjligen någon annan modern pjäs, såsom t. ex. »*Vildanden*», hvilken skulle uppförts, om ej sjukdom hindrat, säkerligen hafva gifvit bättre resultat på Stora teatern än Holbergskomedierna.

Poulsens etatsråd var oemotståndligt öfvertygande i sin drastiska verklighetsteckning. Den starka färgläggningen gjorde, att figuren ofta snuddade vid karrikatyren, men aldrig mer än att han i hvarje ögonblick föreföll lifs lefvande. Det sprittande goda lynnet i framställningen dref honom mot öfverdriften, men den tekniska säkerheten höll honom tillbaka qvar på verklighetens område, och resultatet blef, att åskådaren skrattade af hjertans lust åt en företeelse, hvars sanning stod i full jemnhöjd med den sammans lustighet. Det var en scenisk triumf af gedignaste slag, i synnerhet när man någon afton straxt förut sett gästens utförande af Arlequin eller Henrik och hos samme framställare icke återfann tecken till ett okonstnärligt upprepande af några vissa effektmedel från den ena qvällen till den andra. Den kraftiga individualisering, som är betecknande för den verkliga konsten, förefinnes hos hr Poulsen i hög grad, och såväl deri som i den omsorg, hvarmed han i tekniskt afseende utbildar sina figurer, har han haft oändligt mycket att lära många af våra egna skådespelare.

Madame *Judic*, verdens primadonna i uppsluppenhetens genre, har vid sitt besök härstädes rönt det kanske icke alldeles ovanliga ödet, att åtskilligt godt folk totalt tappat bort måttstocken för hennes riktiga bedömande. Puritanerna hafva icke kunnat förlåta henne, att hon är stor just i det fack, som nu en gång är hennes, och de hafva kallat henne rätt och slätt »chansonettsångerska». De hafva kanske applåderat eller åtminstone icke hörbart opponerat sig mot genren under många år, så länge den representerades af Anna Petterson, Sofie Cysch, Caroline Östberg etc., men så finga de höra Anna Judic och se Niniche spelad som den skall spelas, och det ser ut, som om den större talangen för en gång dragit ned den förut tolererade genren och talangen upphört att vara talang. Det är svårt att veta, hvad representanterna för denna meningsriktning egentligen velat. att madame Judic skulle hafva för slags talang, men den hon har tycks ha varit mycket förkastlig i deras ögon, därför att den varit hvad den är*.

Men äfven bland icke-puritaner har en opinion gjort sig hörbar, enligt hvilken madame Judic borde hafva varit något mycket mer, än hon visade sig vara, obestämtdt hvad.

* Förnämsta praktstycket i denna riktning, med den uppbyggliga öfverskriften »En sedebild från vårt svenska Sodom», förekommer i en tidning, hvars redaktion är bosatt, icke på Konradsberg, utan på Sundbyberg, i fall man får tro uppgiften å bladets främsta sida. Det vore synd att icke låta våra läsare få en smakbit. Efter en inledning, deri bland annat meddelas, att »Frankrike har sedan gammalt den sorgliga äran anses såsom oanständighetens eller den förfinade, raffinerade osedlighetens förlofvade land», omtalas, att »Paris har lyckan eller rättare olyckan att ega en skådespelerska, som öfvat upp sig till en sorglig färdighet i att berusa publikens lägsta drifter genom utmanande blickar och åtbörder och sjungandet af slippriga sånger». Derpå beskrifves *madame Judic*s ankomst till Stockholm samt huru »folkhopar samlades för att se den beklagansvärda qvinnan». Det värsta var dock, att bänkarne icke stodo tomma på teatern, när hon uppträdde, och att åtskilliga af stockholmspressens förnämsta representanter berömde hennes prestationer. »När ett samhälle» — heter det till slut — »blifvit på detta sätt andligen förpestad, förvandlats till en åtel, kunna ej gerna den gudomliga straffdomens örnar vara fjerran. Måhända är det blott därför att Gud ännu funnit några rättfärdiga inom vårt Sodom, som han dröjer med domen. Men den, som förstår, hvad dylika tidstecken innebära, han kan ej annat än vänta, att en vredens dag snart måste inbryta öfver vårt folk, som så länge föraktat Guds tålmodis och långmodighets rikedom.

»Ve dem, som nu le, ty de skola gråta och jemra sig.»

Relet ligger väl i verdensryktet. När man hört någonting prisas så mycket som fallet varit med Judic, så växa förväntningarna upp i skyarna och förlora slutligen fotfästet på verklighetens och möjlighetens mark. Det fins folk, som reser till Trollhättan i förhoppning att finna ett Niagara. De känna sig besvikna naturligtvis. Samma lifliga fantasi kan ju också förleda den, som för första gången ser och hör en berömd storhet på scenen, att vänta det omöjliga och därför blifva missbelåten med det högsta möjliga.

Det fins äfven de som se saken ur den ekonomiska synpunkten och mena att priset 10 kronor för en parkettbiljett, som eljest kostar 2 kr. 75 öre, ger rättighet till nära fyra gånger så stora pretentioner som vanligt, och om de sedan icke blifva fyra gånger så tillfredsställda som eljest, så skylla de på artisten, som varit dem för dyr. För fyra gånger det vanliga biljettpriset skulle hon ha varit åtminstone två gånger så smärt om lifvet (om det uttrycket tillåtes) och två gånger så ung, d. v. s. hälften så gammal.

Men det fins några faktiska förutsättningar, som böra tagas med i räkningen, emedan de icke kunna resonneras bort och emedan de borde varit kända på förhand. Det är verkligen faktiskt, att madame Judic icke varit här, förr än hon blifvit 36 år gammal. Vilja vi det oaktadt se, hvad som återstår af hennes konstnärlighet? Ja, eftersom vi betalat våra 10 kr. Det är vidare faktiskt, att de 36 åren förlänat madame Judic ett utomordentligt godt hull, som icke står obetingadt väl tillsammans med de roller af 18-åringar, som hon bland annat återgifver. Vilja vi trots denna inskränkning i hennes lämplighet för facket se henne? Ja, eftersom vi betalat våra 10 kr. Det är ändtligen också faktiskt, att det är »*Lilla Helgonet*», »*Lili*» och »*Niniches*», som madame Judic spelar, icke Medea, lady Macbeth och Fedora. Vilja vi se henne i den föraktade operettgenren? Ja, eftersom vi betalat våra 10 kr. Vilja vi ytterligare äfven höra madame Judic, fastän hon olyckligtvis har snufva just de dagar, då hon gästar oss? Ja, vi äro väl så illa tvungna, eftersom de 10 kronorna redan äro utbetalade. Och äro vi riktigt hyggliga, taga vi snufvan med i räkningen, ehuru det knappast är alldeles nödvändigt.

Och sedan äro vi kan hända färdiga att erkänna samma madame Judic. Kanske måste vi medgifva, att det lilla öfverflödet af kroppslighet icke stört oss i Niniche och att ett

intagande minspel och ett mäterligt spel öfver hufvud kommit oss att för långa stunder glömma det i Lilla helgonet och Lili. Vi hafva trots snufvan och de 10 kronorna verkligen låtit hänföra oss af hennes sång och nödgats tillstå, att vi icke förr hört de ifrågavarande kupletterna föredragas så, med en förening af behaglig röst, elegant och tydlig frasering, dramatiskt lif och obestriddig prägel af just den karaktär det gäلت att framställa. Det har varit något mer än »variétésångerskan» vi beundrat. Det har icke varit uppsluppenheten ensam, som bedårat oss, utan den eleganta mätta, som begränsat uppsluppenheten just vid den punkt, der smaken och behaget skulle såras, om den öfverskredes. Det har med ett ord varit den konstnärlighet, hvarmed uppsluppenheten framstälts. Madame Judic har sjelf som konstnärinna sin temligen trånga begränsning inom den i sig sjelf fadda konstart, som hon adlar genom talangens öfverlägsenhet trots ålder och korpulens, men inom dessa hennes gränser inskränker sig verkan af hennes uppträdande ingalunda till ett pikant utförande af kupletter, utan följer henne lika säkert i replikbehandlingen under talrollens framsägande, fastän sjelfva rollernas natur är sådan, att deras spets är förlagd i sången. Att hon är skådespelerska fullt ut i samma grad som dramatisk sångerska, har hon för eliten af den jemförelsevis ringa publik, som hos oss ansåg sig hafva råd att bekosta sig nöjet att se henne, bäst visat i »*Droskan n:r 117*», der hon på ett öfverdådigt fint sätt behandlade ett groft ämne utan sångens tillhjälp. Att eljest gifva företrädet åt någon af de öfriga rollerna kan vara vanskligt nog. Mest helgjuten torde hon hafva varit som Niche, men i Lili hade hon bästa tillfället att visa flersidigheten af sin talang. Hennes »mormor» i sista akten af Lili kan möjligen för ett och annat ögonblick hafva förefallit en sträng granskare något »gjord», men figuren hade en bestämd karaktär och var bra gjord.

Madame Judic är, allt som allt, det bästa vi sett i operettdivornas väg, och så länge torde väl icke vi kunna jäfva hennes berättigande till verldsrykte, hvilka inskränningar vi än anse oss böra göra i hennes rätt i allmänhet att beundras. Man kan ju alltid å ena sidan invända, att hon är dock blott en operettdiva, men då kan å andra sidan äfven svaras, att hon också blott är människa och som sådan icke skyldig att vara mer, än hon ger sig ut för. Hennes

besök har varit ytterst intressant, emedan det för första gången visat oss, hur en genre, som här länge odlats, och detta med allt för mycken framgång, kan vara ännu mer bedärande, än vi äro vana vid.

Man kan icke vänta, att den omgifning, som en främmande artist af första ordningen inom sitt fack för med sig såsom ett nödvändigt ondt, skall vara af prima slag, emedan en dylik turné då skulle blifva ekonomiskt omöjlig. Men det måste medgifvas, att fru Judics sällskap alldeles icke var dåligt. Tvärt om egde det i m:lle *Bilhaut* samt hrr *Emmanuel* och (delvis) *Schey* högst aktningvärda förmågor, som i synnerhet i *Niniche* gjorde sig fördelaktigt gällande såsom enkan *Sillery*, badaren *Grégoire* och *Anatole de Beaupersil*.

* * *

Något verkligt nytt hafva våra teatrar, såsom fallet vanligen är i september, ännu icke hunnit få i ordning, då detta skrives. Men vi hafva att anteckna ett par repriser.

På Dramatiska teatern har man återupptagit *Emile Augiers* 5-akts-komedi »*Giboyers son*», den för sin tid (början af 60-talet) intressanta och ännu sebara fortsättningen på »*Moderna vinglare*», hvilket stycke för icke länge sedan gafs på Dramatiska teatern. I båda dessa pjeser spökar ännu den numera någorlunda öfvervunna skarpa åtskilnaden mellan aristokrati och demokrati, och sjelfva ämnet är således icke längre aktuelt för våra dagars publik. Äfven det för *Augier* egendomliga behandlingssättet tillhör en literatur, som icke mer intager första rummet i allmänhetens smak. Men det är stil och hållning i »*Giboyers son*». Väl äro hufvudfigurerna mycket idealiskt tecknade och omåttligt »ädl», så att man stundtals kan tvifla på deras mensklighet, och visst är ju äfven den lyckliga lösningen af förvecklingarna fotad på något lösa grunder, men det fins innehåll i karaktärerna och ledningen af intrigen är utförd med så säker hand, situationerna så mättade af intresse och dialogen så afrundadt fin och afpassad efter förhållandena, att man med ganska mycket nöje gör bekantskap med pjesen, om man förut icke sett den, eller förnyar bekantskapen, i fall man gjort den redan för 20 år sedan.

Man kunde väl föreställa sig, att Dramatiska teatern skulle kunna åstadkomma en på alla händer god rollbesätt-

ning i ett stycke, som ligger så fullständigt inom denna scens verkningskrets. Men ehuru nu ett par undantag måste göras, är utförandet emellertid ganska tillfredsställande. Undantagen gälla närmast hrr *Sundberg* som markis d'Auberive och *Grip* som greve d'Outreville. Hr Sundberg har utan tvifvel i högre grad än de flesta nu lefvande skådespelare den gammaldags aristokratiska finhet, som anstår en fransk markis från midten af detta århundrade, men dermed är det också slut med förutsättningarna för hans lyckliga lösande af denna uppgift. Hr S. har nu en gång fastnat i sitt manér, och rent fysiska egendomligheter, som naturligt medfölja en något framskriden ålder, borde hafva manat de bestämmande att icke utsätta sig sjelfva och hr S. för missgreppet af den ifrågavarande rollbesättningen. Hr S. har under sin långa skådespelarbana gjort teatern så många och så ovärderliga tjenster, att han gerna kunde hafva sluppit att i en så stor och framstående roll illustrera teaterns brist på fina gamla gubbar. Det är nästan troligt, att t. ex. hr Hillberg i stället kunnat *fylla* denna brist, om ingen annan funnits till hands.

Hr Grip gör greve d'Outreville till en karrikatur, såsom det ligger bäst för hr G:s naturel att göra sina roller. Men det är säkerligen författarens mening, att den unge greven väl skall vara komisk, men en fullt verklig menniska. Nu blir intrycket högst sväfvande. Hr G. bemödar sig utan tvifvel att *icke* karrikera, men lyckas icke, och man vet icke rätt hvad det är för en figur man ser. Om man någon gång ler åt den samma, är det åt det karrikatyrmessiga, men deremellan känner man sig missbelåten och orolig, emedan framställningen är oklar.

Förträfflig är deremot hr *Lagerqvist* som den gamle Giboyer. Det är möjligt, att han för 20 år sedan gaf rollen ännu kraftigare, men visst är, att, sådan den nu är, verkar den mycket klart och bestämdt genom väl nyanserad färgläggning. Man ser på masken och hör på tonen, hvad publicistvagabonden Giboyer med sin faderskärlek och sitt förakt för öfvertygelser är för en karl, och man tycker om mannen. Hr *Törnqvist* återgifver med mycken måtta, sansadt och vackert, sonens abstrakt idealiskt tecknade figur. Det torde vara svårt att för vår tids skeptiska publik göra denna roll stort mera sympatisk. Det gäller att moderera författarens teckning för att få folk att tro derpå. Hr *Bäck-*

ström slutligen är den bland herrarne, som jemte de nämnda intager ett framstående rum i taflan. Han är ganska rolig, men temligen sig lik. Godmodigheten och lugnet utgöra hr B:s starkaste sida. Derför ha de äfven fått stort utrymme hos uppkomlingen Marechal. Men någon skarpare karaktärsteckning efter författarens anvisning förefinnes knappast. Man får det intrycket, att figuren kunde vara något mer.

Fruentimren, fru *Rundberg* (flickan), fröken *Ahlander* (adelsdamen, som gjort en mesallians med uppkomlingen Marechal) och fru *Dorsch-Bosin* (intriganten), fylla sina platser synnerligt väl. Fru Bosin dominerar på fruntimmersidan, men gör det stundom litet för mycket, så att hennes spel skulle af omgifningen uppfattas som spel, äfven der detta icke är meningen. För öfrigt är hon i sitt esse, smidigt öfverlägsen, kall och beräknande.

En annan repris, men af mindre lyckadt slag, är upptagandet å Nya teatern af »*Mycket väsen för ingenting*». Repris är måhända icke rätta uttrycket, ty då det nämnda underhållande Shakspearesstycket senast uppfördes härstädes, hade det sin tillvaro på Dramatiska teatern, hvarifrån det nu med fru *Gurli Ulff* förflyttats till Nya teatern. Olyckligtvis ha dock icke de öfriga medspelande å Dramatiska teatern följt med vid flyttningen, och hr Josephson har denna gång vid det må hända i sig sjelf vackra bemödandet att upprätthålla en Shakspearesrepertoar icke rätt beräknat sina krafter.

Hr *Ranft* som Benedict (hr Fredriksons roll) är visst ingalunda helt och hållet förkastlig, ty det fins ungdomlig verve och friskhet i hans framställning, och han tyckes hafva »godt gry», som man säger, men han saknar den mogenhet och den förmåga af detaljutarbetning, som fordras för att göra alla sidorna och hela replikfyndigheten i Benedicts anslående roll gällande. Hans framställning är ett rätt godt debutantarbete, men ingenting mer. Hr *Olsson* återgifver prins Juan (hr Thegerströms roll), men begår det stora misstaget att förvandla den svekfulle intrigören till en sorgsen drömmare à la Hamlet, och det misstaget är ohjelpigt nog att förderfva hela prinsen. Hr *Widberg* gör en Leonato, som är oriktigt maskerad, all den stund gubben benämnes »gråskägg», men hr W. icke har ett skäggstrå i ansigtet, och som bär sig mycket illa åt, emedan han i realisten Shak-

speares pjes spelar gammaldags dålig teater i stil med den sortens skådespelare, som Hamlet går så illa åt. Fröken *Hermanson* är en vacker Hero, men så ingenue, att hon stundtals läser upp sin roll i stället för att *tala* den. I brölloppsscenen har hon dock ett moment, som antyder, att hon möjligen kan utveckla sig och att rollens återgifvande i främsta rummet kan betraktas såsom en ungdomlig lärospån bland de allra första.

Rättstjenaren Nypon, i hvars roll Nyfors i världen skänkte »högtider af skratt», har en föga lycklig representant i hr *Ljungqvist*, som saknar den komiska kraft, hvarigenom den »pyramidaliska enfalden» kan bli rolig, därför att man nödgas tro på den sammans verklighet. Hr L. bråkar tenligen försvarligt, men allt för medvetet, och det förtager det åsyftade intrycket.

Det är i denna omgifning, som fru Ulff går och lyser och påminner om hvad »Mycket väsen för ingenting» kan vara under bättre förhållanden. Alldeles utan hjälp är hon väl icke heller, ty rättvisan fordrar det erkännandet, att hr *Castegren* som prins Pedro, hr *Svedberg* som Claudio och i någon mån hr *Ringvall* som Antionio sköta sig mycket bra. Äfven hr *Fristedt* som Borachio har sina förtjenster. Det hela har emellertid en prägel af matthet, som gör, att man icke får någon föreställning om hvad Shakspeare egentligen åsyftat med »Mycket väsen för ingenting».

Tillägges slutligen att Djurgårdsteatern, sedan »*Ziguenarbaronen*» gått 25 gånger, utan att dock gifva det resultat, som man väntat och som kunde hafva motsvarat de stora omkostnaderna, återvänt till en gammal kärlek och å nyo upptagit »*Jorden rundt*», som den sista tiden gifvits för fulla hus och med rikligt bifall, så har det förnämsta berörts af det som å teatrarne förekommit, medan man väntat på säsongens nyheter.

Musikalisk Revy.

Stora Operan i Paris och Stora Operan i Stockholm äro, så underligt det kan tyckas, ej utan sina märkvärdiga likheter. Den förra får 800,000 francs om året. Så mycket får ej den senare, men den ekonomiska ställningen är dock ej mer glänsande för den ena än för den andra. Pariseroperan har en trappa, som ådrager sig alla främlingars uppmärksamhet. Vår opera har icke en utan flera sådana, hvilka också ådraga sig resandes uppmärksamhet, särdeles om de försett sig med en något mer framträdande embonpoint. Pariseroperan hade en utmärkt bassångare vid namn *Gailhard*, som med stort bifall sjungit sin *Marcel*, sin *Mefisto*, sin *Bertram*. Svenska operan hade en dito dito vid namn *Willman*, som med stort bifall sjungit sin etc. etc. som ofvan. *Gailhard* blef direktör och dekorerad, vår *gaillard*, jag menar *Gailhard*, hr *Willman* blef desslikes både det ena och det andra. Begge söka de lyckan genom att ta upp flera nyheter än förr, begge öka de sina teatrars speldagar, begge råka de ut för en och annan förarglig *succès d'estime* . . .

Begge — nej! blott hr *Willman* har äran att spela »på nädigste befallning». Hr *Gailhard* ställer visserligen till litet gala för en viss *Mr Chevreul*, som råkat bli 100 år och vara dertill en af kemiens stormän, men hr *Willman* bjuder aldrig på mindre än fursteblood, i sämsta fall en arfprins, oftare en tronföljare, i bästa fall ett krönt hufvud.

Man skulle till och med kunna ge »*Vattendragaren*», »*Joseph*» eller någon annan gammal historia en sådan afton, alltid kommer det folk i salongen, folk på dubbelt förköp till och med.

Också sken vår omtänksamme teaterdirektörs fryntliga aulete af en viss belåtenhet aftonen före senaste galaspektak-

let, då han gjorde sig underrättad af damen i förköpsluckan, huru affärerna stodo. Nästan hvar plats med något så när god utsigt åt skådeplatsen nästa qväll, d. v. s. midt emot den, der en opera hvad det nu var för slag skulle uppföras, var upptagen, dagen derpå stod man i kö för återstoden, och en fullsatt salong åsåg om aftonen Portugals höge monark, den älskvärde och fint bildade dom Luis.

Till deras tjänst, som af förklarliga orsaker ej kommo att skänka någon uppmärksamhet åt scenen midtemot den nyss omtalta, kan och bör jag kanske nämna, att det var »*Afrikanskan*», som våra operaartister denna afton hade att sjunga.

Afrikanskan! En fin uppmärksamhet mot hans portugisiska majestät har man sagt, två akter spela ju i Portugal, en på ett portugisiskt skepp (och *hvilket* skepp sedan!), större delen af solisterna äro ju portugiser, herrarne och damerna af kören likaså, när de ej äro vildar, förstås.

Det är så det.

Annars hade egentligen denna »Afrikanska» i det verkliga Portugal mycket svårt att slå sig fram vid sitt första framträdande derstädes, emedan libretton ansågs på det oförskämdaste sätt såra — den portugisiska hederskänslan.

Den maliciöse Eugène Scribe har ju, när man tänker efter, i denna opera framställt herrar portugiser som ena stora stackare, ljusskygge bigotter, afundsamme intrigörer, och — framförallt — *klena sjömän*, med en storamiral dom Pedro, sådan som storamiral dom Luiz säkerligen ber maddonnan bevara sig och sitt land för . . .

Så vid ett galaspektakel i det sköna Lisboa kommer nog icke »Afrikanskan» i åtanke och skam den som tänker illa derom.

Det var ändå Pariseroperans första Vasco de Gama, den celebre tenoristen *Naudin*, som sökte introducera sig som sådan hos sina landsmän. Utom denna kränkta nationalkänsla hade N. också att kämpa mot -- Verdi, som en lång tid var suverän herskare öfver operarepertoiren i Lisboa och gjorde fältet svåreröfradt för allt hvad »grand opéra» hette, ej blott den ironiska »Afrikanskan», utan ock så i den vägen oskuldsfulla arbeten som »Robert», »Judinnan», m. fl. Endast »Faust» hade kunnat hålla sig uppe midt i denna Verdi-dyrkan, bland hvars förnämsta medverkande

orsaker bör nämnas den utmärkte tenoren *Mongini*, som i Ernani, Trubaduren o. s. v. hade mirakulösa triumfpartier.

Dessutom — kanske Portugal icke haft någon P. F. Lindström, som hos oss med sitt mekaniska geni fått skeppet att sjunka och operan att gå — beggedera med förundransvärd lycka.

Men det oakadt har nog salig Meyerbeer vändt sig både en och två gånger i sin graf för hr Lindströms skull. Ty — hvem hör egentligen på den förres musik, när man ser den senares skepp? Kapellmästaren måhända, som har den alltför nära i öronen och som har skeppet — alltför mycket in på näsan? Kanske! Men annars är det Lindströmska geniet här en fruktansvärd rival till det Meyerbeerska.

Och, jag skulle vilja säga, *med rätta*: ty den för öfrigt temligen medelmåttiga 3:dje aktsmusiken får man på många ställen höra om ej precis korrektare dock kraftigare och verksammare utförd än här med våra smärre resurser så i ett som annat, men har någon sett maken till det Lindströmskt portugisiska storamiralfartyget?

Hvarken i Berlin, Paris, London — men i Lisboa finnes det. Och detta långt mer utveckladt och naturtroget. Situationen är dessutom mer illusorisk. Det finnes nämligen att skåda nere i hamnen, i örlogsvarfvet; det är blott der, som hr P. F. L. som portugisisk skeppsarkitekt drar det kortaste strået.

Alltså, låtom oss komma öfverens om det, att *vår* nationalkänsla såras icke af denna famösa »Afrikanska».

* * *

På tal om »Afrikanskan» kommer man i allmänhet sist att orda om musiken. Icke blott hos oss — der skeppet tar all vår syn och sans! — men också annanstädes. Det är drägterna, dekorationerna, baletten kanske ock och så — musiken.

Men det är den goda Meyerbeers eget fel, som skref sin musik till libretter sådana som »Afrikanskans» och andra grannlåtsbazarer. Om man nu trots allt lyssnar till musiken, så bör det erkännas, att man här får höra saker, som ingen mer än Meyerbeer var man att skapa. Framför allt effekter, och effektstegringar, stundom visserligen mer af akustisk än

rent musikalisk natur, men i alla fall energiskt anslående. Sådana kraftstycken äro t. ex. de stora rådscenerna med den pompösa bönkören, Vascos af äkta Meyerbeersk hjeltebravur besjälade kraftyttringar, vildarnes pittoreska entré, de harmoniskt och rytmiskt intressanta partierna i den stora dispyten, det derpå följande häftiga allegrot, hvars melodi utan så stor vokal- och orkesterutrustning man halft om halft tycker höra till operettsferen, men som här i stor Meyerbeersk parad gör all önskelig grandios verkan. Finare intermezzi med mer lyrisk känsla och melodiös musik erbjudes örat i Inez' entréscen med de innerliga recitativerna och den varmt stämmningsrika romansen, i Selikas berceuse, som dock ej är så musikaliskt vacker som den föregående, i Vascos stora aria, trots de intensiva rösteffekterna, i Inez sång i 5:te akten och damduon, begge här uteslutna. Konststycken af prima rang erbjudas derjemte det reflekterande musiksinnets i solo-septetten, ett ensemblenummer af mer lärdom än skönhet, men som harmoniskt-vokalt experiment makalöst, i den »indiska messan» med dess raffinerade kolorit och bizarrt groteska hållning, och till sist i den ryktbara stora kärleksscenen, der en viss torftighet i de melodiska motiven ersättes af en utstuderad lyx, ett bländande färgspel och den mest fulländade praktiska rutin i allt hvad till saken hör, både hvad sång och orkester beträffar.

Fröken *Ek* (som i parentes sagdt ej mer än två dar förut annonserats som Inez) var Selika och den enda af de medverkande, hvars röst i kraft och klang passade för musiken. Och likväl — tänk om frk. E:s paranta stämman redan från början kommit i rätta händer, borta vore då detta beklagliga vibrato, denna skärpa och bråkande biklang, som då det ej gäller de högsta tonerna, hvilka äro utmärkta, ännu ej så sällan störa det goda intrycket af värman i föredraget och intelligensen i frasering och uttal. Som skådespelerska går sångerskan alltjemt framåt och skulle göra det än mer, om hon i utlandet finge tillfälle att närmare och vidlyftigare studera scenisk konst. Det vore för ledsamt, om gäfvor som Selma Eks ej skulle komma till rikaste möjliga blomstring. Den musikaliskt liksom måleriskt utomordentligt intagande slutscenen gaf sångerskan tillfälle att visa, hvad hon f. n. förmår som lyrisk tragedienne. Och var detta bästa intyget på hennes begåfning, hvars vidare utveckling måste vara af stor vikt för svenska teatern.

Då frk. Ek, som annonserats som Inez, uppträdde som Selika, var det med hänsyn till vederbörandes vanliga förfarande nära nog att förmoda att fröken *Strandberg*, som annonserats såsom Selika, skulle framställa Inez.

Aftonens program ville visserligen göra troligt, att fru *Edling* skulle sjunga Inez, men — dylikt har man sett förr — det kunde ju ändå hända att, frk. *Strandberg* var den som kom. Dagen derpå annonserade ju direktionen att *herr Hartman* skulle mot *Olaf Poulsen* spela den 17-årige ingénuen *Fanny* i »En Skandal». Mycket roligt den qvällen alltså! Men har man sett på? Utan att regissören anmäler hr *Hartmans* förhinder, stiger fru *Hartman* in och replacerar helt zonika sin man i hans å gator och gränder, ja kanske t. o. m. i hela »Vårt land», annonserade rol. Alltså ingen säkerhet.

Men dock — verkligen! I början af »Afrikanskan» kom fru *W. Strandberg* (*Anna*) utan sin svägerska (*Anna*), och direktionen, som mätte glömt af att frk. *Anna Karlsohn* likväl kan Inez och skulle kunnat uppträda, direktionen lät verkligen fru *Edling*, trots hon stod på affischen som Inez, dock sjunga och spela Inez. Ingen regel utan undantag!

Det säger sig sjelft, att en sådan röst som den fru *E.* har skall ta sig bra ut i hvilket parti, som den någorlunda går ut med. Men Inez ligger dock väl högt för fru *E.* Tonerna dit uppåt b^2 , h^2 , c^3 , bli väl magra och pressade, hvarom intet likväl bör sägas, då fru *E.* två oktaver lägre har sådana skatter af välljud. Man glömmer för mycket vid Operan, att fru *E.*s röst egentligen är en mezzosopran, som den å ena sidan ej lämpar sig för afgjorda altpartier, dock föga mindre passar för höga sopran-facket. Den förtjusande stämman kan ta skada af beggedera, men ojemförligt mest af att pressas upp i höjden. — Jag ber fru *Edling* och mina läsare om ursäkt för denna passus ur sångskolans *abcd*, men teaterdirektionen tycks tåla vid en eller par dylika lektioner. — Den sombra klangen i rösten och fru *E.*s goda sceniska vana öfverskyler för öfrigt den omständigheten att fröken Inez är en mycket sorgfyld dam och fru *E.* sjelf en ganska glad artist.

Vasco de Gama har här sjungits af *Labatt*, af *Arnoldson*, af — *Ambrosi*. Mot denne lilla 'duodes-herre med den stora gudomliga rösten var det brydsamt nog att agera *Selika* och minsann ej lättast för den, som då hade att göra

det och som alldeles ofrivilligt råkade att ständigt se sin ostadige amant öfver axeln. En Selika, som håller sig för gråt, känner hela världen till, men en Selika, som håller sig för skratt — endast Stockholm. Då den lille Ambrosi dertill hade en ganska oberäknelig plastik, var det ej lätt för Selika att komma »om sams» med honom. Att det *var* löjligt, måste man ju medgifva. Dock måste sådana historier bestridas som att Selika skulle hållit sin arm utsträckt öfver Vascos hufvud, att lille Vasco sträckt sig på tå för att fatta Selikas hand och slunga bort henne till Inez m. m. dylikt prat, hvaremot det ej kan nekas, att Selike måste stå betydligt sned vid de ömma omfamningarna i 4:de akten, som annars erbjudit säkerligen en ännu betänkligare plastisk befängdhet.

Numera tar sig den ädle Vasco rätt bra ut i hr Sellmans gestalt, men rösten är borta — den ambrosianska. Äfven Arnoldson saknas. Och dock gör hr S. säkerligen sitt bästa. Stämman är ju mer utvecklade nu än förr och sångkonsten äfven upphjelp, men hårdheten i vissa toner, sprödheden i andra gör, att hjeltetimbren blir till skrik, den lyriska just icke till smek. I skick och fasoner kan hr S. pryda sin plats som en operas hjeltetenor, hans dramatiska blick är ofta berömvärd, trots utförandets af bristande vyer och skola beroende kantigheter. Hr S. är dock en tenor och sådana tillgifves mycket i vår värld.

Nelusko måste man tillgifva allt. Det kan ej hjälpas. Hr *Lundquists* röst *måste* anlitas för de stormiga balladerna, hr L. *måste* bli Nelusko. Ännu en gång den olycklige hr Lundquist en olycklig älskare! Det är som förhexadt. Och dock — se på hr L:s spel i öfvertalningsscenerna i 4:de akten. Kan man göra det bättre med en sådan stofthydda? Visserligen icke! Och sången är nästan alltigenom fullgod, klingande, bunden och dominerande. »Drottning du är» sjöng nog Faure med bättre andhemtning och andra tekniska finesser, men ej med vackrare uttryck. I Adamastorsånger släpper hr L. på af alla krafter, som sig bör, men här fattas en mörkare timbrering. Arlberg var bra här, trots sin underlägsenhet i sforzando. Och Gustaf Sandström skulle gått upp mot Lasalle på Pariseroperan, om tekniken varit mer lätt. Nelusko liksom dom Pedro och doña Inez (under bönen) borde för öfrigt hålla sig kvar på skeppet, som hr P. F. L. svänger så bra, och ej stå med den ena foten på

det gungande haf, den andra på prosceniet, eller begge på prosceniet, liksom för att göra hr sufflören i sin lucka en liten nödvändighetsvisit — *que sais-je?*

Hr *Strömberg* fyller sin plats, som det heter, med stark röst och dito figur, någon tydlig karakteristik à la Willman blir det just ej, men ej heller några bedöfningsstoner à la Behrens, hvars smak icke alltid stod i jernhöjd med hans en tid unika organ; hr *Söderman* har som Brahminen ett par tre toner, som ljuda särdeles vackert, hr *Sellergren* är som Hans inskränkta Helighet i första akten lyckad både till röst, figur och utseende, den gode dom Allvar talar liksom hr *Rundberg* litet i näsan, men tar sig ej illa ut till det yttre, hr *Torslow* är som för tjugu år sen matros, och fruarna *Strandberg* tura om i nöjet »att lefva på hörnet af en septett», som är hoffruntimbrets enda göra, liksom ock de stackars »förtrogna» i så många operor!

Efter måttet af sin numerär göra herrar orkesterspelare och korsångare sitt bästa också i »Afrikanskan». Balettens förträfflighet är ett ämne lika utnött som åtskilligt af den i det hela mycket ståtliga uppsättningen, som likväl för 20 år sen åstadkom större sensation än nu, då nu, som sagdt, åtskilligt i kostymväg förefaller litet — tjuguarigt. Baletten är dock gentil ännu. Att icke kung Luiz fick se, hvilken stor dansmästare vår teater eger i lille hr *Sjöblom*, var dock en förlust för den krönte resenären. Annars kan man ju säga att »Afrikanskan» såsom galaopera — d. v. s. icke speciellt portugisisk, som sagdt — försvarar sin plats: en grann scen mot en grann salong.

* * *

Föröfrigt har k. operan, då detta skrives, icke hunnit med något nytt eller nämnvärdt gammalt. Hr Ödmann är engagerad, blott för en termin, säges det. Hans lärjunge, hr Bratbost, har sjungit barcarollen i »Tell» — d. v. s. Ruodis parti — och väckt anklang för sitt höga *c*, utan hvilket ingen lifstid kan bli salig för en tenor. Hr B. är ännu blott ett löfte, men ett vackert.

I »Trumpetaren från Säkkingen» hafva hr Forstén och fröken Ek hufvudpartierna. Denna opera är i dagarne uppförd och således ämnet för nästkommande revy, som verk-

ligen kunde haft ett musikaliskt intressantare ämne än detta popularitetsjägtande opusculum.

Nya Teatern har börjat sin musikaliska säsong med de celebra namnen Marcus Bouillard, Frédéric Hervé etc., som klingat ur *Anna Judic's* charmanta mun, Anna Judic, den fina artisten med den grofva repertoiren, idealet för en *ingénue* i *le genre canaille*.

Här hemma hos oss har hon gjort några bedömare yra i mössan och vållat diverse andra förskräcklig förargelse. Medelvägen hafva få beträdt.

Denna Judic — après tout — är hon en stor artist? Javäl! Men är hon så stor, att hon aldeles ställer i skuggan *alla* våra egna Ninicher, Nitoucher o. s. v. Om man är *mycket svensk*, svarar man »javisst, javisst!» — är man olik sin nation — d. v. s. icke så brinnande afgudisk mot allt utländskt — så drar man på svaret.

Judic's superiorité — det är hennes briljanta hufvud, som än ytterligare förhöjer fransyskans naturliga *savoir faire*. Med ett sådant hufvud med i spelet — måste man göra lycka och stor lycka öfverallt. Skada att Judic sökt sin lycka på gränsen till café-chantant-estraden.

Våra svenska damer i Judigenren sakna Judic's goda hufvud. Det är illa för genren. Men de sakna också hennes eleganta frivolitet, och det är än värre.

De liksom de svenska öfversättningar, som de spela, äro betydligt oskyldiggjorda, en upplaga *ad usum Delphini*.

Derför *kunna* de ej spela som Judic, om de ock hade all hennes talang.

De kunna öfverträffa henne i skönhet — men ej i skönhetens pikanta tillgodogörande — i sångröst — men ej i sångföredragens karakteristiska utformande — i spelets adelhet och naturlighet — men ej i dess tusentals miniatyrfinesser à la diable — alltså — de besegra i det för genren oväsentliga och de besegras i dess kärna.

Och — som sagdt — detta delvis genom de toucherade öfversättningarna, som gör den svenska Niniche relativt taget till ett litet helgon, och ett »litet helgon» till en liten engel. Att punkt för punkt jemföra fru *Cysch's* Niniche eller frk. *Petterson's* Nitouche med Judic's — blir därför lika orättvist som orimligt. Judic's spel i den svenska texten till Niniche skulle vara lika malplaceradt som fru *Cysch's* i den franska.

Men därför nu att Judic är stor och oupphinnelig i den franska pjesen, behöfver Sophie Cysch ej vara stäld i skuggan i den svenska. Vice versa Nitouche — Anna Pettersson.*

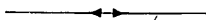
Dock skulle vi önska, att våra nu nämnda artister höjde sig upp från genren i fråga. Låt vara, att Judic är en storhet, men att täfla med en storhet, som utmärker sig i »Le fiacre 117» m. m., är i all sin lyckliga hopplöshet dem begge ovärdigt.

Adieu, Judic — mais avant tout — genre de Judic — adieu, adieu pour toujours!

* En komplimang föröfrigt åt dessa älskvärda damers motiverade kurage att midt under brinnande Judicfeber uppträda som Lili och Nitouche. Mod är en dygd, dygdens belöning har ej heller svikit: blommar och jubel!

20 September.

Volontaire.

En framtidsmusiker.

Frans Liszt

och hans betydelse för den moderna konsten.

Af

V. v. S.

Génie oblige

LISZT.

I.

Om det i allmänhet beträffande de stora kontinentala strömningarna på konstens område kan sägas, att det endast är de starkaste af dem som med sina mera aflägsna böljslag nå upp till oss, så gäller detta i ännu högre grad musiken än de öfriga konsterna. Så väl på diktens som de bildande konsternas mark mogna de stora kulturlandens skördar, om långsammare och väl äfven kargare än der ute, dock äfven för oss. Den förra skänker oss sina alster antingen direkt i det egna idiomet eller i öfversättningens omklädnad, och förutsatt att vi sjelfva ega förmågan att intressera oss därför, blifva vi på detta sätt ej allt för indirekt delaktiga af hvad tiden har att skänka. Den bildande konsten tillför oss allt detta ännu mera omedelbart genom de unga krafter, som hemifrån draga ut till fastlandets konsthärdar för att sedan, i utöfningen af sin konst och i det eniga arbetet för att skänka nya, starka och friska intryck, afbördas sig sin skuld till hemlandet. Och härigenom blir vevelferkan på detta område vida mindre fragmentarisk, härigenom blir detta faktiskt en insats i den andliga utvecklingen, som ej bör underskattas, trots det att resul-

taten deraf enligt sakens natur alltid måste blifva ett mindretals tillhörighet.

Ser man åter på tonkonsten, blir förhållandet vida ogynnsammare. Oaktadt musiken är den konst, som talar det lättast förstådda, det för massorna lättast tillgängliga språket af dem alla, oaktadt svenska nationen — åtminstone af sig sjelf — gerna prisas såsom musikalisk, kan man ej underlåta att lägga märke till, hurusom vi just på detta område mer än på något annat stannat efter i utvecklingen. Här draga inga ungdomskaror ut för att hemta nya skatter, för att ingjuta nytt lif i de gamla formerna, här står ingen framtidstrupp skuldra vid skuldra för att skjuta på, så att det måtte gå framåt i nya banor; och göres något försök att föra det nya (eller det gamla under nya synpunkter) inför allmänheten, så har det visat sig, att den riktiga uppfattningen deraf strandat lika mycket på okunnighetens indifferentism som på den stagnerade konstens afgjorda fiendtlighet mot allt nytt. Detta senare då företrädesvis från deras sida, som med det offentliga ordets makt eller en allmän läroanstalts auktoritet haft skyldighet att öppna blicken — både på sig sjelfva och på andra — för framåtskridandet och leda smaken framåt i st. f. tillbaka; det förra från den allmänhets sida, som utan denna ledning dock mången gång, när hon fått följa endast sin sunda instinkt, kan sägas ha funnit det rätta vida säkrare än de, som haft till sin uppgift att visa vägen. De sista decenniernas oerhörda utveckling på det musikaliska området har, i stort sedt, dragit oss förbi utan att lemna så godt som några nämnvärda spår i konstmedvetandet och yttringarna deraf, tiden har lupit med svindlande fart, medan vi stått stilla eller krupit med snigelgång, och på detta sätt ha luckorna i utvecklingen under årens lopp blifvit allt större, så att nu mången för ett riktigt förstånd absolut nödvändig länk i kedjan helt och hållet saknas, och vi inför de lösryckta konstyttringar, som nå oss, ej sällan stå oförmögna att fatta vare sig deras historiska eller konstnärliga betydelse.

Om ock, såsom sagdt, drygaste delen af ansvaret härför faller på dem, som medvetet eller omedvetet hämmande inverkat på utvecklingen, måste ju i ett litet land, med isolerad läge, äfven andra orsaker medverka härtill; undantag kunna ju derjemte i särskilda fall äfven gifvas, men såsom allmän regel torde det ofvan sagda få anses ega sin giltig-

het, och man kunde svårligen undgå att finna ett nytt bevis härför i det sätt, hvarpå underrättelsen om Frans Liszts död den 31 sistlidne juli i vår press gled lika spårlost förbi, som hans lif och verksamhet varit okänd och utan betydelse för vår konstnärliga ståndpunkt.

Namnet kände man ju nog till, förstås, visste ju också, att han var en märkvärdig pianospelare och hade må hända fäst sig vid någon af hans glänsande transskriptioner öfver en eller annan känd melodi, som man hört; men knappast mycket mera. De dagliga tidningarna bragte ju också, så vidt vi känna, utan undantag nekrologer öfver honom, och dessa började nästan hvar enda en med »Verldens störste pianist» eller »En af samtidens störste virtuoser» eller dylikt; följde så biografiska data, någon redogörelse för hans lysande personlighet och dito pianospel, med ett tillägg, att han kämpat för Wagners idéer, att han försökt sig som komponist och äfven som skriftställare »i en svulstig stil» o. s. v. En veckotidning, hvars uppgift förr varit att särskildt följa konstföreteelser, ger en bild, hvars hufvudintryck blir att Liszt såsom *virtuos* en gång varit stor men nu öfverlevvat sig sjelf och ej längre är förtjent af allt det öfversvinliga lof, som årligen från Weimar utkolporterats öfver honom. Den ärade förf. tyckes ej känna till, att snart en mans-ålder förgått, sedan Liszt, fastän han visserligen fortfor att spela offentligen, afbröt sin virtuosbana och upphörde att sjelf vilja betraktas som virtuos* samt att den verkliga tyngdpunkten af hans betydelse ligger på ett helt annat område. Och för honom, lika litet som för någon af de öfriga tyckes ens en aning ha uppgått om, att med Liszts död en konstepok gått till ända, hvars räckvidd mot framtiden ännu ej låter mäta sig, att med honom en af de få verkliga storheterna gått ur tiden.

Denna storhet, så mångsidig, så rik och framför allt af ett så stort inflytande på den samtida konsten, att detta endast kan förklaras ur den andliga öfverlägsenhet, som på snart sagdt alla områden kännetecknar hans personlighet, erhåller sin bästa belysning från de andliga rörelser, som tillhöra Liszts ungdomstid. Och för att rätt förstå gången af

* Huru han icke desto mindre spelade ännu ett par år före den i nekrologen betecknade tiden, få vi må hända längre fram tillfälle att vidröra.

hans utveckling såsom konstnär, lika väl som de starka motsättningarna i hans karakter, måste man åtminstone antydningvis erinra sig de viktigaste af dem, hvilka mera direkt ingripit i hans lif och tillika med den gestalt detta redan vid unga år tog utgöra förutsättningarna för universaliteten i såväl karakter som konstnärsllynne.

På fädernet ungrare, på mödernet tysk, erhöll han hela sin uppfostran i Frankrike, för att först under en senare period i sitt lif, vid sidan af de bestämmande inflytelserna häraf, emottaga andra för hans konstnärståndpunkt ej mindre afgörande inflytelser från moderns fädernesland. Det hem, der han skådade dagens ljus, var enkelt och borgerligt, lefnadsvilkoren mycket blygsamma, men långt innan barnåren ännu voro förbi, hade förändrade förhållanden gjort honom till salongernas och boudoirernas »enfant gaté», för hvilket intet sällskap var nog aristokratiskt, som i Faubourg St Germain och Faubourg St Honoré's mest högättade kretsar umgicks såsom fullkomlig jemlike.

Hans af naturen svärmiskt religiösa sinne erhöll under moderns fromma händer en riktning egnad att ytterligare utveckla detta, och som bekant tog vid ynglingålderns inträde svärmeriet en sådan öfverhand, att han på fullt allvar funderade på att öfvergifva konstnärslinjen för den presterliga. Men motsatta inflytelser göra sig snart gällande i ynglingens lif. Knappt 16-årig står han beröfvad den faderliga ledning, som hittills vakat öfver hans utbildning, och detta vid en tid då luften var mättad med ångor, som väl kunde stiga en glödande ynglingasjäl åt hufvudet. De närmast föregående åren, medan fadern lefde, hade Liszts tid varit alltför upptagen af musikaliskt arbete och konsertresor för att lemna rum åt andra studier. Nu på egen hand och inför en social brytningsperiod, som öppnade nya perspektiv för ynglingens hänförda blickar, kände han, huru den rent menckliga sidan af hans uppfostran blifvit tillbakasatt, huru mycket han hade att taga igen för att lära sig rätt förstå lifvet och efter den höga måttstock, han lagt derpå, göra det fruktbringande, och med feberaktig ifver sökte han nu taga igen det försummade. Allt ville han genomforska, förstå, känna. Då så godt som alla förstudier saknades honom och törsten efter vetande nu plötsligt bröt fram med styrkan af en explosion, kunde ej heller utvecklingen blifva synnerligen regelmessig. På måfå grep han efter allt och

alla. Montaignes skepticism och Lamennais' försvar för katholicismen*, Voltaire och Lamartine, Saint Beuve, Ballanche, Rousseau, Chateaubriand och mycket mera dertill, utan någon ordnad plan. Man berättar ju också från denna tid, hurusom Liszt, när han en dag i ett sällskap råkade advokaten Crémieux, störtade fram till honom under utropet: »Mon-sieur Crémieux, apprenez moi toute la littérature française!» hvarpå denne skall ha svarat: »Une grande confusion semble régner dans la tête de ce jeune homme.» Och för visso herskade der ännu mycken förvirring i hans unga hufvud, och många år skulle förgå, innan alla de jäsande elementen hunnit sätta sig till en produkt af en så omfattande och så mångsidig bildning, att han i detta hänseende kan ställas såsom en af de främste bland alla tiders konstnärer. Men det fans derjemte hos honom, utom ett osläckligt begär efter sanningen och en omutlig kärlek dertill, redan då denna orubbliga tro på konstens höga uppgift i lifvet, som satt sin stämpel på hela hans följande bana och nu ledde honom oskadd ur både tankstridernas och fantasteriernas mest hotande irrgångar.

Sålunda förberedd mottog Liszt julirevolutionen med en hänförelse utan gränser, men der, såsom synes, också all kritik var bannlyst. Missnöjet med det bestående var allt för häftigt för att man ej, när det gamla sopades bort, skulle vara färdig att öfverlemna sig åt frihetsdrömmar af den mest vidt sväfvande art, och hade nittonåringen fått råda sig sjelf, skulle han kastat sig midt in i barrikadstridernas vimmel, för att kämpa för humanitetens rätt och för den förtryckta menskligheten. Endast med möda kunde hans moder, som efter faderns död bosatt sig i Paris, afhålla honom derifrån, och i stället gaf sig hans frihetstörst luft i — skizzen till en stor »symphonie revolutionnaire».** Trots

* Abbé Lamennais var då ännu kyrkans lydige son och det restaurerade kungadömet's ifriga förkämpe. Få år senare, då han i sin *V'avenir* och sin »demokratiska evangeliebok» *Paroles d'un croyant* brutit med sitt föregående och träd i främsta ledet bland frihetskämparne, blef den personliga beröringen mellan honom och Liszt af stor betydelse för den senare.

** Skizzen härtill har gått förlorad, men enligt de anteckningar, som finnas derom, skulle den byggas på tre stora typiska motiv: ett slaviskt, en gammal hussitsång från 1400-talet, ett germaniskt, psalmen »Vår gud är oss en väldig borg», och ett romanskt, marseljäsen, samt utgöra »en universell segerhymn till förhärlikande af humanitetens och

ifvern, med hvilken han gick till arbetet härpå, blef den aldrig färdig. Långt dessförinnan voro hänförelsens dagar förbi och de bittra missräkningarna hade trädt i stället; alla de stora förhoppningarna på juli-revolutionen hade upplöst sig i dunst och dimma. Men denna tilldragelse blef dock af en afgörande betydelse för den unge Liszt. Den väckte honom för det sjukliga drömtillstånd, hvarunder han förut hängifvit sig åt grubblande svärmerier, och gaf åt hans konstnärsarbetet en tydlig praktisk riktning. »C'est le canon qui l'a guéri», brukade hans mor säga derom. Derjemte kallade den till medvetande ett demokratiskt element, medfördt från fädernehuset, men tillbakaträngdt under den förfinadt aristokratiska form hans lif tagit. Nu öppnade han sitt hjerta på vid gafvel för den lidande menskligheten, han brann af begär att, hvar helst han såg någon nöd, någon social orättvisa, komma den till hjälp, och det närmaste utttrycket erhöill detta genom en offervillighet, som ej kände några gränser, att med frukterna af sitt arbete bispringa, hvar han kunde.*

Att han med dessa impulser skulle känna sig dragen till Saint-Simonismens vackra utopier om en förbrödrad mensklighet och en hela släktet omfattande kärlekens och jemlikhetens religion ligger i sakens natur, och dess ideala upp-

frihetens tanke». Utan tvifvel är det Beethovens »Schlacht bei Vittoria», som tjenat L. till förebild, och symfonien eger sitt särskilda intresse såsom temligen direkt hänvisande på de vägar, L. längre fram skulle beträda som tondiktare. För öfrigt har ett motiv derur bibehållits i hans »Heroiska marsch» (d-moll) och i hans symfoniska dikt »Hungaria» hvarjemte bearbetningen af marseljäsen för »revolutionssymfonien» lagts till grund för hans parafras af samma namn.

* Den välgörenhet, Liszt öfvade, tog så oerhörda proportioner, att så vidt vi veta intet motstycke härtill kan uppvisas. Ej blott hans födelseland fick gång på gång mottaga förnyade bevis på en furstlig välgörenhet; hvarje land, hvarje stad, snart sagdt, som han gästade, på samma sätt: han spelade till förmån för arbetarkomitéer, för enkor och faderlösa, sjuka och blinda, och hvarje konsert inbragte summor, som äfven med vår tids lägre penningevärde måste anses betydande. Särskildt offrade han mycket på grundläggande af understöds-kassor för fattiga musici, och bland de större allmännare företag som han understödt nämna vi här endast Kölnerdomens fullbordande samt upprättandet af Beethovens-monumentet i Bonn, hvilket kunde komma till stånd endast derigenom, att Liszt af egna medel tillsköt *en tredjedel* af hela den erforderliga summan. Under sådana förhållanden kan man knappast undra på att vid hans död ej mycket fans kvar af de millioner, hans konst inbragt honom.

fattning af konstens nära samband med religionen och af konstnärens »medlaretjenst» har helt visst ej varit utan inverkan på Liszts egen ståndpunkt. Hans direkta förbindelse med Saint-Simonisterna, hvilka, ehuru de existerat tidigare, först efter 1830 ädrogo sig allmänare uppmärksamhet, synes deremot hafva inskränkt sig till en närmare bekantskap med en del af de särskilda medlemmarne samt till att åtskilliga gånger öfvervara deras sammankomster, och Schillings uppgift att han låtit upptaga sig till medlem af sällskapet är helt och hållet gripen ur luften, hvilket bäst visas af ett bref från Liszt till honom, deri detta på bestämdaste dementeras. Derjemte hade äfven den indirekta förbindelsen redan upphört under Saint-Simonismens senare och sjukligaste period.

Men ej blott på det politiska och sociala området böljade det starkt; icke mindre häftigt blef genombrottet på det konstnärliga. Man behöfver endast erinra sig, huru strängt den gamla klassiska skolans anhängare på alla områden vid denna tid regerade öfver den allmänna smaken, huru den utan nåd förkastade allt, som äfven i den minsta småsak gick utom de utstakade rāmärkena*, för att förstå, huru den andedödande formalismen skulle vid brytningen framkalla sin yttersta motsats. Och i spetsen för anloppet mot allt det öfverlevfva gick seklets jättesnille, Victor Hugo, kring hvilken skarorna sedan fylkade sig: namn sådana som Béranger, Dumas, Musset, Sandeau, George Sand o. s. v. eller på den bildande konstens område: Ingres, Delacroix, Delaroche, David, Pradier o. s. v., hvilka alla med snillet och den segervissa ungdomens kraft proklamerade fantasiens enväldiga herradöme och känslans fullkomliga frigörelse från alla häfdvunna skrankor, ej mindre i lifvet än i dikten. Och äfven i musiken fann den stora rörelsen likasom ett återljud, hvilket bebådade nya mål, nya synpunkter äfven der. »Vid sidan af Rossinis glädtigt njutningslystna toner, som beherskade teatern, hade Auber redan med 'Den stumma' vunnit en triumf, som pekade mot andra stämningar än blott en tanklös öronfägnad, och i bakgrunden skymtade operascenens blifvande enväldsherskare Meyerbeer, färdig att låta

* Ett karakteristiskt exempel är det öde som drabbade det första romantiska dramat, de Vignys »Othello», hvilket föll på det lilla ordet »mouchoir», som förf. tvärt emot allt tragiskt skick lagt i den svartsjuke morens mun.

alla framgångens minor springa. Medan Malibran och Sonntag sjöngo sina italienska arior, vågade Habenek för parisarne frambesvärja Beethovens maner, och Cherubini, konservatoriets direktör, som sökte enväldigt svänga klassicitetens taktstock såväl på teatern som i kyrkan och konsertsalen, förmådde ej hindra, att Berlioz redan nu gläntade på romantikens dörr, eller att musikerna ej mera ville låta metronomen ensam bestämma takt och tempo.»

Från sina religiösa drömmar och strider störtade Liszt med den vaknade frihetskärlekens, den lidelsefulla känslans hela styrka midt in i denna »den moderna konstens Walpurgisnatt», och det fans en tid, då ingen af romantikens yrande andliga bacchanaler var honom för vild. Att på grund häraf utan vidare göra Liszt till en af de franska romantikerna, hvilket särskildt skett från den sida, som fränkänner honom annan betydelse för konsten än virtuosens, är emellertid ett misstag. Han hade under utvecklingsåren en romantisk period att genomgå, men det djupaste grundlaget för hans begåfning var både så estetiskt sundt och etiskt allvarligt, att han vid mognare år (man erinre sig att han vid denna tid var föga mer än 20 år) åter strök af sig allt det osunda denna möjligen qvarlemnad. Vill man dock i hans senare konstutveckling spåra någon inverkan af de romantiska ungdomsdagarna, torde man, utan att taga mycket fel, ur romantikens uppfattning af konsten och konständamålet kunna härleda den första impulsen till Liszts egen ståndpunkt i dessa frågor, och särskildt kan helt visst romantiken betraktas såsom andlig fadder till den för framtidens konst betydelsefulla princip, för hvilken Liszt gjort sig till missionär, att »allt inom konsten, som har sitt ursprung i en ädel och upphöjd känsla samt i sin yttring motsvarar denna, är berättigad». För öfrigt märker man, ehuru öfvergående, en sådan inverkan på hans kompositioner, från 1830-talet, men den punkt, på hvilken den onekligen varit starkast, är ej hans konstnärliga utan hans privata lif. Det förtroliga umgänget och det nära vänskapsförhållandet till de mera framstående romantikerna, särskildt Musset och George Sand*, kunde ej förfela att starkt in-

* Det genom ett bref från Heine till Laube uppkomna ryktet — hvilket dock af den förre sedan återkallades — att förhållandet till George Sand skulle ha varit ett annat än blotta vänskapen, torde nu mera ej tarfva någon vederläggning. Och oaktadt Liszt, äfven sedan han lemnat

verka på den mera lössläpta form hans lif tog och på hans åsigter om lidelsens allena berättigande såsom normerande förhållandet till det andra könet. Det är under denna tid, som den mera betydelselösa idyllen med grefvinnan Laprunarède utspelas, och det är denna, som knyter det för honom skickelsediga förhållandet till grefvinnan d'Agoult*, modern

Paris 1835, vistades länge hos henne på Nohant samt hon under Genèveperioden besökte honom, ser det ut, som om äfven denna vänskap varit mera en yttre anknjning, beroende på tillfälliga omständigheter och samstämmighet i revolt mot det gamla, än någon djupare inre sympati. Såsom sedan visade sig, behöfdes det också ej mycket för att upplösa detta rent yttre förhållande, och äfven sedan den omedelbara anledningen härtill ej längre förefans, återknöts det aldrig.

* Grefvinnan d'Agoult, född de Flavigny, mera känd under sitt författarenamn Daniel Stern, tillhörde både på fädernet och mödernet l'ancien régimes förnämsta familjer. Sjelf nära tjugotreårig var hon i både inre och yttre begåfning en af den förnäma pariserverldens mest glänsande företeelser, när den ännu ej tjugotreårige Liszt kom i hennes väg. Hon hade då, efter julirevolutionen, i viss mån brutit med sina traditioner, men hennes salong var en af de mest sökta i Paris och mötesplatsen för den nya tidens andar. »Alla de mina höllo sig borta från borgarhofvet», säger hon sjelf, »men i våra tomma salonger hade jag om möjligt ännu tråkigare än förr vid hofvet (Carl X:s, der hon var hofmästarinna hos dauphine, hertiginnan af Angoulême, Ludvig XVI:s dotter). Jag var ej bestämd att tillbringa mitt lif i denna orkeslösa tomhet och gjorde revolution. Jag insåg, att talangen hade rätt att intaga den plats, som förr uteslutande var reserverad börden, och kallade till min salong diktarne, dessa ljusets söner och — en berömd konstnär.» Den berömda konstnären lyste för öfrigt länge der, innan verlden fick något att säga derom, och det ser ut som om Liszt, sedan det bedärande inflytande, grefvinnan öfvade på honom, började blifva farligt för hans lugn, en tid bortåt sökt undfly nätet. Det var under denna tid han tog sin tillflykt från Paris till den förut omnämde abbé Lamennais i Bretagne, hos hvilken han sökte lika mycket lugn undan lidelsens stormar som klarhet i den inre söndersplittringen. Och man skulle nästan kunna säga, att hans »Pensée des morts» (n:o 4 af Harmonies poétiques et rélegieuses), som skrefs i La Chénnaie, blir likasom en alldeles specifik bärare af hans stämning vid denna tid: en oändlig längtan, ett lefnads-trött bortvändande från verdens oro. Belysande denna är ock den beteckning för föredraget, som L. först gifvit detta stycke i st. f. titel: »Avec un profond sentiment d'ennui», och, förklarar han sjelf, »ennui här taget i den djupa betydelse Bossuet plägade ge ordet: »cet inexorable ennui, qui est le fond de la vie humaine».

Detta menckliga lif med alla sina skiftningar tog honom emellertid efter återkomsten till Paris snart åter fången. Det brusande lifvet å ena sidan med George Sand och hennes själsfränder, å den andra med en krets unga eleganter af börd och begåfning — bland hvilka främst lyste den för sitt njutningslystna och öfverdådiga lefnadsätt ej mindre än för skönhet och konstsinne bekante furst Belgiojoso — drog honom

till hans trenne barn och hans trogna följeslare undegar fem år (1835—40). Att dessa år, trots det hämmande för hans utveckling, som låg i detta förhållande, icke desto mindre blifvo af en afgörande betydelse för konstnären Liszt, berodde kanske mest derpå, att han nödgades lemna Paris och genom det starkt impulsiva lifvet under oafbrutna resor emottog en mängd nya intryck och synpunkter, hvilka mer än något annat gifvo honom en andlig mognad långt öfver sina år.

mer och mer till sig. Och nu flydde han ej längre den förföriska grefvinnan. Det gamla förhållandet tog honom allt starkare fängen, ända tills det utmynnade i en skandal, som bragte hela den förnäma världen i uppror och gjorde dess älskling omöjlig i Paris: madame la Comtesse d'Agoult hade från man och barn rymt med pianisten Liszt.

»Det var», säger en af Liszts biografier om detta förhållande, »ej en plötsligt frambrytande kärleksflamma, som i ett ögonblick tändes, man vet ej huru, ej heller resultatet af en stilla spirande böjelse eller frukten af en ömsesidig inre själsfrändskap: det var en tillfällighet, en nyck, en lek — en olycka.»

Sådant det nu var, var emellertid tärningen kastad, och med sin vanliga generösa storsinhet samt med ett för hans år ganska anmärkningsvärdt praktiskt förstånd öfvertog han från första ögonblicket alla en mans förpligtelser gent emot den qvinna, som offrat sig för honom. Och den pligtrohet, hvarmed han, så länge förhållandet varade och ännu längre, fylde dessa förpligtelser samt tog på sig alla konsekvenser af det steg han tagit, nödgade äfven dem, som dömdo omildast, erkänna, att hans handlingssätt var fullt »korrekt», och till och med greve d'Agoult, grefvinnans man, betecknade honom i detta hänseende, som »en man af ära». Det är bekant, att Liszts, trots den lidelse som beherskade honom, sökte afhålla grefvinnan från att för hans skull öfvergifva sin familj. Sedan det icke desto mindre skett, insåg han, att det enda sätt, hvarpå hon kunde rehabilitera sig, var genom ett lagligt giftermål, men då han för att möjliggöra skilsmessan från greven sökte förmå henne att öfvergå till protestantismen, erhöll han till svar: »madame la Comtesse d'Agoult ne sera jamais madame Liszt». Detta inträffade redan under vistelsen i Genève, alltså i början af deras förbindelse, och må hända erhöll hans tro på den lycka, han drömt om, redan då första stöten, om ock nu denna skugga var öfvergående. Detta svar kastar emellertid ett egendomligt ljus öfver grefvinnans karakter och ger nog skäl för deras mening, som vilja göra den ej så litet hypokritisk. Jemte den ovanliga begåfning, hvaraf hon var i besittning, hade hon tillika insupit alla romantikens sjukligt förvirrande intryck, utan att synas förmå beherska dem eller bringa något fast andligt resultat derur. »Hon tillhör dessa psykologiskt intressanta qvinnonaturer, hvilkas inre existens utgör en blandning af andliga ingredienser, som aldrig nå till klarhet utan hela lifvet. igenom förblifva i ett sväfvande tillstånd, hvilket gör, att de hvarken nå till någon kraft i det afgjort goda eller afgjort dåliga.» Det sjelfbedrägeri, som detta medför, får, som man kan finna, gent emot andra lätt dragen af hypokrisi, och det är att antaga, att

Äfven i hans yttre ställning invercade umgänget med romantikerna på ett sätt, som här i förbigående må vidröras, då det mer än mycket annat bidrar till hans karaktistik. Han var under dessa år de förnämna salongernas hjelte. »Le petit Litz», underbarnet, som en gång öfverhopats med bonbons och smekningar, som efter konsertens slut gjort ronden kring logerna för att låta sig kyssa af hertiginnor och grefvinor, hade nu blifvit »le grand prodige», som från pianot till dem talade romantikens språk, som med sitt blixtrande snille, sin bländande konversation af

Liszt med sin djupare natur mycket snart insåg, såväl detta som det osanna i deras inbördes ställning. Härtill kommo äfven andra omständigheter, som orsakade slitningar och slutligen ledde till skilsmessa, bland annat helt visst icke minst den, att grefvinnan med sin öfverspändhet och tillika fäfänga, envisades att vilja utöfva ett bestämmande inflytande på Liszts konstnärskap. Hon drömde om ingenting mindre än att blifva hans Musa, som skulle beherska hans inspiration och lysa honom framåt på konstens bana. Detta irriterade hans nervösa ömtålighet om sin konstnärliga sjelfständighet, och hvarje sådant försök afvisades af honom med den förkrossande ironi, han hade till sitt föfogande, hvilket åter naturligtvis ledde till obehagliga divergenser. Sålunda berättas det, att då vid en dylik scen den unge diktaren de Ronchoud entusiastiskt utropade: »Hon har rätt! Vi skola böja oss, endast qvinnan kan förädla mannen. Tänk på Dante och Beatrix, tänk på huru den gudomlige diktaren lyssnade till hennes ord som till en uppenbarelse! *Du* Dante, *hon* Beatrix», Liszt häftigt afbröt honom med de orden: »Bah, Dante och Beatrix! Det är Dante'erna som skapa Beatrixerna — de äkta dö, när de äro aderton år!» Grefvinnan förstod aldrig att »der kärleken lefver, är egoismen död», och att detta mer än eljest gäller den qvinna, hvars lott det är att älska ett snille.

Som man ser hade förhållandet, trots det romantiska skimmer, som vid denna tid omspelar både Liszt och grefvinnan, ej endast ljusa sidor; och med varsamhet torde man derföre ock få emottaga den poetiska skildring deraf, som efter grefvinnsans muntliga meddelande upptecknats af fru Marie Colban (»Nyt Tidskrift» mars—april 1886) och hvilken trots sina intressanta detaljer, vid jemförelsen med mera objektiva framställningar, temligen tydligt hänvisa på den förut omnämnda benägenheten för »sjelfbedrägeri». Att det verkligen fans rika poetiska moment deri, ligger väl i sakens natur, men också att dessa mer och mer blektes ut af den inre och yttre disharmonien.

I slutet af 1839 lemnade både Liszt och grefvinnan Italien. Liszt reste för andra gången till Wien, grefvinnan återvände till Paris med barnen, (sonen Daniel död i unga år och tvänne döttrar, Blandine, gift med Napoleon III:s siste inrikesminister, Emile Ollivier; Cosima, först gift med Hans v. Bülow, sedan med Richard Wagner), och det förhållande, som i så många afseenden ingrep afgörande i Liszts lif, kan härmed anses slut, äfven om de yttre konsekvenserna deraf sträckte sig ännu längre.

fulla händer öste omkring sig sin naturs härliga gåfvor och kom mången urgammal vapensköld att förblekna vid sidan af det medfödda snilletts räng. Men å andra sidan förde han på samma gång ett helt annat lif med sina vänner romantikerna. »La vie bohème» med sitt fullständiga förakt för alla konventionela former, med sina mera spirituella än moraliska extravaganser slukade honom lika fullständigt i sin virfvel som det förfinade sällskapslifvet i sin, och med den egendomliga mångsidigheten och mottagligheten i sin natur hängaf han sig lika ärligt åt det ena som det andra. Följden häraf är lätt att förstå. Hans demokratiska tendenser blefvo på ena hållet lika mycket en stötsten som hans aristokratiska på det andra, och dock hade intetdera partiet någon rätt att göra honom förebråelser. »En konstnär», sade han, »kan hysa idéer, abstrakta idéer, men han kan ej tjena politiska meningar, utan att göra sig omöjlig för sin kallelse. För konsten ligger lösningen af alla politiska meningar i känslan för menskligheten». Och i öfverensstämmelse härmed sökte han höja konsten öfver dagens politiska strider. Demokrat och aristokrat på samma gång, stälde han sig på de undertrycktas och nödlidandes sida. Här var han demokrat: djerf i att fordra. Men samtidigt stälde han sig på deras sida, till hvilka fordringarna riktades. Här var han aristokrat: stor i att gifva. Sin konst lånade han aldrig åt politiska agitationer, ej ens då, när hans sympatier voro med dem, lika litet som han stälde den till de kämpande partiernas tjeust: hans politiska meningar lågo i »känslan för menskligheten». Och huru hans lif sedan vexlade, huru han likt en glänsande meteor steg allt högre på konstens himmel, tändande, lysande in på nya banor, denna hans ungdoms varma känsla blef ända in i ålderns höst den djupaste grundtonen i hans väsen, den blef så att säga den klangbotten, mot hvilken allt hvad han verkat erhöll sin af den varmaste humanitetskänsla vibrerande ton.

Åren i Paris hade med sitt mångskiftande innehåll satt en outplånlig prägel på Liszts hela andliga fysiognomi och ha derföre ansetts böra föregå teckningen af den mognade mannens konstnärsarbete, såsom i mångt och mycket begrundande och förklarande denna. Resorna med grefvinnan d'Agoult samt de följande åren intill 1845 gjorde honom sedan till Europas tillhörighet, och när öfversvämningarna

i Ungarn 1838 för första gången sedan barndomstiden kallade honom åter till födelsebygden, blef vistelsen i Wien och intrycken derifrån mådelbarligen uppslaget till en ny vändpunkt, som både i andlig och bokstafig mening skulle föra honom öfver på germanisk botten. Och det blir sedan ur denna, som de stora reformerande frukterna af hans konst skola mogna för samtiden, det blir under denna period, som han med hela intensiteten af en brinnande öfvertygelse och snillet öfverväldigande makt ställer sig främst i striden för att rödja vägen för nya ideal, nya mål inom tonkonsten.

(Forts.)

Konstutställningen i Göteborg 1886.

Några anteckningar

af

Cecilia Wærn.

I.

De anteckningar, som här följa, äro skrifna från en ståndpunkt, som jag så godt först som sist vill angifva. Jag är ej ensam om den, utan har tidsriktningen med mig och stora författare till förebilder i fråga om att anse, att man vid bedömandet af ett konstverk bör utgå från snarare sträfvan att uppskatta än lusten att klandra.

En sådan utgångspunkt behöfver alls icke leda till en kritiklös beundran af allt, som det faller konstnärerna in att bjuda oss. Nej, konstnärn har sitt område, han som alla andra i den stora arbetsfördelningen, och kritikerns uppgift är att söka taga reda på gränserna för detsamma och döma de individuella konstverken derefter.

Målarkonstens område ligger då, för det första, inom de sköna konsternas rike i allmänhet. Dess alster skola i fantasiens skapelser afspegla lifvet — inre eller yttre, ideelt eller realistiskt, allt som tidsströmningen går och tidens idéer kräfva. Den skall hjälpa till att för alla gifva hvardagslifvet mer lyftning eller innehåll genom att i konstens form göra såväl tidens högsta eller starkaste ideer åtkomliga, som lifvets skiftande växlingar åskådliga för alla. Detta är ju hvad som i allmänhet menas med konst — icke sant?

De olika konstarternas särskilda områden bero sedan på dels formen, dels uttrycksmedlet och på de konstnärliga

egenskaper, som i dem framträda. Mig tyckes det, som skulle här arbetsfördelningens princip göra sig synnerligen gällande och att man inom hvarje konstart bör fordra en insats af just de egenskaper, som äro för den utmärkande, af målarkonsten t. ex. *målarglädje* och *konstnärsblick*.

Målarglädje — ren förtjusning, stilla eller jublande öfver all den skönhet, som uppenbaras i färg och form, i belysning och reflexer.

Konstnärsblick — endera klar och genomträngande syn in i tingens väsen eller skarp blick för deras yttre egendomligheter. Men derjemte fordras äfven en annan gåfva att se, kanske den riktigaste för att det skall blifva något af gåfvan — det konstnärliga skådandet — att se bilden framför sig klar, fristående, hel, som en förberedelse till att få den hel fristående, klar på duken.

Jag skulle ej uppehållit mig vid dessa »lieux-communs», om jag ej funnit dem vara allt annat än lieux-communs i praktiken. Många diskussioner om konst har man hört under Göteborgs-utställningen i år, men endast undantagsvis hör man det tillämpas, som norm vid bedömandet af ett konstverk, att det först och främst skall vara *sedt* med ett par bra målarögon. Lika litet tycks man i allmänhet hägad att inse, att begreppet målarglädje är något annat än ett kotterslagord. Och dock ligger deri vida mera, än ens målarne sjelfva i hvardagslag erkänna — en damm mot den flacka pessimismens kringgripande vattensjuka, ett korrektiv mot öfverkulturen, som förslöar våra sinnen och binder för våra ögon, en den präktigaste insats till en vackrare och lefnadsfriskare framtid.

Slutligen vill jag tillägga, att dessa anteckningar icke göra anspråk på att vara en uttömmande redogörelse för alla konstverken på utställningen, utan snarare några iakttagelser om en del märkliga riktningar, hvilka man der kunnat varseblifva.

* * *

Genast från början kan man ej annat än lägga märke till mängden af de rent svenska landskapsmotiven. För min del kunde jag ej instämma i det för ett par år sedan all-

mänt gängse klagoropet öfver »bristen på svenskhet» hos våra konstnärer. Sådant låter icke tvinga sig. Dessutom var det ju lätt att inse, att det hela blott vore en tidsfråga, att den dagen säkert skulle komma, då realismen skulle blifva konsekvent och målarne bruka den utomlands förvärfvade tekniken till att tolka den svenska naturens egendomliga skönhet. Den dagen har kommit förr, än man då trodde. *Wahlberg* är ej längre så godt som ensam, bredvid finnen *Lindholm*, om att i den nya skriften uppteckna de svenska motiven. Allt flere af de yngre börja rikta sin uppmärksamhet deråt.

Och om en svärmare för den svenska naturskönheten ännu finner mycket kvar att iakttaga och förhårliga, så ligger snarare deri en borgen för framtiden än en orsak till klagan.

Innan jag nu går vidare, vill jag förklara, att jag med att uttrycka min glädje öfver att se svenska motiv behandlade ingalunda vill göra mig skyldig till att fördöma de utländska. Tvärtom — och det af många skäl. En god tafla är alltid en god tafla, för det första, och är den riktigt öfverlägsen, så gör den minsann sin nytta ändå, hvilket ämne den än behandlar. Vidare blir väl lifvet rikare, ej fattigare, vidare ej trängre af att få se huru det ser ut i andra länder. Men detta hindrar ej, att det blott är, som sagdt, konsekvent af realismen att rikta våra ögon på den inhemska naturen, så väl som på den utländska. För min del ser jag helst samma konstnär behandla båda. Det håller sinnet friskt och manéret borta.

* * *

En bestämd fördel för kritikern medföra emellertid de svenska motiven — de göra hans uppgift oändligt mycket lättare. Det går nog an att tycka att *Paulis* »Ruinerna» måste vara sann, därför att den taflan är så öfvertygande vacker, lufttonerna och belysningen så fulla af känsliga skiftningar och fina öfvergångar, att den måste haft naturen till förebild — den behandlar i alla fall en ljuseffekt, som man endast undantagsvis ser här hemma. Men de flesta af oss hafva väl någon gång sett inloppet till Stockholm en

försommardag och kunna intyga sanningen af *Lindmans* återgifvande deraf, med den egendomligt tunna, klara luften, de violetta tonerna på afstånd, skärpan och ljuset öfver föremålen på nära håll. Och det är ej blott en redbart studerad bild; den återkallar hela stämningen af en af dessa försommardagar, då timmarna tyckas stå stilla likasom molnen, och det är ännu morgon långt fram på dagen. Himlen, ljusnande i söder och full af präktiga moln, är vackert gjord, reflexerna i vattnet riktiga. Deremot skulle man för öfrigt önska en annan vattenbehandling.

Äfven Göteborgs skärgård har funnit sin skildrare. *Olof Jernberg* har med mycken frisk, luftig poesi, med god sammanhållning och en äkta marinmålares lätta, säkra hand, när det gäller vatten och saltsjöluft, återgifvit en af dessa halft beslöjade sommardagar i skärgården, då solsken och solrök spela i hvarandra öfver det rörliga vattnet, skuggor och dagrar flyga öfver skären, luften är full af undertryckt musik och lefnadsfriska rytmer. Nedanför Jernberg hängde *Hermelins* »I björkhagen», ett motiv från Sörmland, måladt med en fraicheur, som vore det af en helt ung friluftsmålare, som helt oförmodadt kommit ut i en björkhage och »upptäckt» skönheten af de blå förtoningarna och silfveraktiga ljusen mellan den späda grönskan. Strax bredvid hade vi *Flodmans* värlandskap. Det afbildar en ekhage en tidig vårdag, då träden, utom en eller annan hägg, ännu stå bara, men den sumpiga gräsmattan glänser som sammet i solskenet. Således ett nytt motiv — fast gammalt som naturskönheten sjelf. Det är uppfattadt med en liflig, klar blick och måladt med en delvis redan ypperlig teknik, t. ex. i behandlingen af gräsmattan och träsket, de skarpa ljusen och bestämda skuggorna. Fin och säker är äfven den ljusa luften mellan träden, hela taflan präglad af en personlighet. Intressant är att jämföra den med *Kreugers* »Sommardag», denna framförallt personliga duk. Här är det en innerlig, känslig, lyriskt stämd konstnärspersonlighet, som varit ett godt medium för att uppfatta och återgifva beståndsdelarna af en dishet sommardag vid stranden och den rika färgharmonien af julihimlens återspeglning i vattnet.

Vidare funnos i samma sal en stämningsfull afton af *Rosenberg*, ett motiv från Visby af *Gegerfelt* och ett motiv från Porla af *Lindström*.

I smärnummen påträffades också åtskilliga svenska mo-

tiv, både gamla och nya; barrskogsinteriörer och vårlandskap, skärgårdsmotiv och »stämningar» af flera slag; intet helt oförgätligt konstverk, ej heller något storslaget dugtigt försök att utvidga teknikens område, men flera bitar som man gerna skulle ega — och i all synnerhet mycken nedlagd känsla, många spridda goda iakttagelser.

I salarna till höger om trappan mötte man genast en duk af en man, som länge fört den moderna landskapsmålningens runor »med den äran», ett af dessa månsken af *Wahlberg*, hvilka vi ha så mycket att tacka för. Hvem af oss ser ej numera skönheter, som man förut ej i allmänhet lade märke till, i det sätt, hvarpå mörka föremål stå mot månlysets glittrande fära öfver vattnet, och i månskenshimlens många skiftningar? På ifrågavarande duk är det i synnerhet i luften, som en högt uppdrifven teknik varit verktyg för en anslående tolkning. *Wahlbergs* andra duk, »Mot aftonen vid Gullmarn», verkar något matt och blek genom sjelfva den djerfhet, hvarmed denne trollkonstnär i vibrism sökt få tag i det ljusa gäckande flor, väfdt af matt månsken och nybörjad skymning, som hvilat öfver skärgårdens klippor mot qvällningen.

Vidare har *Rydberg* med mycken delikatess behandlat den yppiga floran i dikesrenen, det fulla solskenet och den fint förtonande sommarstämningen öfver en skånsk slätt. Skärgårdens mjuka och smekande lufttoner ha lyckligt träffats af *J. Ericson* i hans Lysekilsbild, *Lindman* har här en af sina ljusa små hamnbilder, med förnämt klar luft, *Lindholm* en mulen vinterdag och en solig sommardag i skogen, *Gegerfelt* en vinterbild, hel som ett stycke fint stämd färg och full af förtjusande detaljer, *Lindström* ett motiv från Porla, (ett annat än samme konstnärs nyss nämnda), ett stycke sank mark och skog med präktig terräng, halft träsk och halft mosse.

Schultzbergs »Skogsväg i höststämning» är en med rätta allmänt omtyckt tafla, liksom ett populariserande af friluftsmålningens tekniska framsteg. Här förekomma inga »störande» blå skuggor eller besvärliga reflexer, som fordra, att åskådaren sjelf skall ha så sett på naturen. I detta trolska skogshvalf har konstnären endast gjort bruk af allmänt anslående sidor af den nya tekniken — dess förmåga att medelst riktigt iakttagna valörer och fint luftperspektiv återgifva alla skiftningarna af en skogsinteriör en septembardag. Känslig och rik är äfven behandlingen af terrängen.

Det är ett bra mod — en följd af friluftsmålningen — som riktat uppmärksamheten på de tidiga vårstämningarna. *C. Johanson* har valt ett sörmländskt motiv, en björkbacke med ett insjölandskap bakom. Det är skada att ett tunt mellanplan försvagar verkan af de präktigt fristående björkarna och den stämmningsfullt värlika viken. *Behm* åter har ett höstparti med aflägsset glittrande vatten, en tilltalande taffa med luft och färg — höstens lätta silkesflor i blått och guld — och stämning. Men hvarföre skola just runda sténar i förgrunden alltid vara sådana stötstenar? I allmänhet tycks ej denna utställning visa, att behandlingen af klippor och stenblock hållit jemna steg med teknikens utveckling för öfrigt. Aumärkningen gäller ej de aflägsna planen. Aflägsna bergsträckor ha tilltalande och riktigt behandlats af *Locher*, *Morten Müller* och *Norrmann*, skärgårdsklippor i mellanplanet och bakgrunden af *J. Ericson*. *Marie Tannæs'* »Sju systrar» äro bra observerade både till formation och deraf följande skuggspel; och andra exempel saknas ej heller.

Men så snart det kommer till stenpartier i förgrunden, som ej äro afsigtligt försummade, ha de en olycklig fallenhet för att se ut, som om de vore skurna i trä eller i annan underligt färgad materia eller gjutna i någon massa. Det hjälper ej att det ibland växer riktig mossa på dem. Undantag gifvas, förstås, och särskildt äro *Josephsons* klippblock kraftigt modellerade, fru *Gardell-Ericsons* förgrund på »Marstrand från Koön» fin och säker i form och färg, medan *Rosenberg* tycks sysselsatt med allvarliga studier.

Bland de många svenska motiv, som skulle återstå att omtala må nu till sist blott nämnas: skogsinteriörer af *O. Persson* och *H. Strandberg*, en vacker bit vår från Djurgården af *Hermelin*, skärgårdsmotiv, känsliga och fina i tonen, af fru *Gardell-Ericsson*. *Gegerfelt* har lemnat en af sina för vattenfärgens klara och lätta behandling, nobel färgstämning och känslig luft utmärkta vinterbilder; *Lindström* en tilltalande pastell, en furuskog mot rodnande aftonhimmel, skugga och uppstigande dimma nere i träsket kring trädstammarne, starkt ljusfull luft emellan kronorna. Allvarligt melodiös färgskala — enhet och känsla i bilden.

Många dukar har jag här nödgats förbigå, men hoppas

dock, att man af det i korthet anförda kan inse, att hvarken fosterlandsvännen eller naturiakttagaren har rätt att klaga öfver att den svenska naturen försummas.

*
* *
*

Denna riktning har ock synts mig ett så märkligt tidens tecken, att jag lockats till mångordighet och måste nu endast knapphändigt omtala landskapen från främmande land.

Norge kan väl knappt kallas ett främmande land, åtminstone ej i återgifvandet på duken. *Norrmann* och *Morten Müller* hafva äfven i år hitsändt ett par af dessa dukar, som för länge sedan gjort oss förtrogna med de norska fjordarnes skönhet. *Skramstad* har ett par stora, allvarliga stämningsbilder, en senhöst och en vinter, med synnerligen bra målade himlar, både den tunga novemberhimlen och den löftesrika töhimlen öfver snövidden. Om *Thaulows* vårdag är från Norge eller ej, vet jag icke. Den afbildar en solbelyst ström mellan bara träd, som stå och luta öfver den och till hälften skymma för himlen. Förmodligen är den nordisk, ty snösmulor ligga ännu kvar i skuggan, — men säkert är, att just så skall den målas en tidig vårdag, då allt glittrar och glänsar och står så friskt och klart i det skarpa solljuset. En sådan tafla är en riktig predikan mot allt hvad kammarpessimism heter.

Så ock *Thaulows* vinterbild i pastell »från Elbpark i Hamburg». Man må komma den så nära som helst, se kritstrecken och papperet — man störes dock icke i sin illusion att vara ute bland den nyfallna snön, se handelsstaden, med allt det oroliga lifvet dämpadt, långt nedanför, gripas af hela det stilla vemodet, den rena hvilan af en så dan vinterdag. *Thaulows* tredje bild gör ej så omedelbart poetiskt intryck som de båda andra, men visar mycken talang och känsla i återgifvandet af det fina i luft och stämning, som kan bjudas af det gamla Hamburg en mulen vinterdag.

Frankrikes natur börjar man också blifva (på afstånd) bekant med. Men här gäller dock mindre formen, de allmänna dragen, än vissa drag i detalj och derjemte färger,

belysningen, de tillfälliga stämningarnas spel öfver naturens anlete.

Bidrag till ökad kännedom saknas ej heller nu. Anmärkningsvärd är i synnerhet *Nordströms* »Blommande persiketräd i en vinodling». Både för den egendomliga vackra färgställningen (skära persiketräd, varm rödgul sand, korsad af blåaktiga skuggor, ljus vårvegetation i bakgrunden) som för den konstnärliga säkerheten och känslan i behandlingen.

Paulis »Ruinerna» har jag redan omnämnt. *Josephsons* »svalka» utmärker sig för kraft och poetisk stämning tillika — men en landskapsbild som jag vågar kalla fulländad, är *Nordströms* »Höst». Fulländad i sin enkelhet, sin gripande natursanning, sitt lugn och sitt vemod. Det är ej ofta man ser en så öfverlägsen teknik verka så enkelt, en så tilltalande stämning återgifven så hel.

Bland andra tolkare af fransk natur vill jag blott omnämna en ny förmåga — *Trägårdh* — och hans ljusa vårbilder, lifligt påverkade af impressionism.

Utpräglad impressionism träffa vi i ett par bilder från Italien af *Kolstö*. Mindre impressionism i afseende på behandlingen, än hvad uppfattningen angår, men sträfvan att återge det ögonblickliga intrycket. Det kan ej nekas, och bekräftas äfven här, att man derigenom kan lyckas få starkt fram en eller annan sanning — på alla de andras bekostnad.

Från Danmark ha vi ett par dugtiga bilder af *Zacho*, en präktig ekstudie och en bokskogsinteriör af förvånande ljusverkan.

* * *

Marinen — målningen af hafvet med dess salta skum och förtrollande luft, dansande vågor och skiftande skuggor — är här präktigt företrädd af *Locher*, som särskildt gifver oss ett värdefullt tillfälle att iakttaga skillnaden mellan vinterfärg och sommarfärg öfver vattnet. *Grimelund* har med fin observation tolkat några företeelser af färgspelet öfver vattnet i hamnen — de brutna reflexerna och många skiftningarna och de klara strimmorna kölvatten, som korsa dem. Af den afidne Skånberg har man ett par vackra bilder, af hvilka en är ett framstående prof på hans förmåga att

måla vått vatten och känsligt riktiga reflexer, med djupt, känsligt grön färg, under båtarne. Den välkända engelska aqvarellistens, *Clara Montalbas*, förtjusande konst och förmåga att gripa i flykten några af Venezias mest trolska, silfveraktiga stämningar, kunde vara bättre representerad. Hon har skickat oss vackra saker, — en ögonfågnad i sin yppiga färg och fina touche — men maniererade. Den rikaste begåfning har svårt för att hålla sig uppe i striden mot ideligen samma motiv. Vi ha ett annat exempel härpå i *Munthes* vinterbild — vacker, fin, konstnärlig t. o. m., men maniererad, äfven den.

(Forts.)

En kunglig älskarinna.*

Sedd på nära håll och i historiens ljus liknar »la belle Gabrielle» mycket litet en ädel och romantisk hjeltinna. Hon är ett decideradt fruntimmer, sinlig, ingalunda lidelsefull, beskedlig snarare än god och söker på alla möjliga sätt sko sig. Hennes porträtt i Parisbibliotekets samling visar ett stort ansigte, rödblommiga kinder och en fetma, som med möda hålles inom behöriga gränser af det trånga snörlifvet samt kalla och likgiltiga ögon, som ej upplysas af ett enda skimmer af ömhet. Man tror sig se Fruktksamhetens eller Helsans prosaiska gudinna. Hon representerar så att säga den officiella typen för den kungliga mätressen i forna tider: fullproppad, belåten, öfvermått, magnifikt svängande sig i konkubinagets prål.

Hennes gods hade kunnat utgöra ett litet konungarike. År 1594 köpte hon herregodset Vendeuil; de följande åren Crécy, Monceaux och Joigny; sedermera grefskapet Beaufort i Champagne, länsgodsen Jaucourt och Loizicourt, egendomarna Montretout och Saint-Jean-les-Deux-Jumeaux, hertigdömet d'Etampes ej inberäknadt, på hvilket Henrik IV plundrade sin lagliga gemål för att dermed styra ut sin mätress. Bouppteckningen öfver hennes lösören, som är förvarad i arkiven, väcker häpnad. Man kunde tro det vara »den gullhåriga prinsessans» lösörebo. Den gamle L'Estoile, så stor rojalist han än är, stöter sig i sin *Journal* öfver älskarinnans tygellösa lyx: »Lördagen den 12 november (1594)» — skriver han — »visade man mig en näsduk, som en broderare i Paris nyss gjort fär-

* Ur en helt nyligen utkommen samling historiska skizzer af *P. de Saint-Victor* (»Anciens et modernes», Paris 1886) hemta vi ofvanstående skildring, hvilken eger ett å propos för svenska läsare på grund af hr C. D. af Wirsens mycket omtalade poem om kung Henrik och hans sköna älskarinna.

dig åt madame de Liancourt, som skulle begagna den dagen derpå på en balett och som gjort upp om priset på den med honom, ett tusen nio hundra écus, hvilka hon skulle betala kontant.»

På ett annat ställe visar han henne, då hon jemte konungen gör sitt högtidliga intåg i Paris, med ett följe som en presumptiv drottning: »Klockan var åtta på aftonen, då hans majestät passerade bron Notre-Dame, åtföljd af mycket kavalleri och omgifven af en lysande skara adelmän. Med leende ansigte och förnöjd åt, att hela denna folkmassa så lifligt ropade: *lefve konungen!* höll han nästan hela tiden hatten i handen, hufvudsakligen för att helsa på alla fruar och fröknar, som stodo i fönstren . . . Madame de Liancourt framskred litet före honom i en alldeles öppen bärstol; hon var öfersållad af perlor och juveler så blixtrande, att de fördunklade fackelskenet, och hade en klädning af svart atlas, prydd med hvita tofsar.»

Gabrielles enda mål var att blifva drottning. Henrik IV, den störste slösare med äktenskapslöften, som historien vet att omtala, hade svurit henne giftermål. Hennes tre söner tycktes tillförsäkra henne kronan. Såsom på Rubens' tafla ledde barn henne till tronen och strödde blommor på hennes väg. Döden kom och grep henne i samma ögonblick, hon tog första steget till den.

Det är denna död eller rättare detta mord, som mer än något annat gifver Gabrielle upprättelse; man skulle kunna säga, att det var offentligt som en afrättning. De absoluta monarkiernas historia i forna tider är uppfylld af dessa brott, hvilka föröfvats inom konungahusen, ofta på dessas egna medlemmar, och hvilka utmanat konungen till bestraffning. Statsintresset drabbar ofta en gunstling, en furste eller furstinna ända in i palatset, med den venetianska inquisitionens djerfhet och strafflöshet. Det märkta offret faller plötsligt; en giftånga utbreder sig, mordet är påtagligt och ögonskenligt, men en hemlig fruktan förlamar straffet och förbjuder laga undersökning. Alla ögon slutas, alla munnar tiga, man går sin väg fram' utan att se sig om, man vet ingenting, man vill ingenting veta. Hvilken tystnad vid madame Henriettes, vid drottningens af Spanien (gemål till Karl II), vid hertigens och hertiginnans af Burgund dödsbäddar! Det är, som fruktade man att upptäcka ett okränkbart hufvud genom att lyfta på slöjan, som höljer det!

Gabrielles död är ett slående exempel på denna hemliga domarmagt i gamla tider. Hennes giftermål ansågs visst; gif-

termålsunderhandlingarna med Maria af Medici drogo ut på tiden och afstannade. Genom denna djerfva messallians slapp konungen undan de italienska inflytelserna och de spanska ränkerna; han blef åter den tolerante och oveldige konungen af ediktet i Nantes. Gabrielle dömdes och förklarades skyldig. Domen, som afkunnades i Madrid eller Florens, vann i Frankrike en hemlighetsfull medbrottslighet. Olyckan var ej utan förutsägelser. Hon förespåddes af stjerntydare. Sully, som blifvit fiende till älskarinnan, skref några dagar förut till sin hustru, att »strängen var hårdt spänd och att det ville tur till, att den ej bruste.» Icke, att han var medveten om förberedelsen till sorgespelet, men kanske såg han genom det förhänge, som dolde den. Gabrielle hade framför allt en förkänsla af sin nära förestående död. Liksom offret, hvilket, omlindadt med blomster, ledes till templet, förskräckt ryggar tillbaka, då det ser knifven blixtra under altarets festoner, skönjde hon döden vid tröskeln till tronen.

Då hon för etikettens skull måste lemna Fontainebleau och begifva sig till Paris för att der tillbringa den stilla veckan, liknade hon en dömd, som reste för att undergå sitt straff. Hon dikterade sitt testamente och tog en döendes afsked af konungen. Konungen, som kände sig rörd och sjelf var fattad af de förebud, som lågo i luften, följde henne till Melun med hela sitt hof och red dervid brevid hennes bärstol. Han lemnade henne åt sin förtrogne la Varenne och åt sin gardeskaptan Montbazou. Det var som att anförtro henne åt sin skugga. Hvad hade hon att frukta under skyddet af denna värja?

I Paris tog Gabrielle in i Zamets hus, en affärsman från Lucca, »herre till aderton hundra tusen écus», såsom han sjelf kallade sig inför en jurist, som frågade honom efter hans rang och titlar. Denne Zamet, störhertigens agent, hörde till detta tragi-komiska slag af italienska lycksökare, som Mediceerna införde i Frankrike. Hvar enda florentinsk prinsessa har i sitt följte en af dylika apor. Katarina för med sig Ruggieri, Maria Concini. Mazarin representerar senare den förhöjda typen af dessa politiska kopplare. Zamet hade lyckats med penningar och smidighet; han hade uppfört åt sig i förstaden Saint Antoine en förtjusande italiensk villa, som konungen gjort till sitt parisiska hvilställe. Der spelades högt och lefdes högt; och galanta fruntimmer strömmade dit som till ett kasino för nöjet.

Det var en bit af Venedig, inflikad i förstaden Saint Antoine. Gabrielle ditkom på onsdagen och gick till skrift på tors-

dagen; sedan intog hon sin middag hos Zamet, hvilken i egen-
skap af ryktbar gastronom serverade henne en utsökt måltid.
Efter middagens slut återvände Gabrielle till kyrkan, följd af
mademoiselle de Guise; det svartnade för ögonen på henne
under messan till åminnelse af det vid Kristi död inträffade
mörkret. Då hon återkommit till Zamets hus, störtade hon
omkull; förfärliga konvulsioner förvirrade och vanstälde henne.

Så snart hon åter kom till medvetande, ropade hon, att
man skulle föra bort henne från detta olyckshus, och man
flyttade henne till hennes bortresta tants Madame de Sourdis
hus. Sedan tragedin var utspelad, blef scenen tom, som på ett
gifvit tecken. Zamet hade försvunnit, gardeskaptener hade
rymt; mademoiselle de Guise hade gifvit sig af; den döende
var ensam med la Varenne, hvilken kallt betraktade dödskam-
pen. Slutligen beslöt han sig för att tillkalla en läkare, hvil-
ken, måhända skrämmd af hans blick, tog grossessen till före-
vändning för att ingenting föreskrifva. Detta förtjusande ansigte
hade förvandlats till en fasansfull mask, och munnen, som på ett
hemskt sätt förvidrats, drogs ända upp till öronen. Under
uppehållen mellan anfallen skref Gabrielle tre bref till konun-
gen. Men allt var väl ordnad i uppsättningen till detta hemska
drama; komparserna så väl som aktörerna utförde väl sina
roller: budbärarne gingo i stället för att skynda. Konungen
erhåller slutligen det första brefvet; utom sig sätter han af i
galopp. I Villejuif underrättar en biljett från la Varenne
hon om, att allt är slut.

Hans smärta var förfärlig. Han gick in ett närbeläget
kloster och kastade sig snyftande på en säng; men sedan han
återvändt till Fontainebleau, fann han der en ande af glädthet
och lättnad. I stället för att gråta öfver en olycka, tycktes
man der fira ett underverk. M. de Fervacque vågade första
försöket med det klockspel, som skulle ersätta själaringning.
Han utropade: »så är då Ers Majestät lyckligt befriad!» M. de
Goudy sade, att Gud visat konungen en stor nåd. Sully, hvil-
ken, då han fick höra nyheten, hade skrivit till sin hustru:
»Strängen har brustit; nu, då hon är död, må Gud gifva henne
ett långt och skönt lif», Sully tog på sig sin predikoton för
att prisa Guds underliga verk, hvilken, som psalmen säger,
gör långt mer i sin vishet än hvad vi begära.

Sälunda omringad af denna komplott af envist och illa åter-
hållet bifall, tog konungen sitt förnuft till fånga och underkastade sig.
Han var rädd för de ansigten, han skulle upptäcka, om han dema-

skerade de skyldige; han lät brottet försvinna som en orm, som, efter att hafva stungit, vänder åter till sitt bo. Ingen ransakning, intet förhör. La Varenne stod qvar i gunst. Zamet fortsatte att mottaga konungen i sin mördarvilla. De samtida historieskrifvarne sänka rösten, när de komma hit. På sin höjd tillåta de sig gissningar och ett afsigtligt förbigående. Man tycker sig höra barberaren i fabeln, som hviskar sin hemlighet i en grop han gräfft.

»Hertiginnans död», säger l'Estoile, »har gifvit anledning till flere skrifter på vers och prosa, så väl som till flere samtal vid hofvet och i staden, i hvilka hennes död af somliga tillskrifves fruktan att aldrig blifva konungens lagliga gemål, af andra misstänkta läkedrycker.»

»Det är ett under», säger d'Aubigné, »huru denna qvinna, hvilkens skönhet icke hade något kyskt, har kunnat lefva mer som drottning än mätress under så många år och med så få fiender. *Statens intressen voro hennes fiender; jag lemnar saken oafgjord och låter hvar och en häraf sjelf draga sina slutsatser.*»

Pierre Matthieu, den officielle historieskrifvaren, säger mer, ehuru det kan tyckas motsatsen. Han betraktar Gabrielles död genom en stjernkikare och anklagar Nostradamus för att hafva gifvit slaget: »en spåman sade och visade mig hvad han uträknat vid hennes födelse, tilläggande, att han var ofelbar, men att Gud likväl var högre. Jag trodde det mera än han, men då jag såg, att de astronomiska tabellerna talade om en förnäm dams död och att de träffat sanningen i flere andra förutsägelser, öfverlät jag dessa tvifvel åt Guds eviga försyn.»

Längre fram blandar sig en grym ironi i de värtalighetsblomster, han helt ceremoniöst strör på hennes graf. Liktalet ler elakt under dessa prälände förhängen och denna skrytsamma sorg: »Döden ryckte bort henne vid den tid, då de, som vilja hafva rykte som sköna, böra efter sin död önska att dö, innan deras skönhet vissnat. Ty, när de dö gamla och endast dräggen finnes qvar i bägarn, kommer man ej längre i håg, hvad de varit, och talar endast om dem som en utbrunnen fackla eller som om blommor, hvilka voro vackra och behagliga, så länge de sutto friska på stjelken, men som misshaga och lukta illa, så snart de blifvit afplockade och förbleknat.»

Karl Johan och svenskarne i engelsk belysning.

(Scævola, Utländska diplomaters minnen från svenska
hofvet. Del 1—3.)

Scævolas diplomatminnen hafva redan i vår historiska tidsskrift fått en föga blid anmälan. Det framhålles med stor skärpa, att öfversättningen här och der kunde hafva varit bättre, att felstafning af personnamn ej alltid af öfversättaren rättats, och att några här publicerade dokument redan förut genom flitige samlares försorg till trycket befordrats. Så grusliga torde väl ändå dessa brister ej vara, att de tillräckligt motivera den hårda afbasning, som ej blott utgifvaren, utan till och med förläggaren (!) erhållit af den vredgade anmälarer. Finnes det hos oss något »historieskrifvareskrå», må det gerna för egen del behålla sin rent skråmässiga öfverskattning af yrkets tekniska handgrepp, men kan svårligen under nu rådande förhållanden göra den till lagbud för den stora allmänheten, hvilken här i sjelfva verket redan fält sin dom genom den afsättning, som boken vunnit. Den unge, tidigt aflidne publicisten, hvilken under sitt vistande som tidningskorrespondent i London träget använde flere af sina lediga stunder till att ur arkiven framleta och öfversätta skrivelser, hvilka han fann af intresse för vårt land, har också tvifvelsutan gjort sig förtjent af ett välvilligt öfverseende äfven från historikernas sida.

Det är hufvudsakligen Karl Johan och den svenska politiken på hans tid, som i de af Scævola samlade aktstyckena belysas. Till största delen utgöres samlingen af bref från engelska diplomater eller från våra egna sändebud i England; af de franska skrivelserna, som införts, ega några redan genom saknaden af nyhetens behag ett ringare intresse; brevvetlingen mellan

franska legationen i Stockholm och det kejserliga utrikesministeriet i Paris är dock ur flere synpunkter ganska läsvärd.

Att svenska styrelsen vid tiden närmast före Karl Johans hitkomst icke stod synnerligen högt i anseende, derom får man, icke utan en viss känsla af förödmjukelse, läsa åtskilliga mer eller mindre betecknande utlätelser. De praktiske, handlingsdugtige engelsmännen betraktade med en blandning af öfverlägsen humor och godmodigt deltagande den svaghet och oerfarenhet, som hos de styrande ofta nog lät sig förmärka. Sålunda få (i ett bref af 22 okt. 1809) ledamöterna af Karl XIII:s konselj en föga lysande presentation. Om Lagerbjelke antydes, att han »samlat en betydlig förmögenhet genom rent af orena medel» och att hans »talanger» kunde, »derest han funne någon anledning till missnöje, komma att brukas mot hans nådnesland». Engeström omtalas som en hedersman, »fast ingalunda af stor begåfning». Om Rosenblad yttras, att han »anses i allmänhet ej obenägen att understödja hvem det så än må vara». Bland männen utanför konseljen var Armfelt en af dem, som utbytte de flesta meddelanden med engelska diplomater; om honom påpekas, att han ännu vid slutet af 1809 mottog pension af ryska regeringen.

Från Gustaf IV Adolfs afsättning stod England i ett långt ifrån förtroligt förhållande till den svenska styrelsen. Georg III vägrade länge och envist att erkänna Karl XIII som rättmätig konung; väl afbrötos därför ej förbindelserna, men de engelska sändebuden måste uttrycka sig i ett tvunget och skrufvadt språk. I tronföljarefrågan uttalades, mer eller mindre förtäckt, å Englands vägnar sympatier för prins Gustaf, hvilket icke heller var särdeles angenämt för de styrande i Sverige. Missbelåtenheten med Sveriges anslutning till kontinentalsystemet mildrades väl, då mr Foster (redan *före* afslutandet af freden i Paris) funnit, att »regeringen icke hade för afsigt att allt för strängt hålla på föreskriften i den utfärdade förordningen om engelska fartygs utstängande från svenska hamnar». Men i stället ökades den engelska oviljan till en början så mycket mer genom utfallet af det andra tronföljarevalet.

Redan den 31 okt. 1809 (således *före* Karl Augusts hitkomst) skref mr Foster: »Den enda utväg, Sverige kan hafva att göra sig oberoende af de ryska intrigerna, blir att kasta sig i armarne på Frankrike, och åtskilliga personer hafva icke blygts (!) för att säga, att den klokaste politik, Sverige kunnat följa, varit, om man till tronföljare valt den franske generalen

Bernadotte, förutsatt att han skulle vilja mottaga ett sådant anbud.» Man ville hafva denna kandidatur stald i sammanhang med de aldra första planerna till Gustaf IV Adolfs afsättning. Mr Foster trodde sig veta, att »en svensk grefve talat derom före slaget vid Jena». Det framhållles äfven, att Bernadotte i Hamburg mycket gynnade svenskarne, »vare sig af någon hög tanke om nationens värde eller af andra orsaker»; än mer förtydligande tillägges, att denna ynnest, »om den än icke skulle sakna vissa biasigter, ändock åtminstone skulle tyckas så göra.»

Då Bernadottes val på allvar ifrågasattes, fann svenska regeringen nödigt att gifva England lugnande försäkringar. Amiral Krusenstjerna fick därför framföra det meddelandet, att Bernadotte från början »förklarat sin allvarliga afsigt att bevara ett godt förhållande till England». Derigenom stillades dock ej farhogorna. »Jag var öfvertygad», skrifver den engelske ministern, »att valet af en officer med generalsgrad, tjenande under den hätskaste fiende, England hade att bekämpa, måste blifva h. m:ts regering i högsta grad misshagligt, och uppmanade därför amiral K. allvarligt att till konungen af Sverige hemställa om valets uppskjutande.

Den skicklighet, med hvilken Karl Johan under en af vårt lands svåraste brytningstider förde politikens invecklade spel, har ofta med välförtjent beundran framhållits; att han dervid, obesvärad af skrupler, följt vanlig »statsmannamoral», hör till spelets regler och är således ej mycket att beskärma sig öfver. Den svenska regeringen förde vid hans hitkomst en rent af omöjlig politik, då hon sökte en nära anslutning till Frankrike och på samma gång ville genom hemlig handelsförbindelse med England bevara den goda »kontinentaltiden» åt Göteborg — midt under kontinentalsystemets välde och tvärtemot Parisfredens hufvudvilkor. Med Göteborg drefs den engelska handeln under amerikansk flagg i så stor skala, att den nog föll i ögonen, äfven om ej det franska konsulatets bevakningspersonal haft så skarpa ögon som den hade. Ännu bättre kunskapare synes franska utrikesministeriet haft i våra goda vänner danskarne, hvilka synnerligt gerna uppletade och inrapporterade, hvad de kunde finna för oss menligt; i detta hänseende gjorde den danske ministern i Stockholm van der Nath ingen hemlighet af sin stämning mot Sverige och svenskarne. Under sådana förhållanden förelåg ett oblidkeligt antingen — eller, ett val mellan Frankrikes och Englands allians. Med Frank-

rike ville Sverige icke bryta, och Karl Johan kunde det icke, förrän han fått fastare mark under fötterna. Sålunda måste han genast efter sin hitkomst förklara England krig.

Känt är, hurusom landshöfding v. Rosen med amiral Saumarez inledde de hemliga underhandlingar, i följd hvaraf det proklamerade krigstillståndet endast kom att finnas på papperet. Emellertid lyckades snart Karl Johan göra för England begripligt, att han ingalunda var någon vän af Napoleon. Armfelt skref den 4 mars till Rehausen: »Om hatet till korsikanen hos alla goda patrioter är en religion, kan öfverstepresten för denna kult sägas stå midt ibland oss.» Engelska styrelsen fattade ett allt större förtroende för den franske »officeren» och sålunda beslöt den under ännu pågående krig att afsända mr Thornton i hemlig beskickning till Sverige. »Jag har», skref Rehausen (26 sept. 1811), »den säkra förhoppningen, att Sverige skall veta motstå alla Bonapartes listiga anbud. Dock medgifver jag, att jag anser det högligen af behofvet påkalladt, att mr Thornton afreser så snart som möjligt och att han (utan att begära definitiva instruktioner) erhåller bemyndigande att underhandla om ett närmande, önskvärdt de båda länderna emellan.»

Stora utsigter till framgång hade dock ej denna beskickning. Det af Karl Johan oeftergiffligt äskade priset för ett förbund, — Norges förening med Sverige — ville England ogerna medgifva. I Thorntons instruktion (af den 9 okt. 1811) yttras uttryckligen: »Prinsen-regenten känner Sveriges planer på Norge, men h. k. h. kan icke medgifva, att dessa planer på något sätt uppmuntras, innan man kommit på det klara med Danmarks handlingssätt och afsigter. Om emellertid något förslag skulle göras er med afseende på Norge, bör ni icke förkasta det eller eljest behandla det på ett sätt, som skulle utestänga möjligheten af vidare fortsatta underhandlingar.» Trots det mildrande tillägget i den sista punkten, var, som man ser, Thornton urständsat att gifva några säkra förhoppningar just uti det, som för Karl Johan var hufvudsaken. I sjelfva verket väntade England, att Napoleon ämnade besätta Själland, och ville då göra Norge till ett »sjelfständigt» rike, hvilket för sin handel och sitt sjelfbestånd vore hänvisadt till Englands skydd.

Den 17 okt. ankom Thornton under svår storm till Vinga utanför Göteborg. Det var nu en otur, att Rehausens bref, som skulle förbereda hans ankomst, af misstag sändts till Anholt. Landshöfding v. Rosen uppsköt därför under en förevändning

mötet med honom till den 25 okt., tydligen för att »under tiden kunna hinna erhålla nödiga förhållningsorder från Stockholm.» Mötet hölls i ett grefve Rosen tillhörigt hus utanför Göteborg, och Thornton var dervid försedd med falskt pass för den händelse, att han »vid passerandet af Elfsborgs fästning skulle blifva anhållen och undersökt.» Motig vind gjorde emellertid, att han kom försent till mötesplatsen, hvarifrån v. Rosen redan återvänt. Skriftligen föreslog han nu, att det måtte »tillåtas honom att på sätt, som bäst kan vara egnadt att undandraga honom alla nyfiknas uppmärksamhet, begifva sig till någon ort på något afstånd från hufvudstaden, men dock tillräckligt nära derintill.» Det dröjde ytterligare till den 5 nov., iunån han från v. Rosen erhöll den begärda anvisningen, hvilken gick ut på att under diktadt namn och »så hemligt som omständigheterna det ville tillåta», begifva sig till Åmål, der han skulle träffa »en gammal bekant». Under samtal med v. Rosen fick Thornton klart för sig, att man från svensk sida fordrade Norges införlifvande samt kräfde, att England dertill skulle medverka genom att »afskära all tillförsel till Norge från sjösidan och på det sättet tvinga landet att af fruktan för en hungersnöd öfverlemna sig åt Sverige; dessutom erfordrades Englands pekuniera understöd, »emedan Sverige eljest skulle vara ur stånd att bestrida kostnaderna för sin krigsmakt till lands och vatten.» Den 10 nov. anlände han till Åmål och sammanträffade der med hr Netzel, hvilken genast förklarade sig antaga, att de ditkommit för att rådgöra om Englands »samverkan med Sverige i och för Norges underkufvande». Thornton deremot stälde i främsta rummet fredens återställande, hvarefter skulle följa »andra viktigare öfverläggningar».

Någon öfverenskommelse kunde ej bringas till stånd, då underhandlarne hade så olika utgångspunkter. Dertill kom, att Thorntons besök, oförsigtigt omtaladt i engelska tidningar, redan började blifva »så pass känt i Göteborg, att det omnämnts i polisrapporterna»; det hade på den vägen, såsom Netzel meddelade, blifvit känt af danske ministern, som i sin ordning rapporterat det för den franske. Man misströstade därför om att vidare kunna föra denna underhandling i smyg, hvarför Thornton anmodades att afresa från Åmål lika hemligt som han ditkommit. Men genom ett viktigt meddelande lät den svenska styrelsen honom dessförinnan förstå, att hon allvarligt sökte ett närmande till England. Netzel förklarade sig nämligen bemyndigad tillkännagifva, att man för franska trupper begärt

genomtag genom Sveriges vestra landskap till Norge, der de skulle bilda armékårer för att sedan derifrån sättas öfver till Skottland; det meddelades, att svenska regeringen afslagit denna begäran samt att, »om Frankrike dertill skulle foga hotelser om ett infall i Pommern (inom kort, såsom man vet, både gjorda och verkställda) och om qvarstad å de svenska fartyg, som befinna sig i franska hamnar — ville Sverige öppet förklara sig träda på Englands sida.» Tvifvelsutän gjordes genom afslaget åt Frankrike äfvensom genom det varskoende uppdragandet en vigtig tjänst åt England. Från detta farliga håll hade det ej varit angripet sedan vikingafärdernas dagar, skall måhända ej heller angripas förr, än Rysslands flotta, efter att hafva mottagits i norska hamnar, visar sig på Vesterhafvet.

Den 20 nov. var Thornton besluten att lemna Åmål, föga belåten med »det tvära afbrottet på de förhandlingar, hvilka i sin början tycktes lofva ett vida lyckosammare resultat.» Han återvände samma väg han kommit och skref (25 nov.) sin nästföljande rapport till sin regering ombord på örlogsskeppet Victory vid Vinga. Genom antydningar från Göteborg trodde han sig hafva funnit, att »utgången helt och hållet var Engeströms verk eller att denne åtminstone genom vrängda framställningar aflockat kronprinsens samtycke dertill.» Ombord på Victory qvardröjde Thornton ända till de sista dagarne af december. Derunder meddelade han sig med grefve Rosen om liiquidation för de i Karlshamn qvarhållna engelska skeppslasterna; i sitt svar gaf Rosen den uppmuntrande antydningen, att »denna fråga endast vore af ojämförligt underordnad betydelse i förhållande till andra och större, om hvilka det nu egentligen rör sig.» Thorntons afsigt var nu att genom Rosen öppna en väg för direkta meddelanden till kronprinsen med förbigående af utrikesministern Engeström. I början af december anträdde Rosen i sådant syfte en resa till Stockholm och uttalade i bref till Thornton sitt hopp, att det skulle »medföra ett godt resultat.» Emellertid afreste Thornton utan svar till London. Efter ankomsten dit anhöll han hos lord Wellesley att få »till grefve Rosen ännu en gång framställa samma förslag, nu med den större befogenhet, som h. m:ts regerings godkännande deråt kan gifva.» Så ändades hans första beskickning. Resultaten voro skäligen små, kan man tycka. Dock hade mellan de båda regeringarna, midt under officiellt krigstillstånd, satts i gång en hemlig och vänskaplig kommunikation, som sedermera i större skala anlidades.

Efter sin återkomst till England fick Thornton af »välkänd person i Göteborg» nya underrättelser och inbjudande vinkar. Engeströms beteende förklarades dermed, att denne varit »rädd att taga ett förhastadt steg, under det Ryssland håller dem i bäfvan och förskräckelse, och de icke veta, huru denna makt kommer att handla». Thornton uppmanades att åter begifva sig till Sverige och der oförmärkt sammanträffa med kronprinsen under den resa, som denne före öppnandet af den utlysta riksdagen i Örebro ämnade företaga genom de svenska landsorterna. »Under denna resa», skrifver meddelaren, »måste, som ni väl kan förstå, mångfaldiga tillfällen gifvas för hvarje främling att oanmärkt närma sig honom, och man borde deraf begagna sig, då tillträdet till hans person är mycket lätt och hans sätt så förbindligt, att jag är öfvertygad, det ett sådant samtal måste påskynda det önskade resultatet; han är icke blott en älskvärd man, utan reser nu också ut med önskan att behaga, och han brukar aldrig förfela sina syften.» Återigen framhölls den »oundgängliga nödvändigheten af, att Sverige får Norge», hvilket, i annan händelse, måste blifva »en rysk eller pseudofransk provins.» Englands intresse påkallades genom den mängd af dugligt sjöfolk, hvarmed Napoleon från Norge fick förse sig vid utrustandet af hans flottor i Schelde och vid Brest; i sammanhang dermed påpekades, att danska regeringen alltid stod färdig att »tyda hans minsta vink om bistånd af matrosar och sjöofficerare», emedan han visste »intet bättre sätt att tillfredsställa sitt hat mot England.» I betraktande af »det rådande lugnet såsom förebud till en kommande storm» fann Sverige nödigt att »försöka eröfra Norge på Själland.» Om engelska regeringen ej ville gynna utförandet af denna plan, vore rådligast att — »bedja den gode guden på franska, om han ej förstår ryska.» Signeuls hemliga budskap från och till Napoleon samt Suchtelens förtroliga meddelanden från kejsar Alexander kunde hafva förklarat denna vink för den närmare invigde. Det röjde sig redan då temligen tydligt att vid utbrottet af ett verldskrig blir Norge ett land af ofantligt stor vikt både för Ryssland och för England.

Otto Sjögren.

Åter en längodsfråga.

I sista dubbelhäftet af denna tidskrift, sidd. 528 och följ., förekomma under titeln: *Nya spegelbilder af Zéro*, II, trenne dikter, af hvilka särdeles den första i hög grad slog an på mig, icke så mycket genom nyhetens behag som fastmer genom den gamla välkända tonen och klangen. Det föreföll mig nämligen, som om jag hört *Lessing* lifslevvande sjunga vinets lof, ehuru han nu — jag medger det gerna — vid sin återuppståndelse efter den öfver 105-åriga hvilan tycktes mig en smula lurfvig. Men kanske jag bara tyckte så. Emellertid ber jag läsaren sjelf döma i denna saken, ty (inom parentes sagdt) dröjde det icke länge, förr än jag kom i tillfälle att göra en jemförelse mellan Gotthold Ephraim Lessing och F. Barthelson — *Zéro*, särskildt hvad beträffar denna dikten i fråga.

Dikterna lyda, som följer:

Lessings:

Die Türken.

Die Türken haben schöne Töchter,
Und diese scharfe Keuschheitswäch-
ter;

Wer will, kann mehr als eine frei'n:
Ich möchte schon ein Türke sein.

Wie wollt' ich mich der Lieb' er-
geben!

Wie wollt' ich liebend ruhig leben,
Und . . . doch sie trinken keinen

Wein;
Nein, nein, ich mag kein Türke sein.

Zéros:

Herr Peterssons tankar om turkarne.

Deskönaste döttrar dock turkarne ha',
Eunucker dem vakta så säkert och
bra;

Man friar, får harem med dussinet i,
Ack, ack, huru gerna jag turk ville bli!

Hvad jag skulle skämta den hela
Guds da'n

Med mina turkinnor som turk på
divan!

Och allt, de med guldtoffeln pekade
på,
Det skulle de söta »turkoserna» få.

Vid Offenbachs toner, i lätteste gaz,
Mig bägar'n de skulle kredensa med
grace . . .

Men turkarne få ju knappt smutta
på vin —

Ne pass! Att bli turk, nej, det måtte
väl hin!

Lessings dikt har visserligen inte mer än två strofer, då deremot *Zéro* anslagit tre sådana åt sin »*Petersson*». Men båda *Lessings* strofer ingå i »*Peterssons tankar*», och den tredje synes hafva behöfts, för att det skulle bli plats åt »*guldtoffeln*», »*turkoserna*» och »*Offenbach*». Nu kunde ju *Zéro* gerna för mig få skjuta skulden på *Lessing* och häfda sin prioritet, om denne ej varit nog elak att offentliggöra sin dikt för 133 år sedan. Men enligt en not på nämnda 528 sidan af samma förut nämnda häfte synes herr *Zéro* ännu vara i lifvet; alldenstund han lofvat lemna »en ny humoristisk dikteykel» åt denna tidskrift.

Hvad *Zéros* tvänne öfriga dikter beträffar, har jag ej gittat göra någon jemförelse, men betviflar visst inte, att ju någon annan mot dem kan göra samma anmärkning, som jag gjort mot »*Peterssons tankar*». Det var nämligen här den nära nog ända till afskrift slafviska likheten, som frapperade mig så mäktigt. För resten är verldslitteraturen så stor, att det ofta nog torde kunna gå för sig att *ostraffadt* låna. Men *Zéros* lån bör med lika rätt blifva anmärkt, som ett lån af *Böttiger* anmärkts i ett föregående häfte af denna tidskrift.

Nils Sjöstrand.

För att undvika ett onödigt utspinnande af ofvanstående långodsfråga, har red. meddelat hr *Barthelson* uppsatsen samt har äfven derå erhållit ett svar, hvilket — alldenstund häftets sista ark redan var lagdt i pressen — meddelas å omslaget.
